

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LÓRÁ

XXVII. ÉVFOLYAM IX.

2018/9. SZÁM

A PINCÉTŐL A PADLÁSIG

A MEGÚJULT
SZÉPMŰVÉSZETI
MÚZEUMRÓL

ERDŐK, RÉTEK
SZERELMESE
FEKETE ISTVÁN

FA A SZIKLAFALON
LATOR LÁSZLÓ VERSEI

A KULTÚRAFINANSZÍROZÁS
KÉRDÉSÉRŐL

KŐ PÁL
PORTRÉSZOBRAI

KÜLÖNSZÁMUNK
MÁTYÁS
KIRÁLY ÉVE

Makovecz-kiállítás Mongóliában
**„...ÖSSZEKÖTNI
AZ EGET ÉS A FÖLDET...”**

Cikkünk a 12. oldalon

1-4. Makovecz Imre
Égi táj című sorozatából
az I., III., VI.
és VII. jelzésű művek
5. A sevillai pavilon
makettje

SZAKONYI KÁROLY

A PRÁGAI
FOGOLY

„Gyermekem! / Ne mozdulj / Prága városából:
/ Kiveszlek, / Kiváltlak / A nehéz rabságból”

– betéve tudtuk ezt a verset, a *Mátyás anyját* diákként, de ha történelemórán hallottunk is róla, mégsem tudatosult a fejünkben (legalábbis nekem), hogy milyen is lehetett az a rabság. De volt a családi könyvszekrényünkben bordó vászonba kötött, két keménytáblás könyv, amelyeknek a gerincén mindig elolvastam a címet: *A csehek Magyarországon*, nem ragadott meg, elsiklottam fölötte, nagyon avítottak látszott, talán anyám még lánykorából hozta magával (a Kisfaludy Társaság megbízásából a Franklin adta ki). Aztán egyszer mégis beleolvastam, s bár régimódi, nehézkes volt a stílusa, nem tudtam letenni. *Jósika Miklós* írta, akinek az *Abafi* mellett ez a legjobb munkája. Az első kötet a pesti sokadalommal kezdődik, ahol a mindenhonnan összesereglett nép 1458. január 24-én a Duna partján tolong, a folyó jegén Szilágyi Mihály serege állja a havas szelet, a felállított díszes sátrakban ott vannak az előkelőségek, az esztergomi érsek a megyei püspökökkel, köztük a főurak, Rozgonyiak meg Gara, Újlaki, Zápolya és Ország Mihály, Fridrik császár lovagi küldöttsége. Királyt választani jöttek, és hangzik is negyven ezer torokból: „Éljen Mátyás király!” De Mátyás sehol, Mátyás még Prágában van, Podjebrád udvarában, fogolyként. Így indul a romantikus regény, amelyben szerelmi szálak és lovagi kalandok közepette alakul a tizenhét éves ifjú apród története a királyságig, az uralkodásig.

Az Arany-balladában Szilágyi Erzsébet fiához írt levelében még arra céloz, hogy fegyverekkel készülnek kiszabadítani, de a szabadság már a küszöbön van, a cseh Podjebrád, aki amúgy szeretettel bánt Mátyással, a jó modorú, a tudományok iránt fogékony, de a férfias hadijátékokban is kitűnő kamasz apróddal, bizalmas beszélgetésben tudtára adja, hogy a tizenhárom éves lánykáját, Katharinát hozzáadná feleségül. Mátyás udvarias hálával fogadja az ajánlatot, Podjebrád, a leendő cseh király pedig kijelenti, hogy ezzel fiává fogadja a hős Hunyadi Jánoshoz, az apához méltó utódot.

A házigazda díszes vacsorát ad, ahol Vitéz János, Mátyás régi nevelője is jelen van (ő hozott hírt az aggódó anyáról), nem lehet tudni, mire ez a nagy ünnepélyesség. „Podjebrád a Mátyás jobbán ült le, míg Vitéznek a bal oldalt

Az ifjú
Hunyadi
Mátyás

jelölé ki. Szünet lőn. Mátyás fészülve tekintett föl. Podjebrád magasra emelte bilikomát. – Most, felséges uram! üdvözöllek, s tisztelettel köszöntlek, mint magas vendégemet, kinek jelenléte dísz és fényt ad lakomnak. Éljen Mátyás, Magyarország királya! – Mindnyájan fölkeltek, ismételvén az éljent, a terem falai reszkettek, s a lelkes kívánságot künn tarackok dörgették a népnek s trombiták harsogták.”

Az ifjú, tizenhét éves királyra nagy munka vár, terheli lelkét a nagy közhódolat, miközben tudja, az országban örökös a feszültség. Jósika érzékletesen írja le az ifjú király vitáját nagybátyjával, Szilágyi Mihállyal. Már Budán van – „s a hon nagyjai körül, vagy egyenes, őszinte lélekkel, vagy titkos cselszövényektől nehezült kedélyekkel”. Szilágyi aggodalmaskodva figyelmezteti a veszélyekre, Gara, Újlaki, Bánfi a megválasztása ellen voltak, s bár most elcsendesültek, de résen kell lenni. Mátyás a bizalmatlanságot visszautasítja, minden királyra lesnek ilyen veszélyek, mondja, de ellenkezzenek csak, majd elbánik velük, ha bizonyossága lesz felőlük. Tudja, hogy a felhevültségből, az első magasztalás mámorából majd felébred a nép, s akkor be kell neki bizonyítani, hogy nem elszeleskedett volt a rajongásuk, barátokká kell tennie őket, hogy benne lássák a *teendők vezérszallagát*. De a jó öreg tovább aggályoskodik.

Mire Mátyás kifakad: *Mit mondasz? Tehát fellépésem büntetés legyen? Zavart hozzak rend helyett az országba?* Szilágyi azonban sorolja a bajt. A korona még Fridrik kezében, s a császárnak nagy hatalma van, a széleken Giskra, a cseh zsigong, Újlaki fosztogatja a székelyeket, zaklatja a szászokat Erdélyben, a török nem nyugszik, háborog, Gara követeket küld éjjel Budáról idegen fejedelmekhez... Cselekedni kell. A törökkel békét kell kötni, ha áldozatba kerül is, Giskrával egyezsége lépni, Fridrikhez követeket küldeni a koronáért, a rablóvárat lerontani... Mátyás megállítja: békét a törökkel? S ő mondja ezt, Szilágyi, akinek oszmán vértől füstölög a kardja? Giskrával egyezkedni? Neki?! Egy tolvaj fosztogatóval? Lánc és ostor a semmirekellőknek! És inkább harcba küldi a végül parirozó nagybátyját a török ellen. *A törökre, vén oroszán!* – mondja. És a vén oroszán fejet hajt a királynak.

Régen olvastam ezt a könyvet, de most, hogy Mátyás király éve van, megint elővettem. Hallom, „átigazították” a nyelvét (ahogy Illyés Gyula annak idején a Bánk bánnal tette), talán hogy az ifjabb generáció olvashassa. Ha olvassa! Jósika Miklós sikeres író volt, regényei révén, német nyelvterületen is ismerték a nevét. A '48/'49-es szabadságharc idején főrendiházi tagként részt vett a pesti országgyűlésben, gyűjtő cikkeket írt a Pesti Hírlapba, a Honvédelmi Bizottmányba delegálták, mindezek miatt a bukás után emigrációba kényszerült. Távollétében kötél általi halálra ítélték, és az ítéletet jelképesen végre is hajtották. Feleségével, Podmaniczky Júliával hamis útlevelel Belgiumba érkeztek, ott folytatta írói tevékenységét, álnéven tudósításokat írt a Magyar Hírlapba, Júlia pedig csipkebolton nyitott és a divatról küldött leveleket a Nővilág című lapba. Brüsszelben, a Rue de la Cumene 25. számú tágas, emeletes házban volt az otthonuk, amelyben ma a flamand kulturális egyesület működik.

Az *A csehek Magyarországon* nem érdektelen olvasmány ma sem, a szórakoztató, Walter Scott-féle romantika mellett sok, mára érvényes mondandót is lesűrhetünk belőle. És ha mostanában látogathatjuk az impozáns Corvinák kiállítását, lássuk meg a corvinák mögött azt a Hunyadi (Corvin) Mátyást, akit báró Jósika Miklós felfestett nekünk. ♠

ÁHÍTAT

Hűs víz csobog. A templom
ragyog a ritka ködben.
A barmok inni térnek,
s megállnak fényütöten.
Remegő, mozdulatlan
sajgás lüktet a távol
foszló virágszirom-rajz-
mintás káprázatából.
Egy lélek nevenincsen
sejtelve gyolcsfehéren
bolyong, keresi fészket
az óriási égben.
Szikár kezek a kékbe
fehér jeleket írnak.
Szemünk virág, a szívünk
világít, mint a csillag.

**MOST MINDEN
MÁS LEHET**

Ki tudja, hogy mi jön még?
Jaj annak, aki lát.
Korhadt halomba romlik
a széthulló világ.
A megáradt idő
agyunkon átfolyik,
otthagya iszamós,
vad hordalékait.
Feloldó tisztaságot
mi hozhat még nekünk?
Csak befelé növekszik
ijesztő életünk.
Most minden más lehet,
formáját nem leli,
a dolgok burka fojtott
feszültséggel teli,
mert rég tudjuk magunkban,
mint egy cellába zárt
rabok a közös sorsot,
hordozzuk a halált.

TESTÜNK FELETT

Két napon át rekedten kiabáltunk,
testünk felett jajgatva álltunk,
harmadnap darabokra törtünk,
a nyirkos földön elhevertünk.
Most már kicsit se moccanunk,
érezzük rothadó szagunk,
romlott vérünk fekete tinta,
csírák pattognak csontjainkban.
Fekszünk a fényes fák alatt,
éj, nap szikrázva ránk szakad,
szárnyak suhognak, szél lobog,
vonulnak fémkék záporok.
Tornyot sajdít a messzeség,
sebezhetetlen kék az ég,
zuhog a csillámzöld folyam,
a világ héja ránctalan.
Hát lássatok, hát sírjatok!
Porba jeleket írjatok!
Kín fészke: romlandó husunk!
Kövekhez nem hasonlítunk.

HAJNALI VÁZLAT

Erős zene kél valahol,
magasra szökken, meghajol,
nagy aranytorkú madarak
úsznak az érett nap alatt.
Nyugodtan ingó távolok
résein rezgő fény csobog,
elindulnak a jegenyék,
karjuk között feszül az ég.
Fel-le mozdul, árad, megáll
sugaras szálain a táj,
tág kévéken az út felett
imbolyognak a tehenek.
Zuhogó hét sugárba nő
a fényes szárnyú telt idő,
hét oszlopa közt zuga a mély,
part nélküli, hatalmas éj.

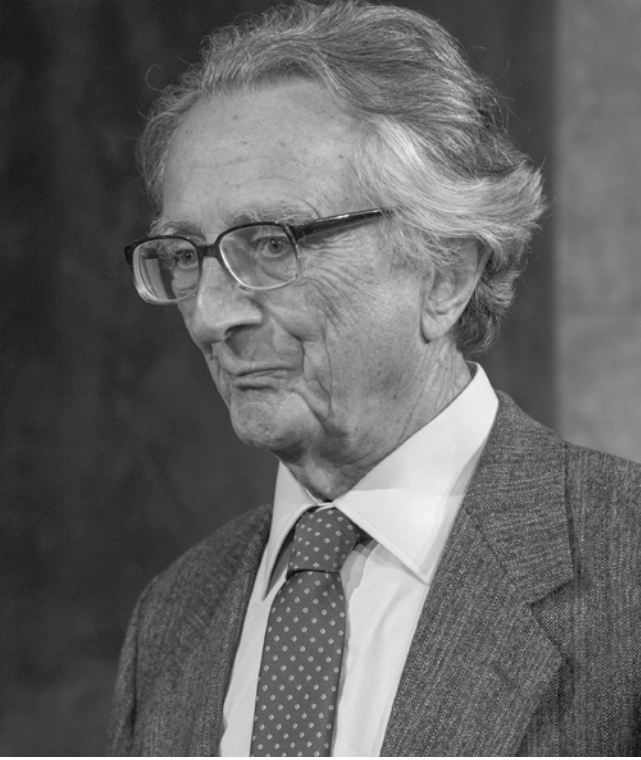
A KERT

Lángok perzselik a bozontos
csendet, mohón egymásba nőtt
füvek, dudvák, bokrok, virágok,
imbolygó nagy fenyők.
Lángon, fűvön, bokron, virágon
indák hulláma susterog.
Este a lombból kirepülnek
a pelyhes csillagok.
Kék mélység sodrában remeg
a lábbal-felfelé világ.
A földben néma seregek.
És izzanak a fák.

ÁTLÁTSZÓ VÍZ

Átlátszó víz az életünk.
Tüzek égnek, távoli jelek.
Villog hajnali égbolt
bozontos táj felett.
Mi köti még, micsoda súly
illő szivárvány szavainkat?
Holdbeli fények, zöld bozót
szikrázó mélye ringat.
Ki tud még bennünket szeretni,
s ki az, kit innen még elérünk?
Magányunk hűvös ragyogása
késként karcolja bőrünk.
Naponként tágabb lesz a vágy,
míg elevenen elragad.
Így őriz tiszta szegénységünk
a baljós csillagok alatt.

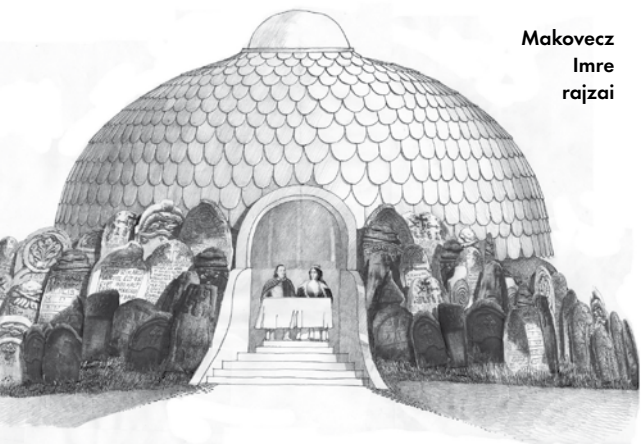

**ADD NÉKEM
GYÖNGESÉGEDET**

A kimondatlan szó kinez.
Ki tudná elviselni?
Hová is fordulhat, ki most
nem tud vigaszra lelteni?
Félem s kívánom készülő
gyanútlan-öz-szerelmed.
A hallgatáshoz nincs erőm,
ragyogó homloku gyermek.
Óvlak magamtól: védekezz!
S szeretném: bár ne tennéd!
Hisz édesebb vagy, mint a méz,
kívánság, ölelés, emlék.
Talán csak én teremtelek
magam képére, társnak,
más csillagon laksz, úgy lehet,
csalás vagy öncsalás vagy.
Vagy segíthetsz? A semmivel
naponta szembenézek.
Didergő meztelen szívem
nem védi rég ígézet.
Ember vagyok. Szem és tudat,
ki lát, hall, érez, eszmél.
Tudom, hogy sokkal boldogabb,
ha együgyűbb lehetnék.
Légy ölelő part, menedék
veszendő életemben,
kevés, ha nem lehetsz elég,
de mégse hagyj el engem.
Ó, micsoda fény! Mit tegyek?
Sugarak kévéi vernek.
Add nékem gyöngeségedet,
ragyogó homloku gyermek!

REGGEL

Hajnal, fényleni kezd legyezősen a párafutotta
magasság bokros akácok résein át.
Tüzzel teljes a táj, most kondul az ércszavu
templom, a dolgok kék ragyogása kibontja magát.
Ímé két aranyos madarunk, kavarovga
lecsapnak az örvényverte magasból,
mígnem a kút kávján zárja be szirmát tárt repülésük,
s mélylila izzás vonja a lombot kávéstul, madarastul.
Lenn az acélszinü víz, a sötét szem
tartja a mézsürü fényt, a megfordított képü világot.
Hallod, a kertben pattog a borsó, duzzad a héj,
levesednek az almák, mert a világ szerelemmel áldott.
Ó kígyósimaságu karod kígyószoritása!
Kátrányzuhatag, villámok fészke sörényed!
Sajdul vággyal a tested, ragadozó szerelemmel,
feszíti emésztő láng remegése a mélyed.
Tegnap a hold delejes ragyogása se volt ily
teljes, az érett húsu gyümölcsön a héj se
ily édes, mint ruganyos, sima bőröd, vízillatu,
napfényillatu bőröd, melled telt feszülése.
Íme a nap magként, örökös zuhogó tűzkútként
villog minden dolgok, minden fény közepében.
Távol a barbár túlkök, búgnak az öblös
túlkök a parttalan égen.

Makovecz
Imre
rajzai

ARCOD TÓBA EJTED

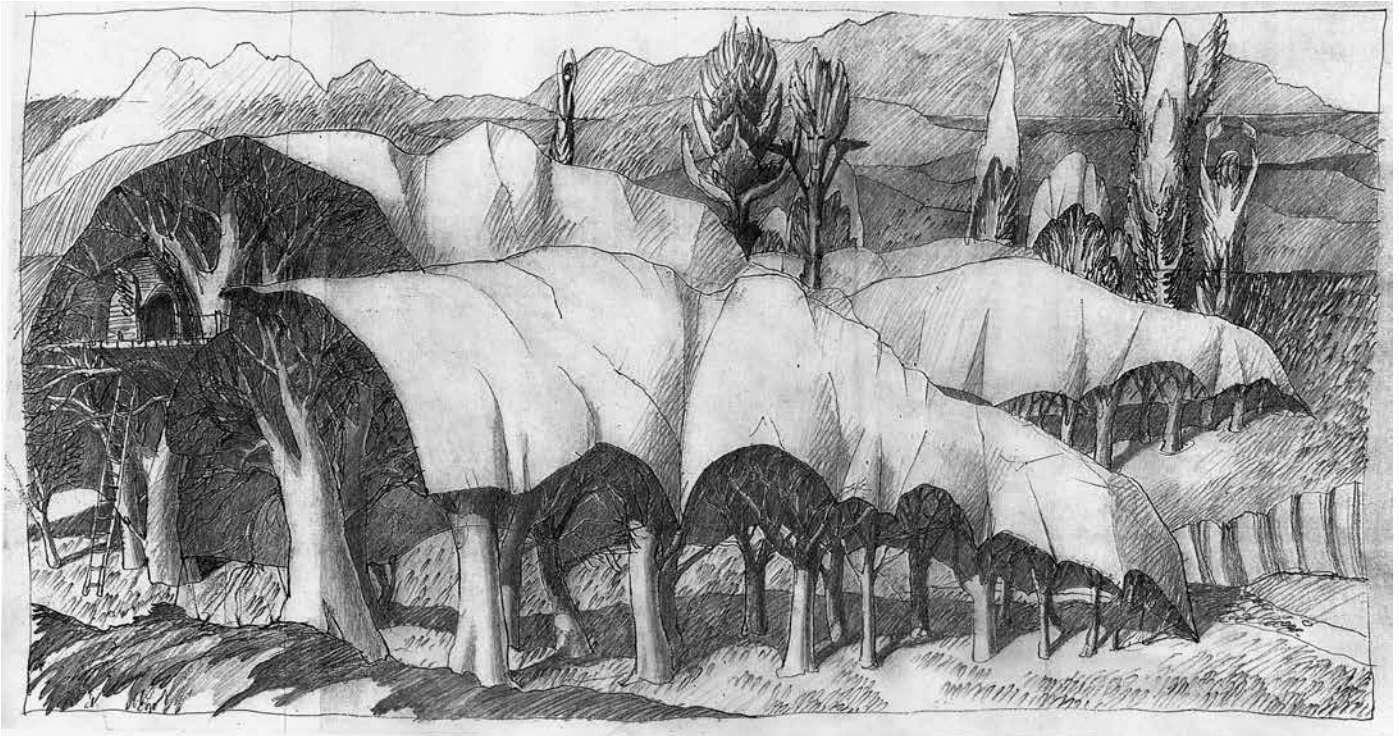
Fény feszül – kék vadszeder
szorítja már bokádat,
álmaid alján ostoros
izzás veri a tájat.
Részeg darazsak: örvény
gyilkos mézszagú fényben,
gyümölcsök íze aszú
a nyelvés tűz ölében.
Harmat nem oltja szomjad,
reszket a gyenge fűszál,
elér a nap fullánkja,
hiába menekülsz már.
Az arcod tóba ejted,
megfényesül az árnyad.
Kábult szemedre csapnak
a fényes, fűge szárnyak.

FA A SZIKLAFALON

Vajon a lét hány millió magot
tékozolt el, míg megfogantott
a függőleges szikla-szahara
köszörnyeie közt ez a satnya fa?
Micsoda szeszély börtönözbe
mostoha sorsa kényszereibe,
parancsaival és cseleivel
hogy nyomta, gyúrte, kanyargatta fel
a csökönyös, fortélyos akarát
a puhacsontú vékony sudarát?
Fekete kérgén a mindennapi
küzdelem csontig ható nyomai:
nagy hegek, tarjagos daganatok,
megcsökött, kifecamodott tagok,
de a rémület görcs-bogaival
felesel a szökőkút-íví gally,
szövevényes hasadékokon át
csavarodnak, furakodnak tovább
drótkeménnyé vadult gyökerei,
mohó kínnal-gyönyörrel szívni ki
a nedvet, a sovány sókat a kő
elmeszesült hajszál-csőveiből,
s rostjaiban hangtalan ekrazit
halmozódik, szétvetni rügyeit,
és ága-lombja a forrástalan
ragyogás habzó áramaiban
fürdik, a vad, sistergő sugarak
a pórusain átáramlanak:
nyomorékul is tudja még a lét
tagolatlan tűz-homály örömet,
a kőmarkú pokol s a könnyű ür
közt remegő vezetékül feszül,
melyben pillanatonként összecsap
az üdvözült gyönyör s az iszonyat,
s magával folyvást vitatkozva, a
kettőt egyszerre kell mondania.
Micsoda jel a bibliai szikla
vörhenyes sivatagába hasítva,
zsugori biztatásul belevetve
az özönvíz utáni döbbenetbe!
Kiált minden gyötrött gyökere-ága,
mondhatatlan szépsége-árvasága!

*(Lator László
összes versei kötetből,
1946–1996)*

A „szem-mögötti ország”

Nem akármilyen költőnél veszi észre a közönség, ha hosszú időre hallgatásba burkolózik. Egy Pilinszky, egy Nemes Nagy Ágnes vagy egy Lator László kell ahhoz, hogy az irodalmi társaságokban sztereotip módon el-elhangozzék a kérdés: mi van már a költővel, mikor láttatok tőle újabb verset?

A hatvanas évek vége felé, 1969-ben jelent meg Lator László első verseskötönyve, a *Sárangyal*. A költő negyvenkettedik évében járt ekkor. Szinte rekorder a későn indulók között, pedig voltak még jó néhányan, akik az ötvenes évektől még sokáig a hallgatásra ítélték közé tartoztak. Kit a kedvezőtlen káderlap kolonca, kit az egyéb politikai kifogások tartottak távol a nyilvánosságtól. Nagyrészt az ilyen sorsot viselő költőkből kerültek ki azoknak az időknek legjobb műfordítói. Latortól is előbb olvastam műfordításokat, mint a *Sárangyal* verseit. Először ezeket olvasván szereztem fogalmat nagyszerű formakultúrájáról, mely a *Nyugat* szellemét idézte igényességével. A Gyöngyszem-sorozatban kiadott Lermontov-zsebkönyve életem egyik meghatározó műfordításélménye volt, Trakl- és Montale-átültetései is imádtam. A *Nyugat* nemzedékeiben kristályosodott ki az elv, amely szerint az esztétikai mérce a műfordításban is azonos az eredeti versekével, de a vers tolmácsolásának is a lehetséges hűségre kell törekedni. Lator a három nagy *Nyugat*-nemzedék folytatója volt, költői és etikai példaképének Babitsot vallja egyik versében. Szerinte is az a fontos, hogy „jó magyar vers” szülessen a műfordító műhelyében akkor is, ha egy idegen nyelvű költő szavait közvetíti. Minden jel arra mutat, hogy Lator László a tökéletesség igézetében alkotott egy olyan történelmi időszakban, amelyben „forradalmi” fedőnévvel a minőség ellenforradalma zajlott a nyilvánosság szeme előtt a hatalom irányításával.

Lator László művei 1946 óta olvashatók, hosszú ideig tartó kényszer-szűnetekkel, az irodalmi folyóiratokban, de ennek nem csak a politikai cenzúra volt az oka: az önmagával szembeni, könyörtelen igényesség szűrte meg minden sorát. Korai pályaszakában látható, miként vált

a biztonságos rímtelen jambusokkal dolgozó pályakezdőből először mindenféle formai bravúrra képes költővé, főként a nagy zeneiségű rímes anapestusok avatottjává, majd miként állapotodott meg lényegre törő, választékos, de sosem keresett stílusa a keresztrímes vagy félrímes, jambikus nyugat-európai versidomnál. A kötött formáktól sosem tágitott. Tudta, hogy a formabontás könnyen értékvesztéssel jár, a klasszikus versidomok viszont nem avulnak el. A „fejlődés” útja a régi sallangoktól való megszabadulás, a díszítmények nélküli szépség, a személyestől a tárgyias felé fordulás. A korszellemet pedig nem a „társadalmizás” (Komlós Aladár szava), nem a politika ilyen vagy olyan diktátuma képviselte, hanem a mindenkori emberi állapot kifejezése képekben, tapasztalatokban, a kozmikus viszonyok közé vetetten. Saját verseinek nem sok közül van az erőltetett, ködös és mesterkéltné kísérleti irodalomhoz, annál több az átszellemült, festői és zenei elemekben gazdag stílushoz, a gondolkodó elme és az érzékeny lelkiség szoros szövetségéhez, az ösztönök és az értelem együttműködéséhez.

Jellemző formai vívmányai között tartom számon a versek – valószínűleg Szabó Lőrinctől, vagy tőle is tanult – „gyors” iramát, a lázas lelkiállapotot kifejező, szenvedélyes beszédet, amely izgalmas ellentét képez a fokozhatatlan formai fegyelemmel; elnagyolt rímet, csupa spondeusból álló nehézkességet nehéz találnia az ilyesmit fürkésző tekintetnek. Édes teher ez a tudatos versolvasónak, mert a szépséget nemcsak élvezzük, hanem a művész mesterségbeli titkaira is kíváncsiak vagyunk. Ha nem mástól, akkor tőle magától tudhatjuk erről a legtöbbit: esszéi, pályatársi beszélgetései (például Domokos Mátyással) olyan esztétikai élményeket és műfogásokat tárnak föl előttünk, amelyeket nem biztos, hogy kellőképpen értékelnénk, ha nem tudjuk, hogy mi a jelentősége egy jambikus versben például a sorok végén levő szótagok rövidségének vagy hosszúságának.

Ez még csak a költészet „alapfoka”, afféle illemszabálya; nem is minden költő igazodik hozzájuk, s ilyenkor azt nézzük, hogy vajon mit ad a

vers a veszteségért cserébe. Fontosabbak az olyan művészi lelemények és mesterfogások, amelyek nem tanulhatók meg még a kitűnő Négyesy-féle verstanból s a később keletkezettekből sem. A költői képekre, trópusokra gondolok, a hasonlatra, megszemélyesítésre, szinesztéziára és a merész, de képzavarba nem fülő metaforára, vagy a kompozíció erősítő fokozásra, az ellentétek szembeállítására, a különböző gondolatok párhuzamaira, módosítva ismétléseire, vagy a bölcsesség eltéveszthetetlen jelére, a tömör és jelentőségteljes, aforisztikus versszakvégre, a jól előkészített verszárásra. Lator nagy művésze egyebek közt a versvégi elhallgatás gesztusának. S mennyire fontos a gondolatok tagolása, a mondandó súlypontjainak, „csúcsra járatásának”, netán orgonapontjának kidolgozása. (E költő verseinek *van* orgonapontja, afféle érzelmi-értelmi tetőpontja, mint a szöveges zeneműveknek.) Milyen érzelmi hatású a versbeszéd lendületétől a sorvégen megszakított mondat – az áthajlítás, a sorátvetés. Vagy az alliterációk, metonímiák, belső rímek hangzás- és gondolatbeli összejátszásai.

Mindez jellemző a mesterre, de még nagyon kevés ahhoz, hogy a legfontosabbat kimondjuk költészetéről, melyet sors és történelem komponált meg azáltal, hogy az alkotó mindig a létbe és általában – humanista lévén – az emberi lényegre szorítkozott. A hazánkon átsöprő háború végének általános életérzésével sújtott katona- és levantelekori diákok ösztönösen ráéreztek az egzisztencialista világnézetre. A lenni vagy nem lenni kérdése állandósult a lelkekben, a világot kint s bent megtöltötték a félelem látomásai.

Lator László oeuvre-jének különös súlya van, tőle, mint a nehéz- és nemesfémek alatt, szinte beszakad az asztal lapja. Az életmű szerkezetéről van szó, melynek erővonalai következetesen egy irányba, a végsőnek érzett szépség s a tragikus igazság találkozási pontjába tartanak. Versei csak közvetve, „tárgyasítva” szólnak a költőről magáról, de a személyes szenvedélytől így is szinte sisteregnek. A háborús és a diktatórikus körülmények okozta szenvedés, az élet megpróbáltatásai és keserű tapasztalatai, noha önmagukban „csak” témák, együttesen egy megkonstruáltan is hitelesnek tetsző életút nyomvonalát rajzolják ki a

levantelekori diák egzisztenciális félelmekre okot adó besoroztatásától és a kétszeri hadifogságtól az osztályidegenség átkáig, az erkölcsi világrend sokszori felborulásának elviseléséig, a haza többszöri megcsúfoltatásáig, majd feleségének, Pór Judit műfordítónak az elvesztéséig s legfőbb pályatársai, barátai haláláig. Egyazon szellemi áramlatban úszott öregebb barátai közül Jékely Zoltánnal, Kálnoky Lászlóval, Vas Istvánnal, Weöres Sándorral, a nála alig idősebb Nemes Nagy Ágnessel, Pilinszky Jánossal, Rába Györggyel, Kormos Istvánnal.

Mindezekkel együtt a műveiben megnyilvánuló életérzés, miközben mindenestül esztétikai élménnyé nemesül, nemcsak hogy tragikus – annál jóval összetettebb. Az érzékelés intenzitása nem csupán a fájdalmas tapasztalatokat szítja tüzesre, hanem az örömteli, áhítatos megrendültség szívhangjait is fölerősíti a teremtésben való gyönyörködés vagy a szeretkezés nagy élményével. Leggyakoribb szavai a mindenség alapelemeire mutatnak: a tűz, a víz, a föld és az ég (vagy lég) őselemeire. A teremtés kezdete óta Erősz uralkodik a keletkezés, születés jelenségei fölött, s a halálra ítélt növényi, állati és emberi teremtmények boldogan felizzó és rendre kialakuló életének lángjához-paraszához lényeglátó érzéke van. S ahhoz: hogyan vált az emlékezetben idillként megjelenő gyerekkor tündérbertől ismerő, erdőt-berket járó, korán művelődő, nyelvekre fogékony gyerekből a háborús nemzedék legfiatalabb évjáratának helyzetével sújtott költőtanonca, majd még utolsó diákéveiben súlyos hangú, kész költővé érett, megszenvedett életű, hadifogságot is megismerő-megjelenítő, bár saját sorsáról nem panaszkodó poéta. A gyerekkori éden nosztalgikus képei eszünkbe juttatják egyik legkedvesebb pályatársát, Jékely Zoltánt – hozzá nem egy vonatkozásban hasonlítható. Az erdők, tájak, vadon élő állatok, madarak megbűvöltje, az érzéki szerelem mérész megjelenítője, a testi és szellemi brutalitás szenvedélyes elutasítója, a jó ízlés védelmezője, a haza értékeit őrző szellemi ember mindkét költő. Mint a vers igazi művelői mind, az anyanyelv szerelmesei ők; Lator jó néhány olyan szót használ, akár kárpátjai szülőföldjéről, akár más tájakról származókat – bevallom, egyikének-másikának utána kellett nézmem a néprajzi szótárban. Néhány idilli – vagy idillnek induló – verséről Radnóti természetversei is eszembe jutottak: gyönyörű kontrasztot alkotnak a hullamezők kadávereit is könyörtelen, baudelaire-i pontossággal megmutató költeményekkel.

Annymra egyenletes színvonalon üzi mesterségét-művészetét, hogy nehéz súlypontokra, „kedvencekre” lenni versei között, mert mintha korán eldöntötte volna: csak a válogatott költeményeit írja meg. Azért ő is összegyűjtött verseiből egy karcsú válogatottat (*Az elhagyott színtér*; 1992). Ezen felbátorodva, most első nagy ráismerésem tárgyát emelem ki, a *Fa a sziklafalon* címűt. Személyes emlék fűz hozzá. Körülbelül tízéves koromtól megett koromig figyeltem a csikorogva kanyarodó hatvanhárom villamosból a Krisztina körút és a Széll Kálmán tér közötti szurdok meredek falán egy surján fácskát, amely egy kőszikla réséből hajtott ki. Szurkolója lettem, mintha egy éveig tartó mérkőzésnek lettem volna tanúja. Talán négy vagy öt év kellett a megizmosodott suhángnak, hogy szétfeszítse iszonyatos életerejével azt a Toldi Miklósnak sem éppen könnyű, két fél malomkönyi koloncot. Amikor a fa húsz-huszonöt éves lehetett már, jó arasznyi távolság választotta szét a két nagy szikladarabot. Micsoda erők feszülnek a holt kőnél sokkalta lágyabb fa anyagában? – gondoltam már felnőten. Lator László szavaival, „mostoha sorsa kényszereibe” vetve „hogy nyomta, gyűrte, kanyargatta fel / a csökönyös, fortélyos akarat / a puhacsontú, vékony sudarat?” Verseiben általában is érzem ezt az energiát, s azt, ami még ugyancsak közös benne és Jékely Zoltánban: a nagy ellentétek romantikáját, a stílustörténeti előítéletekkel nem törődő, Liszt Ferenc-i dinamizmust, elragadtatást, s nem utolsósorban a finomkodás nélküli, bravúros technikát, mely nélkül aligha lesz nagy költészet, míg világ a világ.

Köszöntöm a kilencvenegy éves költőt, a Lyukasórában hosszú ideig (a tévén keresztül is) szerepet vállaló költészet-tanítómestert, abból az alkalomból is, hogy 2018 novemberében kitüntették a *Nemzet Művésze* címmel! ♣

Makovecz
Imre
rajzai

Történetének legnagyobb rekonstrukcióján esett át az elmúlt három évben a Szépművészeti Múzeum. A látogatók több mint kétezer négyzetméternyi kiállítóhelyet kaptak vissza, köztük olyan pompás tereket, mint a hetven éve elzárt Román Csarnok. Jövőre Rubens és Van Dyck, majd Cézanne és El Greco művészetének szentelnek nagyszabású időszaki kiállítást. Az Új Nemzeti Galéria épülete 2021 végére készülhet el. Baán Lászlót, a Szépművészeti Múzeum–Magyar Nemzeti Galéria főigazgatóját kérdeztük.

– Október 31-én, több mint három év rekonstrukciós munka után, megnyílt a megújult Szépművészeti Múzeum. Mekkora átalakításról van szó?

– Ez volt a Szépművészeti Múzeum történetének legnagyobb rekonstrukciója. Csaknem tizenötezer négyzetmétert érintett, ami az épület mintegy felét teszi ki. A rekonstrukció hívószava a Román Csarnok megújítása volt, amely hetven évig el volt zárva a közönség elől. Tavasszal ideiglenesen megnyitottuk, akkor két hét alatt több mint hatvanötezen voltak kíváncsiak a megnyitott térre. A felújításnak köszönhetően visszakapott a közönség közel kétezer négyzetméter kiállítóteret, amelyet az elmúlt évtizedekben a múzeum működéséért felelős funkciók elfoglaltak. Hol egy restaurátorműhelyt, hol egy raktárt vagy hivatali helyiséget alakítottak ki. Ezeket kellett visszaállítanunk úgy, hogy közben a szükséges funkcióknak is megfelelő helyet találjunk. A látogatóknak visszaadott terek esetében a Román Csarnok mellett említhetném még a Schickedanz-termet vagy a Michelangelo-termet, amelyek most régi pompájukban – a később ráépített álmenyезetet elbontva – visszakérültek a közönséghez, s különböző kiállításoknak vagy múzeumi rendezvényeknek adhatnak majd helyet.

– Megújultak a közönségforgalmi terek is, és egy 21. századi intézménynél – amint ön korábban többször is hangsúlyozta – a kényelmi funkciók is fontosak.

– Valóban, s mi igyekeztünk erre nagy hangsúlyt helyezni. Ha belépünk és lemegyünk a mélyföldszintre – ahol korábban az egyiptomi és a kortárs kiállítás mellett a ruhatár és egy egyszerű kis büfé kapott helyet –, akkor egy tágas ruhatárt, zárható szekrényeket, illetve egy minimalista stílusú, látványkonyhás éttermet, valamint kávézót találunk.

– Amit a közönség láthat, az már az átalakítás végeleges állapota?

SERES GERDA

A pincétől a padlásig

Beszélgetés Baán Lászlóval
a Szépművészeti Múzeum megújulásáról

– Igen, ami most elkészült, azt mi hosszú évtizedekre véglegesnek reméljük. A felújítás tervezője, Mányi István építész harmincöt éve foglalkozik a Szépművészeti Múzeum épületével, s most vele együttműködve lehetőségünk nyílt arra, hogy az épület egészét átgondoljuk. Tehát ne csak toldozzuk-foltozzuk az esetlegesen felmerülő hibákat, hanem a teljes megújítás felé induljunk el. A legfontosabb munkákat elvégeztük, szó szerint a pincétől a padlásig: megújult a tető, de emellett egy raktárt is kialakítottunk a Román Csarnok alatt, s ezek már mind a végleges koncepció elemei. Bár a felújítással elkészültünk, de most még nem nyílt meg a múzeum egésze, egyelőre csak az úgynevezett Román és Reneszánsz szárny fogad látogatókat, két állandó kiállítási egység megnyitása még várat magára. A munkálatok miatt több mint kétezer műtárgyat vittünk át a felújítandó épületrészből a múzeum úgynevezett Barokk szárnyába, amely így ideiglenesen raktárként funkcionált és most maga is felújításra szorul. Terveink szerint jövő nyáron nyílik meg a múzeum egésze.

– Az átalakítás végétével lehetőségük lesz arra, hogy megvalósítsák a Szépművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményének újrastrukturálását.

– 1906-ban nyílt meg a Szépművészeti Múzeum, s 1957-ig természetes módon itt együtt kerültek bemutatásra a magyar és az egyetemes művészet remekei. 1957-ben viszont az a felsőbb döntés született, hogy – szovjet mintára – létrehoznak egy önálló nemzeti galériát, és két lépcsőben kiválogatták a magyar műtárgyakat a Szépművészetiből. Most már teljes egészében nem tudjuk a magyar anyagot visszahozni a Szépművészetibe, mert a gyűjtemények gyarapodásával nem férne be az épületbe. De azt szeretnénk megvalósítani – ami különben a Szépművészeti saját történeti hagyománya mellett a nyugati világban

is bevett dolog –, hogy a nemzeti mesterek munkáit együtt mutassuk be a nemzetközi alkotókéval, és művészettörténeti korszakhatár alapján különítsük el két épületben az egységes gyűjteményt. Így a régi mesterek – tehát a 18. század végéig alkotók – munkái maradnak, illetve visszakérülnek a Szépművészetibe, a 19. századtól máig ívelő magyar és nemzetközi anyag pedig a Galériában kap helyet. Ennek megfelelően onnan rövidesen visszajön például a világhírű szárnyasoltár-gyűjteményünk is a Hősök terére.

– Ezeket most restaurálják?

– Akad, amelyiket igen, ám alapvetően ezek szétbontása és csomagolása zajlik. Ez rendkívül bonyolult folyamat, amelyet szakemberek végeznek. Egy szárnyas oltár szétszerelése hat hét is lehet, s az összeszerelése ugyanennyi. Nekünk pedig számos darabot kell átszállítanunk. Ez a jövő év második felére valósulhat meg, tehát addigra lesz teljes a Szépművészeti állandó kiállítása a magyar gótika és a reneszánsz remekműveivel, és akkor tud újra megnyílni Európa 17–18. századi művészetét bemutató kiállításunk is.

– Melyek azok a megújult állandó kiállítások, amelyek már látogathatóak?

– Teljes körűen megnyílt az antik és az egyiptomi gyűjtemény, megújult tartalommal és formában, szakmai és látogatói értelemben is kiváló élményt nyújtva. Ügyeltünk arra, hogy a legújabb kutatások alapján készítsük el a kiállítások koncepcióját, de közben olyan modern eszközöket, látványos elemeket is használunk, amelyek a látogatók számára igazán élvezetessé teszik a tárlatokat. Igyekeztünk bemutatni azt a történeti és szociokulturális hátteret, amelyben ezek a tárgyak születtek, például az egyiptomiak mindennapjait egy videóval szemléltetjük, de megidézzük egyiptomi hangszerek hangját is, és – egy applikáció segítségével – akár még a nevünket is

A megújult
Román
Csarnok
képei

Baán László
főigazgató

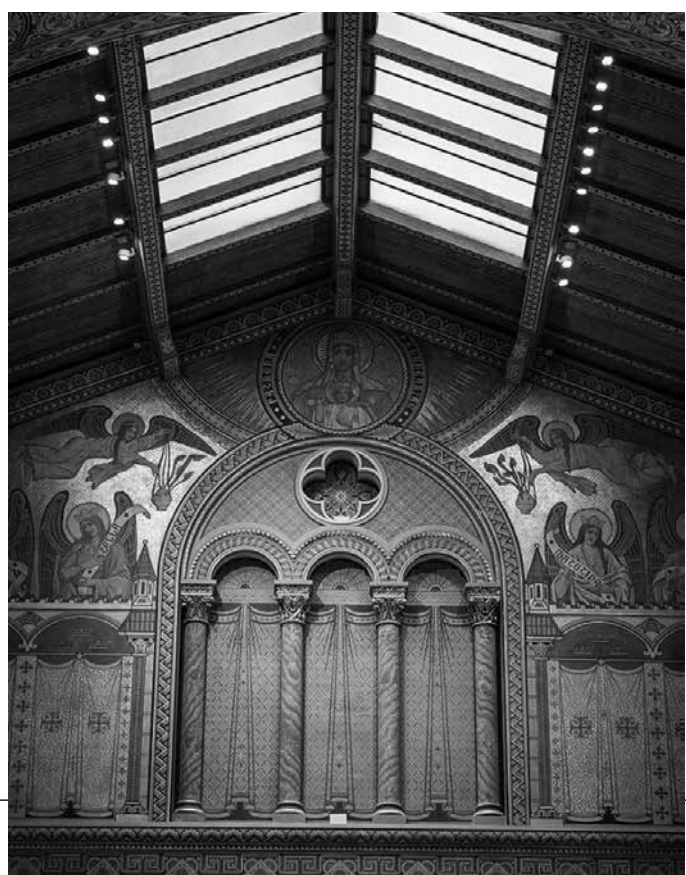

A megújult
Román Csarnok,
enteriőrképek
a kiállított
művekből

Az új Nemzeti
Galéria
látványterve

leírhatjuk hieroglif írással. Természetesen kiállítottunk rengeteg műtárgyat új vitrinekben, megújult világítással – igazán élménygazdag kiállításokra törekedtünk, és ilyen lesz majd a Régi Képtár is, amely a korai gótikától kezdve az érett reneszánszig a kiemelkedő nemzeti iskolákat mutatja be, és horizontálisan ad átfogó képet a korszakról. Vagyis a kiállításon azt is látni fogjuk, hogy mi történt például Spanyolországban, míg Itáliában a reneszánsz élte virágkorát. Mindezek mellett szobrokkal is gazdagítjuk a kiállításokat, hogy a látogatók egyszerre lássák a különböző művészeti műfajokat. Sőt, a nevezetes Esterházy-kincsek ötvösművészeti remekeit is kiállítjuk a képtár egyik szekciójában – így egy összművészeti képet kaphatunk az adott korról.

– *Egy Leonardo-kamarakiállítással nyílt meg a múzeum. Itt mit láthat a közönség?*

– Jövőre Leonardo-émlékév lesz, a mester halálának ötszázadik évfordulójára emlékezik a világ, ennek jegyében a Szépművészeti az elsők között szentel tárlatot az alkotó munkásságának. A múzeum gyűjteményében van egy nagyon híres, Leonardóhoz köthető lovas szobor. Miközben más intézmények – például a New York-i Metropolitan Múzeum – hasonló alkotásairól sorra derültek ki, hogy mégsem abból az időszakból valók, nekünk egy washingtoni vizsgálat igazolta, hogy a modell Leonardo életének időszakához köthető. Nem valószínű, hogy a mester saját kezűleg öntötte, ám a viaszmodellt, amelyről öntötték, készíthette, de mindenképpen az ő köréhez vagy ideáihoz kapcsolódik. A szobor mellé tíz Leonardo-rajzot kértünk kölcsön – az itáliai mesternek soha ennyi rajza nem szerepelt még együtt Magyarországon – a Louvre-ból, a windsori királyi és olasz gyűjteményekből, és ezekkel együtt mutatjuk be a szobrunkat. A téma az a Leonardót sokat foglalkoztató probléma, hogy statikailag miként lehet elkészíteni egy két lábra ágaskodó ló szobrát. Az antik, négy lábon álló lovas szobrok után a reneszánszban megjelent az egyik láb megemelésevel három lábon álló ló szobra, de Leonardo még ezen is túl akart tenni, ezért egy két lábra ágaskodó ló tervén dolgozott, és a mi kis bronzszobrunk avagy *modell*ünk is ezt mutatja be. Végül aztán nem épült meg Leonardo egyetlen lovas szobra sem, mindössze egy agyagszoborról tudunk, amelyet a Milanót megszálló francia csapatok céltáblának használva leromboltak, tehát csupán kísérletekről volt szó. Mégis rendkívül érdekes ennek a kérdésnek a vizuális és tudományos körülménye.

– *A Román Csarnok hetven év után került ismét a közönség elé, és valóban lenyűgöző. Milyen funkciót kap majd?*

– Alapvetően nem lesz kiállítási tér, noha idővel szobor- és szobortöredékek kerülnek majd ide. Ez egy olyan, pompásan díszített terem, amelynek a festése, ikonográfiája ön-

magában is lenyűgöző. Schickedanz maga is tanított falfestést, nagy valószínűséggel ő maga tervezte a Román Csarnokot – noha erről papírjaink nincsenek –, amely mintegy lenyomata a millenniumi időszak Magyarországról való történelemképének. A terem egy római kori bazilikabelső idéz, de természetesen nem akart valamilyen létező templomot lemásolni, így a nyugati és a keleti kereszténység, az égi és a földi világ számos szimbolikus elemét festették fel a falra, miközben a Magyar Királyság társországainak címerai is helyet kaptak. Önmagában véve is csodálatos helyről van szó, amely időről időre társművészeti rendezvényeknek is helyet ad majd.

– *Az újrainvitálás után nyilván mindenkit a megújult épület és az új állandó kiállítások érdekelnek, de milyen nagyobb időszaki tárlatokra készülnek a jövőben?*

– Jövő ősszel *Rubens, Van Dyck és a flamand barokk festészet aranykora* címmel lesz kiállításunk. Évek óta arra törekszünk, hogy állandó gyűjteményünk legjelentősebb egységeihez kapcsolódva szervezzünk komoly külföldi remekműveket is bemutató időszaki tárlatokat, hogy teljes képet adhassunk egy-egy korszakról. Ehhez a kiállításához is a régi képtár húsz-harminc legfontosabb műve mellé, Európa és Amerika neves múzeumaiból kapunk kölcsön összesen csaknem félszáz alkotást. 2020-ban a nagyszerű Cézanne-kiállításunk második felvonása következik, amelyet, a korábbihoz hasonlóan, *Geskó Judit* kurátorunk tervez; szakmailag is fontos és újszerű a témafelvetés: *Cézanne hatása az absztrakt művészetre*. A Cézanne és a kubizmus témát már kellőképp körüljárták világszerte, ám ez az aspektus még számos újdonságot tartogat. 2021-re pedig egy nagy El Greco retrospektív tárlattal készülünk, ez ugyancsak erősen kötődik a spanyol gyűjteményünkhöz.

– *A Magyar Nemzeti Galéria most bizonyos értelemben átmeneti helyzetben van, a gyűjtemény átalakítása mellett hamarosan költöznie kell. Mikor kezdik el építeni a Városligetbe tervezett új épületet?*

– Még ez év végén, jövő év elején kivitelezési szakaszba léphet az Új Nemzeti Galéria. Az épületet az építészeti Nobel-díjként emlegetett Pritzker-díjas SANAA cég tervezte. A japán iroda készített egy nagyszerű dizájnt, nekünk pedig az volt a dolgunk, hogy emellett a funkciók tekintetében is maximálisan kiváló épület készülhessen el. Beletelt csaknem két évbe, míg ezt a két szempontot összehoztuk, de biztosan állíthatom: sikerült. 2021 végére készül el az épület, s várhatóan 2022-ben nyílnak meg a nagyközönség számára. ♦♦

(A beszélgetés az InfoRádió Aréna című műsorának szerkesztett változata.

A teljes beszélgetés megtalálható a www.infostart.hu oldalon.)

A RESTAURÁTOR TŰNŐDÉSEI

– Már ismertük a *Román Csarnokot* régóta, többször szóba került a felújítása az elmúlt években, de a valós állapotáról csak hozzávetőleges képünk lehetett, mivel szobor- és festményraktárként bajosan fértünk hozzá a falakhoz vagy a mennyezeti részhez – emlékezik vissza a munkára *Seres András*. A vezető restaurátor elmondta: a második világháborúban megsérült a Szépművészeti Múzeum ezen része, és a helyreállítási munkálatokra csak évekkel később jutott pénz, energia, így egy ideig – a tető hiánya miatt – a terem egyes részei ki voltak szolgáltatva az időjárásnak.

– Akad olyan – az ötvenes évek végén készült – fénykép, amelyen az látszik, hogy a múzeum munkatársai havat lapátolnak a Román Csarnokban, a freiburgi kapu másolata előtt. Amikor a tetőt megjavították, akkor mintegy konzerválták ezt az állapotot, akárha egy befőttesüvegbe zártuk volna. Ide mindössze néhány muzeológus vagy restaurátor járt be, ez idő alatt nem romlott tovább a terem állapota, de amikor egy kutatóállványról megvizsgáltuk, kiderült, hogy lényegében a végállapotát élte, azaz, ha még egy-két évig ki lett volna téve a környezeti ártalmaknak, menthetetlen lett volna a vakolat, a festések – tette hozzá a szakember. Seres András megjegyezte: ezekben az évtizedekben a historikus festészetet nem tartották túl sokra; számos terem festett boltozatát álmennyezettel takarták el, lekaparták vagy lefestették. A historizmus nem törekedett arra, hogy az eredetihez hű alkotásokat hozzon létre, sokkal inkább az volt a célja, hogy egy adott korszak ihletésére alkosson valami újat.

– A vizsgálatok során kiderült, hogy bár a festékréteg nagyon rossz állapotban van, a vakolat szilárd, tehát van mihez visszarágítani ezt a lepattozott, felkunkorodott festékréteget. Ám a restaurálási munkák kezdetekor láttuk, hogy véletlenszerűen sikerült kiválasztanunk a néhány épen maradt területet, másutt még a vakolat is omladozott és elvált a faltól. A célunk az volt, hogy a lehető legtöbbet megmentünk az eredeti festésekből, miközben ügyeltünk arra, hogy megőrizzük a festések korát, enyhe kopottságát, hiszen ezek öregedését – főként a főhajóban – a néhány éves kitétség nagyon felgyorsította – hangsúlyozta a restaurátor. – Így megőriztük ezt az óságot, öregedést, hiszen számunkra érték volt ez a festés, nem akartuk újrarajzolni. A Román Csarnok falfestményeinek megújításán *hetven restaurátor* dolgozott, akik csaknem kétezer-ötszáz négyzetméternyi falfelületet varázsoltak újjá.

♦♦ (Seres Gerda)

OLVASSUK ÚJRA! SZAKONYI KÁROLY ERDŐK, RÉTEK SZERELMESE

Fekete István, Gölle 1900 – Budapest 1970

Sorozatam végére értem. Azokra az írókra – novellistákra – emlékeztem és emlékeztettem, akikkel pályám során találkoztam, akiket jól ismertem, néhányuk pedig barátom is volt. Bemutatásukhoz szükségem volt a közvetlen, személyes élményre. Egyetlen kivétel Gelléri Andor Endre, őt másként éreztem ismerősömnak, 1946-ban magyartanárom elolvastatta velünk a *Szállítóknál* című novelláját, s azonnal mély és máig tartó barátság támadt bennem iránta. Ezért került a sorozat írói közé.

Most azonban eltérek ettől. Búcsúzóul egy olyan alkotóról szólok, akivel soha nem találkoztam, csak műveit ismerem. Azt tartják róla, hogy Jókai után ő a legolvasottabb magyar író, napjainkig csaknem nyolcmillió példányban keltek el könyvei. S bár ennek a rovatnak az volt egyik célja, hogy mentse a feledéstől a közelmúlt íróit, hát a *Bogáncs*, a *Lutra*, a *Vuk*, a *Kele* és sok más szívhez szóló állattörténet elmesélőjét, az erdők, mezők világába kalauzol meg kalandos vadászhistóriákkal szórakoztató Fekete Istvánt a feledéstől nem kell féltetni. Jelen van ő napjainkban is, nemcsak könyvei, hanem a műveiből készült rajz-, és ifjúsági filmjei révén is.

Felidézésének oka az a szándék, hogy az író műveit olvasva jusson eszünkbe a civilizált világunkban oly nagyon elfeledett természet. Vezessen el bennünket a vadzizek madaraihoz, cserkésze be velünk az őszi színekben pompázó erdőt, emlékeztessen rá, hogy augusztusi esteiken milyen a csillagos égbolt, hallgassuk vele az éj sötétjében vadászni induló fülesbaglyok lomha szárnycsapásait, gyönyörködjünk a szarvasok futásában, derüljünk a bozótosból a nyulak riadt felszökkenésén, a gyíkok mozdulatlan sütkérezésén a napsütötte köveken, szenderedjünk a méhek zümmögésétől, bogarak döngicsélésétől békés délutánban valamely pásztoraknyuhó árnyékában...

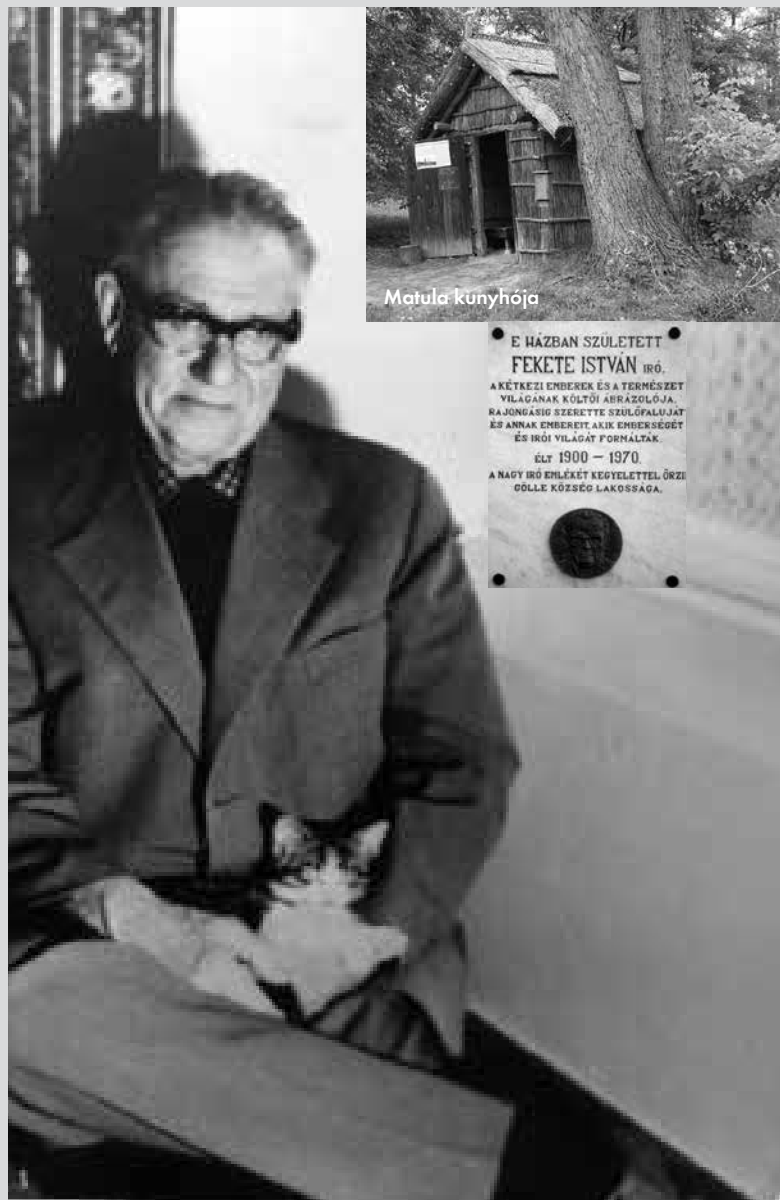
A mezőgazdász végzettségű Fekete István (Debrecenben és Magyaróváron tanult) gyermekkorra óta közel élt a természethez, jól ismerte azt a szebbik világot, amelyben a lélek megneimesedik, mert igaz törvények uralkodnak benne. Erről akart beszélni, ez készítette írásra is. Gazdászdiplomával doktor Majláth György birtokán lett intéző, és amellet, hogy felvirágoztatta a gazdaságot, tej- és sajtüzemet létesített, búzavetőmagot nemesített, tenyészállataival szakmai elismerést szerzett, vonzotta az irodalom is. Kittenberger Kálmánnak, a nagy hírvű Afrika-kutatónak a lapjában, a *Nimród*ban jelentek meg kis színesei, tőle kapott biztatást a továbbiakra, különösen, hogy megismertette Csathó Kálmánnal, a kor sikeres írójával, színházi emberével. Csathóval, aki főrendező volt a Nemzetiben, majd igazgató a Magyar Színházban, és olyan sikeres darabokat írt, mint a máig játszott *Fűszer és csemege*, a barátságuk életre szóló lett. Irodalmi ismeretsége csakhamar kiterjedt, Herczeg Ferenc szívesen közölte Új Idők című, divatos lapjában, de a neves barátok, köztük Széchenyi Zsigmond, az Afrika-vadász, erdőmezőt járó társaság is volt, együtt jártak vadra Erdély rengetegeiben, a Bükkben, a Börzsönyben.

Fekete István immár negyvenévesen egyre inkább az írást tekintette hivatásának, 1936-ban történelmi regényt írt, a máig is többször kiadott *A koppányi aga testamentuma* címűt. A sikert 1939-ben a *Zsellérek* követték, és bekerült a filmszakmába is, drámával is próbálkozott, de főleg filmforgatókönyveket írt. A háború után tiltólistára került, a voltaképpen a proletárdiktatúráról szóló könyve miatt az ÁVO is meghurcolta. Alkalmi munkákból élt, novelláit csak az Új Ember és a *Vigilia* közölte. Csupán a hatvanas évekre enyhült körülötte a levegő, akkor jelent meg a *Tuskevár* című regénye, amiért József Attila-díjat kapott. Irodalmi munkássága fellendült, kiadták a hallgatásban született

prózáit, a *Bogáncs*, a *Kele*, a *Vuk* nemcsak könyvben, de tévé- vagy rajzfilmen is hódított. Sikeres lett, az ifjúsági irodalom élvonalába került. És műveit nem csak a gyermekek élvezhetik. A kis Vuk történetében például a fenyegetettségben élők sorsa rajzolódik ki. Fekete István tisztességét dicséri, hogy vadász létére a puskás emberektől rettegő rókák pártján áll, az ő szemszögükből ítéli meg az igazságot, a gyengét pártolva az erő, vagyis a hatalom ellenében. Az állattörténet olvasás közben embermesévé változik, a kis Vuk árvasága bármely embergyerek árvasága lehet kritikus élethelyzetekben. Fekete István műveiben humánus, derű, empátia, moralitás vegyül a természet tiszteletével és szeretetével – de hiszen ezek egymástól elválaszthatatlan tulajdonságok.

Van egy régi tibeti történet arról, hogy a Himalájára igyekvő tudósok málhait cipelő teherhordók egyszer csak szó nélkül lemaradtak, leültek az útszélre, és hallgattak. A tudósok haladni szerettek volna, felelősségre vonták a serpák vezetőjét, az pedig azt mondta, be kell várniuk a lelküket. Már nagyon előresiettek, és a lelkük lemaradt kissé...

Nem így vagyunk-e olykor? Olvassuk hát az erdők, mezők történeteit, s akkor beér minket is a lelkünk. ♣

FEKETE ISTVÁN

A bagoly

GYöngyvirág még kevés volt az erdőn, de a kakukk már májust kiáltott. A bokrok alatt feketerígó szaladt, és a harkályok megkopogtatták az öreg fákat, mint az orvos a beteg ember hátát. Szólt a kakukk, kopogott a harkály, s a nagy fák hamvas sáttort tartottak az erdő fölé, hogy a visszhang el ne röppenjen idegen határba.

– Szedjünk ibolyát is?

Megálltunk a tenger gyöngyviráglevél között, mert levél az volt bőven.

– Ibolyát?

Megszagoltam a néhány szál gyöngyvirágot. Csak egy-két kis alsó harang volt nyitva, de úgy éreztem, illatos tőlük az egész erdő.

– Nem kell ibolya!

Pedig de sok volt! Hosszú szárú, fák, illattalan erdei virág. Nálunk falun csak a gyeper alatt lehetett egy-két szálat találni, de azok illatosak voltak és kékek, mint éjjel az ég. Amikor városba kerültem, akkor ismertem meg ezt a fajtát, és ez volt az első kiábrándulásom.

– Nem, ne szedjünk ibolyát.

Így aztán csak térferegünk az erdőn. A tisztásokon megálltunk, arcunkat az égnek fordítottuk, és úgy éreztük, a napsugár átver rajtunk, és megmelegíti szívünket. Egy villámsújtotta öreg fa mellett meglódtam a képzeletem, mert a fa csak csonk volt, és odva, pereme még fekete a villámtól.

– Ilyenbe költ a bagoly – magyaráztam városi barátomnak –, de nem szabad bántani, mert kiszedi az ember szemét. Barátom botot keresett.

– Az enyémet ugyan nem.

– Na, csak vigyázz! Felénk történt már ilyesmi.

Barátom azonban nem hallgatott rám. Nagyot ütött a fa oldalára, és nevetve nézett rám.

– Ez csak olyan falusi mese... – de alighogy kimondta, megsuhogott valami az odúban, és széles szárnyalással kirepített belőle egy nagy bagoly. Megijedni se értünk rá, már eltűnt az erdőben.

– Ugye mondtam!

– Legjobb lesz, ha hazamegyünk – indítványozta megszeppent barátom.

– Ki kellene szedni!

– Mit?

– A fiait. Fel kell nevelni. Okos madár nagyon. Egerészik a ház körül.

Az odú mély volt. Fenekéről egy félig tollas fióka nézett rám, és fűjt, mint a macska. Körülnéztem a májusi erdőben, és úgy éreztem, valahonnét titkos szemek néznek rám. Talán az anyja, valamelyik sűrű fakoronából. A kisbagoly megcsípte az ujjam, de aztán tűrte, hogy megfogjam, és becsúsztassam kabátom öblébe. Aztán sürgősen le a fáról! Futottunk az erdő széléig.

– Most már biztonságban vagyunk – szuszogtam. – Ide már nem mer utánunk jönni. – És kivettem a kisbaglyot a fűre. Tántorgott egy kicsit, aztán leült, és nagy szemével álmosan ránk pislogott. Mintha szomorú lett volna.

– Az anyja most keresi?

– Keresi. De aztán megszokja – és az erdő felé néztem. Ekkor már nem szólt a kakukk. A nagy fák mereven álltak, s a réten egy felhő árnyéka szállt át.

Otthon nagy kalitkába tettem a kisbaglyot, és vattából raktam fészket neki. De nem ült bele, csak a kemény deszkára, és lehunyta szemét, mintha elálmosodott volna. Estefelé meg akartuk etetni, de nem evett. Pedig sonkát kínáltam neki.

– Fialat ez még – mondta cselédünk –, etetni kell.

De úgy sem evett. Egy falatot beleerőszakoltam a szájába, de nem nyelte le. Behúzódott az egyik sarokba, és csak nézett.

Aztán este lett. A fények elszálltak a város fölül, szobámra homály szakadt, és nem világított más, mint a kisbagoly két szeme. Engem nézett.

Aznap este nem ízlett a vacsora. Leckém sem csináltam meg. Ültem a sötétben, és néztem a madarat, de gondolataim az erdőn jártak, ahol most már éjszaka van. A nagy fák némán állnak, a hold lázas, nagy udvart kerít magának, a nagy bagoly ott ül a csonka fa peremén, és nyers fájdalommal kiáltja meg az erdőnek, hogy elvitték a fiát.

Az éjszakám is nyugtalan lett. Ágyamból odaláttam a kalitkára, és nem tudtam levenni a szemem róla. A kalitka az ablak előtt állt, s az ablak mögül az éjszaka leselkedett. És álomban, mintha a baglyom huhogott volna. Amikor kinéztem az ablakon, a feljáró kőoszlopán ott ült az öreg bagoly. Szomorúan ült, és a fiát nézte. Nehéz lett a szívem. Olyan nehéz, mintha valaki a Kicsit emlegette volna, aki a húgom volt, és eltemettük. Az édesanyám nézett így néha, ha ebédnél a Kicsi neve kicsúszott valamelyikünk száján. Ilyenkor csend lett. Az

asztal felett rég elmúlt sírások párja úszkált, s anyám letette az asztalkendőt.

– Mindjárt... – mondta, de az ebédhez már nem jött vissza.

Vergődtem az ágyban, s a bagoly csak ült az oszlopon. Mintha a mellemen ült volna. Hajnal volt, amikor felébredtem. Az ólmos szürkületben az éjszaka még nagyon közel volt és a virradat még messze. Az álom pókhálója még az arcomon feszült, de a valóság még testtelen volt. A bagoly nem ült már az oszlopon. A csatornában az eső kopogott, és a kisbagoly úgy ült a sarokban, mint az este. De a szeme barátságosabb volt.

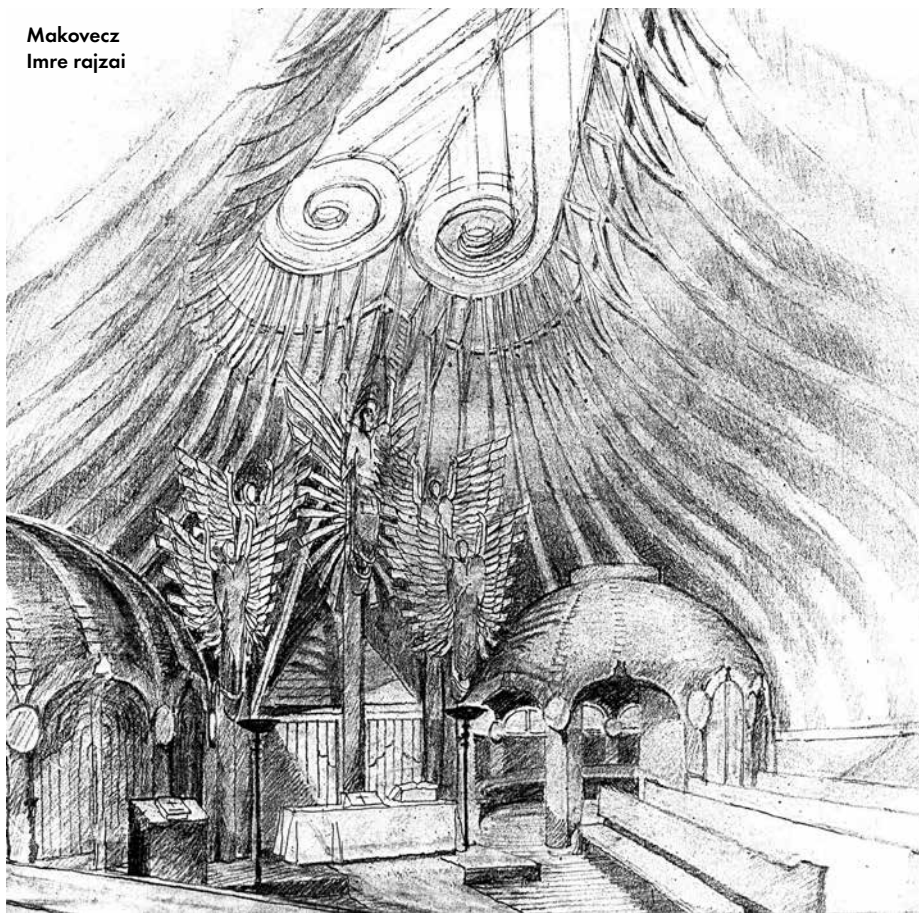
Esett még az eső, amikor elindultam az erdő felé. A mezőkön ködben volt még a május arca, s a gyalogutak síkosak voltak, mint novemberben. Az erdő várakozóan nézett rám, a nagy fák fölém hajoltak, mintha azt akarnák látni, hogy hoztam-e valamit? Csak az eső kopogott a leveleken, amikor reszketve felmáztam az öreg fára, és a kisbaglyot visszatettem az odúba. Aztán elbújtam egy bokor alá. Visszajön-e az anyja? Talán elhagyta már bánatában a fészket, és akkor...

Hűvös volt még. Reszkettem a bokor alatt, és lestem az ébredő erdőt. Először a feketerígó kezdett fuvolázni, és ettől bizakodóbb lettem. Aztán megint csend lett. Talán szél mozdult a fák koronájában, talán más suhogott, de amikor odanéztem, az odú kormos szájára, már ott ült az öreg bagoly.

A hűvösség ekkor már elmúlt. A párzó erdő fölmelegedett, és amint hazafelé szaladtam, utánam füttyögtek – mint ismerősnek – a madarak. A dombháton már süttött a nap, a távoli erdő puha volt és békés. Valahol akkor harangoztak hajnalra. ❖

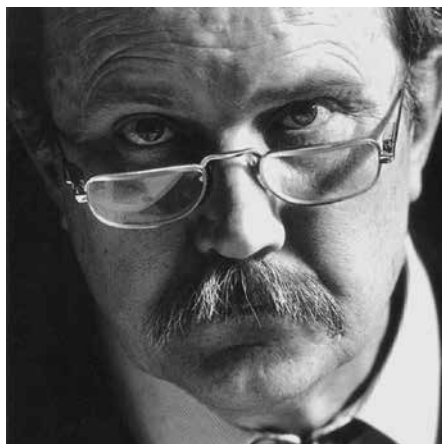
„...összekötni az eget és a földet...”

Makovecz
Imre rajzai

A fenti címen *Makovecz Imre* nagyszabású emlékkiállításával avatták fel a megújult Pesti Vigadó épületét 2014 márciusában. A tárlaton Makovecz rajzai, tervei és megépült épületeinek fényképei mellett alkotásainak nagyméretű makettjeit is megcsodálhatták a látogatók, s a felső-krisztinavárosi Szent Mihály-templom három és fél méteres makettje külön termet kapott. Azóta ez a rendezvény vándorkiállítássá alakult, Oroszországban már több éve rendkívüli sikerrel folytatja útját. A Magyar Művészeti Akadémia alapító és örökös tiszteleti elnökének műveiből ...*összekötni az eget és a földet...* címmel legutóbb 2018. október 15-én, a Mongol Festőművészeti Galériában, Ulánbátorban nyílt kiállítás, amelyet december közepéig látogathatnak az érdeklődők.

Ez a kiállítás Makovecz Imre 2011-es halála óta talán a munkásságát legátfogóbban bemutató művészeti anyag, amely azonban így is csak hagyatékának egy részét képes

ismertetni. A Kossuth-díjas építész életének legfontosabb állomásai követhetők nyomon fényképeken, rajzokon és írásain keresztül. Két makett mutatja be a sevillai világkiállítás magyar pavilonját és a visegrádi Erdei Művelődési Házat. Emellett az eddig meg nem valósult felső-krisztinavárosi Szent Mihály-

templom egy-egy vázlata is látható molinókon. A tárlat tablókön vonultatja fel Makovecz Imre megépült és tervezett épületeinek fotóit, s emellett az építész skiccrajzai, személyes munkaeszközei is láthatóak. A tárlat által nyújtott élmény befogadását nagyban segíti a Szent Mihály-templom tervezéséről készült diavetítés, valamint Dárday István nyolcperces animációja.

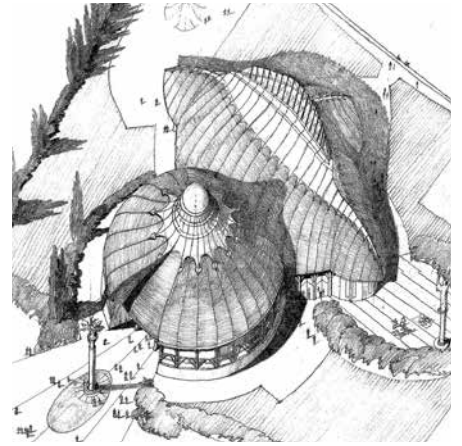
„Makovecz olyan tökélyre fejlesztette a szabadkézi rajzolás művészetét, hogy minden egyes vázlata, skicce egy-egy önálló képzőművészeti alkotás” – így jellemzi Makovecz Imre rajzait, vázlatait és írásait a kiállítás kurátora, *Csernyus Lőrinc* építész, művészeti író. Csernyus ehhez még hozzáfűzi, hogy rajztudása, arányérzéke, térlátása egyedülálló az építészek között. „Mindig foglalkoztatta a tájak, növények és az épületek szimbiózisa, amely az emberi alkotóerőnél nagyobb erő jelenlétét sugallta. A rajzaiban alkotta meg a múlt és jövő építészetét. Előre és hátra közlekedett az időben és a tájban, a »lehetett volna« világában.”

A Makovecz Imre munkássága iránti érdeklődést jól jellemzi, hogy az ulánbátorival szinte egy időben nyílt meg a dél-uráli Izsevszkben is egy hasonló tárlat, amely az Oroszországban zajló vándorkiállítás hatodik, egyben utolsó állomása. (Korábban Moszkvában, Szentpétervárott, Cseljabinszkban, Jekatyerinburgban, Nyizsnyij Novgorodban láthatták ezt a tárlatot.)

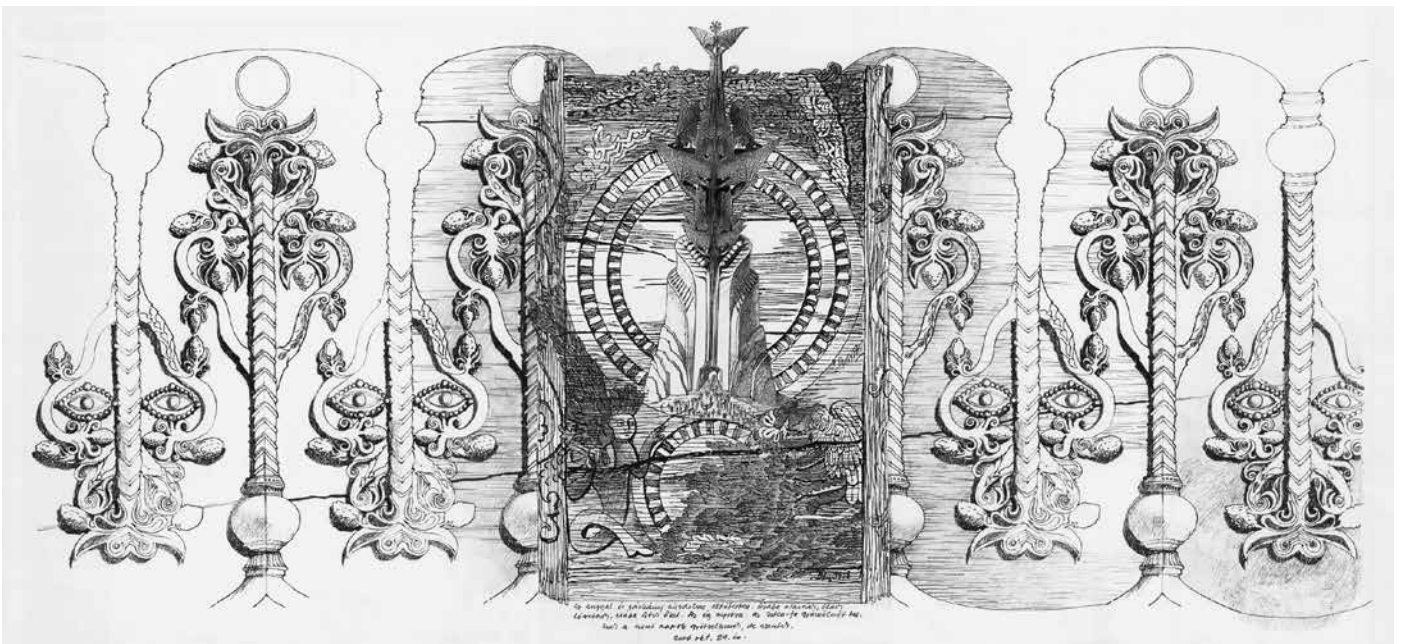
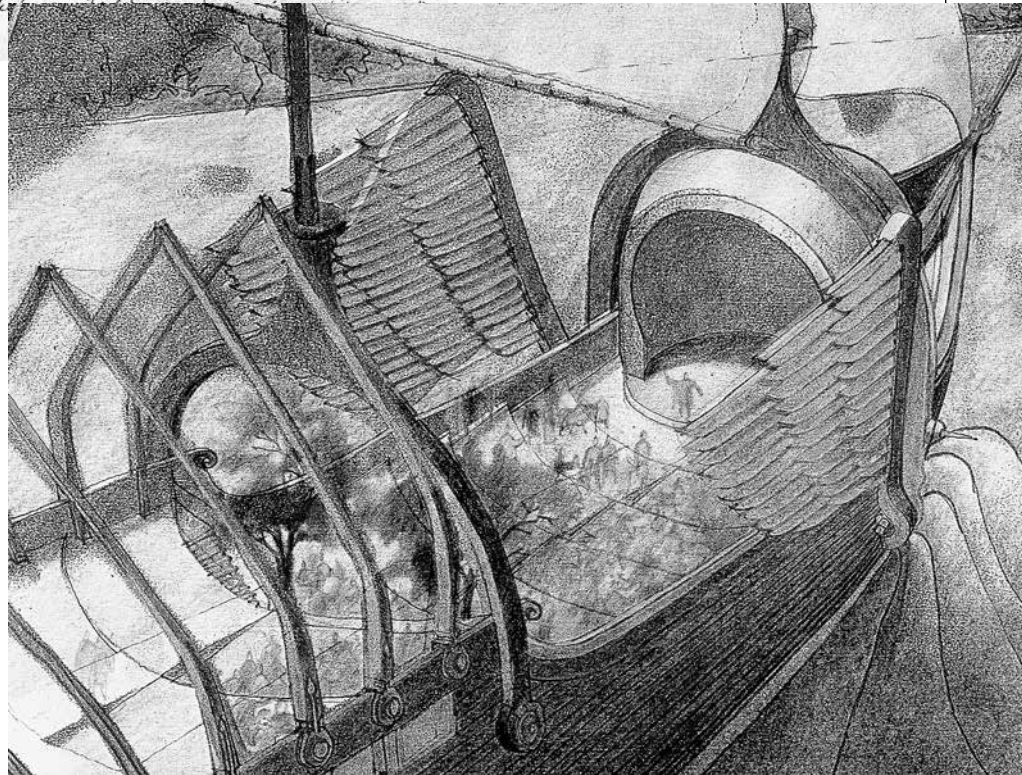
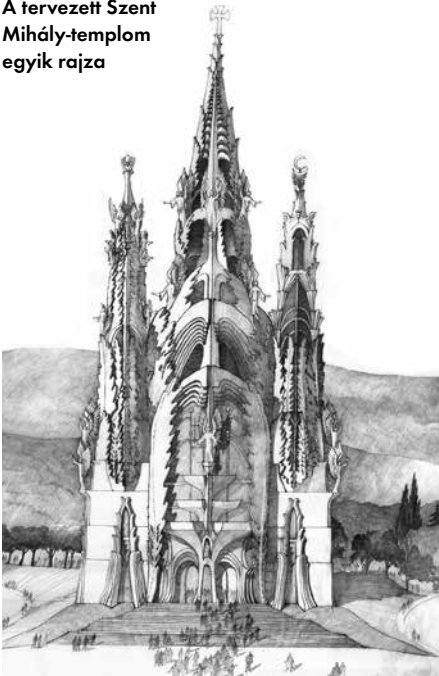
Érdekes epizód, hogy a mester a witteni Waldorf-főiskola tervezésekor ismerkedett meg Eginhard Fuchs antropozófussal, aki később, a 2000-es évek elején felkerete egy óvoda és iskola tervének elkészítésére. Így született meg a *Remény Hidja* (Bridge of Hope) vázlatterve egyetlen nap alatt, amely szintén látható a mongóliai kiállításon. Az oktatási épület hasonlít a földhalmokba régen épített nemzetségfő-palotákhoz, dombházakhoz, melyeket Írországtól Mongóliáig megtalálunk, s amelyeknek mobil változata a jurta, stabil égi alternatívái a kökörök.

A Magyar Művészeti Akadémia kiállításának együttműködő partnere a Külgazdasági és Külügyminisztérium, Magyarország ulánbátori nagykövetsége, valamint a Mongol Festőművészeti Galéria.

Égi vizeken

A tervezett Szent Mihály-templom egyik rajza

„ARANY JÁNOST VÁLASZTOTTAM”

*Lázár Ervinre emlékezve**

2004-ben készítette a Duna Televízió Talentum sorozatában Ugrin Aranka főszerkesztő azt a renihagyó portréfilmet Lázár Ervinről, amelyben a népszerű Kossuth-dijas író – a köztudatban meseíróként számon tartott alkotót – Arany János személyiségéről és költészetéről kérdezte. Akkor, amikor még szó sem esett Arany János-émlékről, és amikor még Lázár Ervint megkérdezhettük erről! A filmes beszélgetés első helyszínéül a rendező az MTA Könyvtár Kézirattárának helyiségeit választotta, azt a teret, amely korábban Arany János otthonául szolgált.

(Részletek a portréfilmből)

Lázár Ervin: – Iskoláskoromban a magyar órákon mindig inkább Petőfi Sándorról volt szó, csak később derült ki számomra, hogy milyen jó barátok voltak Arany Jánossal. A gyerekek, amikor két költőt olvas, gyakran szembehelyezi a kettőt egymással. Nem olyanformán, hogy melyik a jobb költő, hanem inkább, hogy melyiknek a habitusa olyan, ami neki jobban megfelel. Ebben a viszonylatban – miközben Petőfit mindig is nagyon nagy költőnek tartottam – én Arany Jánost választottam, akit szelídebbnek és visszahúzódoóbbnak éreztem. Ugyanígy, amikor József Attilára és Adyra került a sor, akkor meg József Attilát választottam. Így hát mindig szívesen olvastam Aranyt. Aztán abban a szerencsében lett részem, hogy megismerhettem Rozsondai Marianne-t, aki ennek a kéziratárnak a vezetője. Ő egyszer megengedte, hogy bejőjjek ide, és személyesen kalauzolt a kéziratok között, ami rendkívüli élményt jelentett számomra.

Most, hogy újra itt lehetek, megint elfogódottságot érzek, amit az ember ezek között a kéziratok között óhatatlanul érez. Különösen nagy hatást gyakorolt rám a *Kapcsos könyv* eredeti példánya, mert a *Kapcsos* könyvben található versekhez való viszonyom, hogy úgy mondjam, nagyon szoros és nagyon baráti. A kis cikkelyt is elolvastam, mikor vitáink támadtak a magyar nyelvről. Bátran, bárki fordulhat Arany Jánoshoz, nem fog tévedni. Elkezdtem a kritikai kiadásait vadászni, így aztán az ember megtudott olyan részleteket, amelyekről addig fogalma sem volt: én is odaváló vagyok, Tolna megye felső csücskébe, ami egészen közel van ahhoz az Alap nevű helységhez, ahol volt egy Arany-birtok...

Sok apróságot megtudtam Arany Jánosról, ami egyáltalán nem fontos az irodalomtörténet szempontjából. Nagyon aggályos volt és nagyon szerény, szóval nagyon szeretetreméltó ember, minden megmozdulása ezt igazolta. Természetesen eszembe jutott, hogy mi lett

volna, ha a kortársa lettem volna ezzel a természetemmel, s arra jutottam, nem sok jó ért volna... Jobb ez így, hogy ő egypár évtizeddel korábban élt itt, mint én. Adott nekem egy jótanácsot, azt mondta, hogy amit fiatalkorodban abbahagytál, azt öregkorodban ne próbáld befejezni, ezt valahol leírta, és ennek én nagyon örültem. A betegségei is előjöttek már egészen fiatal korában, valahol felhevülten megfürdött, és onnantól kezdve, mondja, hogy zúg a feje. Ez a fejfájás élete végéig elkísérte. Aztán, ugye, az epeköve... Amikor az én epekövem vették ki az István-kórházban, akkor a doktort megkérdeztem: tud-e valamit arról, hogy egy epekövet lehet-e úgy kivenni, hogy az ember bőrét kívülről fölvtágnák, és a kő kijön. Mert így történt a dolog a leírások szerint. A doktor rögtön tudta, hogy ez Arany esete, rögtön mondta, hogy erről az orvosi szakkönyvekben több tanulmány is megjelent, mert az írók betegségeiről az orvosok is írnak, és mondta, hogy ez teljes kuriózum volt.

Egyfelől az, hogy Arany János túlélte, másfelől az, hogy ez sikerült, és harmadrészt az, hogy ez élete végéig nagy gondot okozott neki, mert ez a seb soha nem gyógyult be. Nagyon szerette a lányát, és az ő halála után ez a dolog feltárult, különben az ő visszahúzódoó természete miatt nem is derült volna ki. Valószínű ugyanígy szerette László fiát is, mert amikor be akarták hívni katonának Lászlót, akkor Arany elkezdett szervezkedni, hogy ne hívják be, mert most ment állásba a Földtani Intézetbe, aztán megkereste Deák Ferencet, mindenkit megkeresett és végül is a fia nem lett katona.

Fantasztikus humorérzékkel volt megáldva, és mivel én – úgy látszik – inkább nevetésre beállított gyerek voltam, mint szomorúságra, ezért nagyon gyorsan kihalásztam a versei közül *A bajszot*, meg *A Jóká ördögét*, aztán *A fülemilét*. *Az elveszett alkotmányt* később olvastam el, főként azért, hogy vajon miért tartotta ő ezt olyan rossznak, mert tudjuk, szinte bánta, hogy megírta. Én viszont úgy éreztem, hogy ez a mű Shakespeare-rel vetekszik. A zseniálisan nagy író egy megbízásból is tud írni fantasztikus művet. Az amatőr író az mindig csak a saját magában megérett, saját magában megforgatott dolgokkal tud foglalkozni, mert különben elbukik, én ilyen voltam és bármit mondhattak volna, hogy csináljam másképp, nem tudtam volna másképp csinálni, és nem azért, mert én karakán legény vagyok, hanem hát ez volt a sorsom.

Egyetlen író sem tud megszabadulni attól a vidéktől, ahol gyerekkorában fölnőtt, ahol megismerte a világot. A közösségtől se tud, örökre emlékezni fog azokra az emberekre, akik között fölnőtt, nem utolsósorban a nyelvet ott tanulta meg, és bár Arany életében voltak gyerekkorában is elég tragikus közjátékok, de ez annyira nem riasztotta meg őt, hogy ne lett volna mindig a fejében, milyen jó lenne visszamenni Nagyszalontára. Vett is ott egy házat. Mert ugye Juliska, a lánya hazaköltözött Nagyszalontára, hiszen a férje a nagysza-

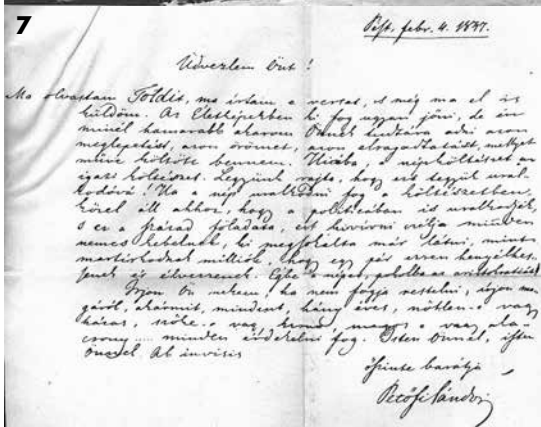
1
 „A harásról.”
 A harásról egy meséje sötét
 En is egyet hajdanába,
 Mikor anyját is nehéz volt,
 Most kükönbös lettem s gyáva.
 Most!... mikor szabad sajtó van,
 És riváló a pajkos gyermek,
 S nem annyira az újságjában
 Nagy-bárran fülébe vésél
 A királynak, miniszternek.
 (1877. júl. 12.)

- 2
1. Nagyszalonta hajdani látképe
 2. Autográf kézirat a Kapcsos könyvből
 3. Arany János íróasztala Nagyszalontán a Csonka toronyban
 4. Arany János a családjával 1863 körül (felesége, lánya, fia és veje)
 5. Arany Petőfítől kapott kávéfőzője

6

7

6. Nagyszalontán a szülőház előtt
7. Petöfi első levele Aranyhoz, 1847

8

8. Az eredeti Kapcsos könyv

9

10

9. A Csonka torony,
Arany versében ó torony

10. Arany János fotelje
Nagyszalontán a múzeumban

lontai református lelkész lett, így a lehetőség még inkább kibomlott, hogy öregkorban ott lesz a Juliska, hazamegyünk és ott élünk Nagyszalontán. Hát ez nem sikerült... Soha, hiszen Juliska meghalt. Nekem meg könnyű dolgom van, mert nincsen már Alsórácegres, le van bontva, le van rombolva, gaztenger van a helyén. Arany számtalan versben emlegeti Nagyszalontát, például *Az ó torony* címűben: *Nagy-Szalonta nevezetes város, / Mégsem olyan nevezetes már most / Mint mikor volt szabad hajdúfészek, / Benne lakván háromszáz vitézek. / Csonka torony nyúlik a felhőbe, / Rajta pihen a nap lemenőbe': / Rá-ráveti visszanező fényét, / Mintha látnám ősapám véré.*

Ősapái véré ő többszörösen látta, mert a hajdúk kollektív nemességét kaptak, és ezt megvonta tőlük az osztrák császár. Ő akkor sokáig pereskedett, hogy adják vissza a nemességet, sőt saját magának is szeretne volna visszaszerezni. Ez csak azzal magyarázható, hogy Nagyszalontának akart valami jót, mert különben semmiféle nemességért és kitüntetésért nem folyamodott volna, inkább a föld alá bújt volna. De ezt, ugye, nótárius korában tette; gondolom meg is bízták vele.

(A filmfelvétel Nagyszalontán folytatódik.)

Dánielisz Endre, tanár, író: – Megérkeztünk a szentelt porú portához. Itt állunk az előtt a ház előtt, amely immár a negyedik az eredeti helyén, de valójában Arany Jánosra emlékeztet három olyan tény is, ami őt idézi az emlékezetünkbe. Az egyik a tereknek a kicsinysége, hiszen a tízholdas egykori Arany György gazda nem valami tehetős ember volt; a másik a kút, amelyből még Arany édesanyja, sőt maga a költő is húzta a vizet; a harmadik pedig a bólogató eperfa, beljebb, a diófa mögött, az egykori, mondjuk így, a *Családi kör*beli eperfának az unokája.

Lázár Ervin: – Ez hát a híres Csonka torony, ahova legalább ötven éve el szerettem volna jönni, ez a hely, gondolom, minden magyar embernek szent helye, hisz annak a magyar költőnek a múzeuma van itt, aki a magyar nyelvért a legtöbbet tett. Azt gondolom, hogy menjünk is be, és nézzük meg, hogy mi van ebben a múzeumban. Itt van ez a kis makett, énbennem sokkal inkább így élt ennek a városnak a képe. Amit most látunk, az elég kiábrándító, de hát azóta eltelt egypár évtized. Itt vannak az első olvasmányai, és itt említi meg, hogy 1845-ben a Kisfaludy Társaság Arany János első művét, *Az elveszett alkotmányt* díjjal jutalmazta. És ez *Az elveszett alkotmány* úgy eltűnt a semmibe, hogy senki nem tudta, amikor ő a *Toldit* beküldte, hogy ez az ember egyszer már nyert egy pályázatot. Sőt, mivel Vörösmarty azt mondta erre *Az elveszett alkotmányra*, hogy irodalmunk vaskorát idézi, amit Arany nagy sértésnek érzett, ugyanakkor jogosnak is találta, nos, ezzel *Az elveszett alkotmánnyal* ő hadilábon állt. Én viszont azt

Barabás
litográfája

mondom, hogy nagyszerű költői kezdet volt ez, és egy olyan költői munkásságnak az ígérete is benne rejtett, amelyet később Arany soha nem valósított meg. Azt gondolom, hogy azért, mert az a bizonyos nemzeti és társadalmi elvárás arra kényszerítette, hogy hosszú költeményeket írjon, és ne engedjen annak a játékosabb, szatirikusabb költői alkatnak, ami *Az elveszett alkotmány*ban szerintem benne van. Az író minden korban el tudja téríteni a társadalmi elvárás, és főleg a magyar író, akire, ugye, nagyobb része van bízva a társadalmi gondnak, és úgy érzi, hogy neki feladatot kell teljesítenie. Világítótoronynak kell lennie. És eközben a költészetnek apró és pótolhatatlan gyönyörűségei elvesznek. Erről persze lehet vitatkozni, én úgy gondolom, hogy Arany János, aki élete végén az *Őszikét* megírta, korábban is szívesen megvalósított volna ilyen kisebb versekből álló és személyesebb, esetleg ironikusabb költészetet is – de ez csak találgatás... Az ember néha úgy érzi, hogy nem érdemes írni. Mert nem jut el oda, ahova célzott.

Ez a láda pedig az, amelyhez annyira ragaszkodtak a feleségével együtt, minden költözéskor magukkal vitték és le nem mondtak volna róla semmi pénzért.

Itt pedig már a pesti szerkesztői élete. Szerkesztőként is megjárta szegény Arany, két lapot is szerkesztett, mind a kettővel megbukott. Eleinte sikerei voltak, aztán amikor – úgy lehetett ez, mint ma – ragaszkodott a komolyabb és elmélyültebb témákhoz, és nem volt hajlandó közönségcsalogató írásokat beleírni a lapjába, mind a kettő megbukott. Nehéz szerkesztői sorsa volt, de végül is a Magyar Tudományos Akadémia titkára lett, és ettől a szerkesztői munkától megmenekült. Olvastam, hogy a Három pipa utcában lakott. Gondoltam, én kinyomozom, hol volt az a Három pipa utca, és döbbenet vettem észre, hogy ott van a szomszédomban, a Lónyay utcát keresztezi az egykori Három pipa utca, ma Erkel utcának

hívják. És ott lakott a sarkon János bácsi, aki azt írta, hogy bizony itt a város végén nagyon nagy sár van, és akik erre laknak, azok nem a legkedvesebb emberek... Mert nem szeretett itt lakni. Így tudtam meg, hogy a szomszédban laktunk.

Itt a feleségének, Ercsey Juliannának az általam még nem látott arcképe. Ő sok fejtörést okozott nekem, szerettem volna mindig kitalálni, hogyan is volt ezzel az Ercsey Juliannával Arany, hiszen csak egy feleségének szóló levele maradt meg, ahol *a mi jónak* szólítja őt. És azt hiszem, a két fotel közül az egyikben halt meg Arany János, ez a két fotel az akadémiai lakásában volt, onnan hozták ide a fia, Arany László jóvoltából.

És nem kíméljük magunkat, fölmegyünk a lépcső legtetéjére is, Arany Jánosért őt emeletet is megmászunk. Hát itt stílszerűen már Arany művének utóéletét próbálják elénk idézni, a fordításokat. Muszáj megjegyeznünk, hogy milyen szerencsések vagyunk mi magyarok, mert nekünk például Arany János fordít idegen költőket magyarra – de kik fordítják a nagy magyar költőket idegen nyelvre? Nem hiszem, hogy akad köztük olyan nagy költő, mint Arany János. Az utókor és az életmű nem ebbe a kis terembe szorult, hála istennek, hiszen ahol magyarok élnek, ott mindenütt olvasnak Arany Jánost, én például állandóan benne élek Arany János kisugárzásában.

Ami a nyelvhez kötődik: művészeti alkotás, vers, próza, az nem múlhat el nyomtalanul. Meglehet, hogy ezt inkább olvasnak, azt kevésbé olvasnak, meglehet, hogy valaki kimegy a divatból, bejön a divatba, hiszen így van ez a költőkkel is. Amióta én élek, Arany János kétszer divatba jött, és kétszer kiment a divatból. Ettől nem nagyon kell félni. Majd visszajön. Mert *irodalomra mindig szükség lesz*. A mese az teljesen más, nem is sorolnám a csak irodalom körébe. Az a mese, amelyet a szülő a gyerekeknek mesél, az valamiféle varázslat és valamiféle olyan kapocs a szülő és a gyerek között, amelyet én kifejezni itt hirtelenjében nem tudok, ám ha nincsen, akkor bánhatja a gyerek egy életen át, de a szülő is bánhatja haláláig. Az értéke, szerintem, hogy az olvasó kapcsolatba kerül valamilyen magasabb rendű dologgal. És azt az igényt, amely mindenkinek a lelkében él, hogy ezzel a bizonyos dologgal kapcsolatot teremtsen, azt, ha nem is elégíti ki, de megközelíti. Tudomásul kell venni, hogy az úgynevezett értékes irodalom olvasása, megemésztése erőfeszítést igényel. Abban reménykedem, hogy egyszer ráébred a konzumenttá tett lény, hogy: megaláznak – ezt fogja gondolni –, hiszen engem leszoktattak a gondolkodásról. Aztán elkezd gondolkodni, s akkor talán a világ változik. ♦

(A filmet rendezte Bakos Katalin, szerkesztette R. Takács Olga, főszerkesztő Ugrin Aranka. *Duna Televízió*, 2004.)

Mensáros László – Arany

Hamlet, 1956, Debrecen: Mensáros László, Márkus László, Simor Erzsi

A közelmúltban jelent meg az MMA Kiadó gondozásában Mensáros László *Arany* című kötete, amelyet a kiadó az alábbi gondolatokkal ajánlott az olvasók figyelmébe:

„Mensáros László a magyar színművészeti kimagasló alakja. Színpadi alakításai, filmes szerepei mellett versek előadójaként is maradandót alkotott. Arany-estje az 1983-as bemutatóval indult újtárra, melynek az Egyetemi Színpad adott otthont. Kettejük *egymásra találása* azonban ennél jóval korábban történt, Mensáros saját bevallása szerint már iskoláskorában örömmel olvasta Arany János költeményeit. Később – 1959-ben – a politikai meghurcoltatás időszaka alatt és a börtönélet megpróbáltatásai során * is vigaszt nyújtottak számára a költő sorai. Idősebb korában pedig a létösszegzés feladatában jelentettek számára kapaszkodót az általa választott és műsorra tűzött versek.

Kötetünkben személyes hangú visszaemlékezések, valamint a témát alaposan körbejáró esszéik segítségével kerülhet közelebb az olvasó Mensáros László Arany-élményéhez, továbbá a kivételes színészegyéniség életrajzi adatai mögött rejtőző magánembert is alaposabban megismerhetjük. A tavalyi Arany-emlékévhöz időben közel, egyúttal tisztelgés is kíván lenni a költő előtt. Könyvünk CD-melléklete tartalmazza a Hungaroton kiadásában 1989-ben megjelentetett, ma már ritkaságnak számító *Mensáros László Arany János verseit mondja* című lemez hanganyagát.

Kötetünk a *Mensáros László Alapítvány* hathatós közreműködésével jött létre.”

Cellamagányban *

Mensáros László börtönéletéről és '56 utáni megpróbáltatásairól *Ablonczy László* színgazgató, kritikus, író kutatásai alapján is különleges ismeretanyagra lelhetünk. Az alábbi részleteket az ő tanulmányából közöljük.

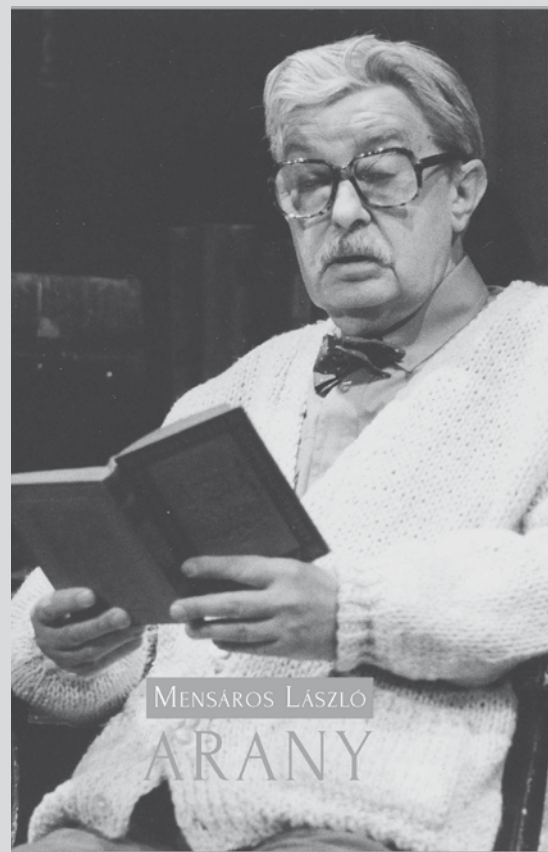
„A belügyi levéltárban előkerült nagy színészünknek, Mensáros Lászlónak egyik 1956-os kihallgatási jegyzőkönyve. Ez indított arra, hogy körbeírjam az eseményt, mert a háromnapos debreceni cellamagány nagyot

fordított Mensáros sorsán, ahogy Péter fiának írt akkori, de el nem küldött *Naplója* tanúsítja” – írja Ablonczy dolgozatában. Aztán így folytatja:

„Az *Éjjeli menedékhely* színésze, Rómeó és Hamlet alakítója, a város ünnepelt művésze, Mensáros László a Csokonai Színház és a városi Forradalmi Bizottmány tagjaként kitüntetett szerepet vállalt az 1956-os debreceni ősz eseményeiben. [...]

A belügyi levéltár Mensáros-dossziéja szerint a vallomást 1956. november 10-én rögzítették, ez arra utal, hogy Mensárost előzőleg kihallgatták a debreceni eseményekről. Az utólag készült vallomás a művész elhatározásából jött létre, és benne korábbi életét is fölidézve összegzi a forradalmi napokban vállalt szerepét. »A *többéves bizonytalanság, a kényszerű vélemény-nem-nyilvánítás évei után most már kötelességemnek érzem hangot adni véleményemnek éppen a zavaros időkben*« – olvashatjuk. Erkölcsi tisztesség és humánus vezetése felszólalásait, cselekedeteit. Intellektusa és tekintélye a színházban, valamint a városi forradalmi testületben is a nyugalmat, a bosszú nélküli békés megújulás eszméjét képviselte. Cselekedeteinek néhány mozzanata: a debreceni delegációval Pesten járt, s ott volt, amikor a debreceni küldöttség Losonczy Gézával tárgyalt; beszélt a 23-i sor-tűz két áldozatának (egyik Ács Zoltán, a színház díszletmunkása volt) sírjánál a november 1-jei temetésén. Követelte az ÁVH feloszlatását; felolvasta a gyermekklinikán üzemelő Csokonai Rádióban Kulin György professzor kiáltványát, mely az emberség és a törvényesség jegyében visszhangzott a próbatételes napokban; szervezte a munkástanácsokat, amelyet különben Kádár János is szorgalmazott a fordulat kezdetén. [...]

A debreceni színház egyelőre folytatta a munkát; s 1957 januárjának elején felújították a *Hamletet*. A helyi újság, a *Néplap* néma; az előadást nem véleményezi, noha 1956 már-

ciusában élte a bemutatót. A megújult, januári Shakespeare-előadásra Für Lajos úgy emlékezett, hogy döbbenetes időszerűséggel erősödtek fel Mensáros monológjai, s a *Dánia-börtön* sersistegő erővel hatotta át az előadást. [...]

1957. október 10-én Mensárost is kihallgatásra idézték a fővárosban a Deák téri kapitányságra; a forradalmi bizottságban vállalt szerepéről faggatták. A négyoldalas kérdezz-felelek játék tárgyszerű rutinbeszélgetést dokumentál. Ami azért jelzi: a nyomozást elindították Debrecenben, de Mensáros akkor még gyanútlan volt.

1958. június 7-én Debrecenben Farkas Béla rendőrnagy főhadnagy pontokba szedve sorolja a teendőket s a kihallgatandók névsorát. Bár a tanúkat még nem hallgatta meg Farkas elvtárs, de koncepciója már kész: »Mensáros Lászlót legalább 72 óra időtartalomra őrizetbe veszem. Ezidő alatt terhelte minősítem, és alapos gyanúsítottként kihallgatom. Ha szükséges lesz, célravezető tanúval szembeítem.« S a későbbi jegyzőkönyvi mondatok is árulkodnak arról, hogy a békés, humánus cselekedeteket miként lehet politikai rágalommá fordítani...

Végül Mensárost a Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 1959. április 9-én két év két hónapi börtönre ítélte. A művész 1960. július 20-án szabadult Márianosztráról.”

Kuncz Aladár-émlékkonferencia az OSZK-ban 2.

Az előző Lyukasóra-számunkban már beszámoltunk arról, hogy hiánypótló Kuncz Aladár-émlékkonferencia helyszínéül szolgált 2018. október 4-én az Országos Széchényi Könyvtár Díszterme. A tanácskozáson a szakemberek az aradi születésű erdélyi író, szerkesztő, műfordító életművét járták körül. A konferencián elhangzott előadások is megerősítették azt a tudományos véleményt, hogy az életműkiadás feltáró, kutató munkáinak eredményei révén szembe kell nézni a korábbi recepció meglehetősen elnagyolt Kuncz-képével. A mostanáig kiadott kötetek mindegyike tartalmazott eddig nem ismert információkat, forrásokat, sőt eddig ismeretlen szépirodalmi szövegeket, értekező műveket is feltártak. A szimpózium elsődleges célja az életmű nyilvánvaló értékeinek hangsúlyozása mellett az volt, hogy szélesebb teret engedjen a Kuncz Aladárral kapcsolatos minden további feltáró, elemző szándéknak. A konferencia előadásainak szerkesztett anyagát az OSZK és a Magyar Művészeti Akadémia kiadói együttműködésben jelenteti meg 2019 tavaszán. Mostani számunkban folytatjuk Kuncz Aladár-beszámolóinkat, és további részleteket közlünk a tanácskozás előadásaiból.

BOKA LÁSZLÓ

A SZINTÉZISÍRÓ IFJÚ KUNCZ ALADÁR

(1907–1913, részletek)

[...] Az alábbiakban a fiatal bölcsészdoktor *Kuncz Aladár* kezdeti, 1906 utáni pályaszakaszáról igyekszem átfogó képet nyújtani, két olyan fontos monográfia tárgyalásával, melyek az irodalomtudós ekkori alapműveinek számítanak, ugyanakkor szoros kapcsolatban állnak a tanulmányíró és kritikus Kuncz kezdeti pályájának jelentősebb életeseményeivel.

Kuncz sokrétű munkásságán túl, mint ismeretes, egyéniségéről is legendaképző visszaemlékezések szólnak. Az elegáns világi szervezői, literátori tevékenysége össze is kapcsolódik e személyiségjegyekkel: az egyöntetűen pozitív megítélésben ennek is komoly szerepe van, miszerint egy *literary gentleman* a jó helyzetfelismerő realpolitikuson át a tudatos irodalmi kanonizátorig terjedően tud hatékonyan működni, ezért aztán még későbbi ellenlábasai (így Gaál Gábor is) elismerően nyilatkoztak róla. Csakhogy ezen visszaemlékezések is elsődlegesen a húszas évek literátorát emelik magaslatokba, s kissé homályban hagyják az indulás éveit, s ami nagyobb baj, az ekkori munkákat is. Pedig Kuncz pályája lelegején is már megnyerő, „elegáns, halk jelenség”, „vonzó társasági ember”, akin „jó gyermekszoba érzett” – írta róla visszaemlékezve Schöpflin Aladár. 1903 és 1907 között magyar–latin–görög szakos hallgató a budapesti tudományegyetemen, ugyanakkor az Eötvös Collegium tagja. Utóbbi olyan műhely és otthon, ahol a benne élők nem pusztán a szabad szellem és kritikai gondolkodás, de a

rendszerzett tudás mindig megújulni képes és szükséges útravalóját is megkapják. A párizsi École normale supérieure mintájára megszervezett intézményben Kuncz a közösségi nevelés pozitív példáin túl olyan tanároktól tanulhat, mint Bartoniek Géza, Horváth János, Gombocz Zoltán, Alexander Bernát. Ezzel párhuzamosan az egyetemen is pozitív mintákat kap: az ott szintén oktató Horváth, s részben Beöthy Zsolt, majd egyre inkább Riedl Frigyes, illetve az elméleti s kritikai próza egyik legjelesebb művelője, Péterfy Jenő lesz rá leginkább hatással. Utóbbi tragikusan korán meghal, Gyulai Pál 1902-től nyugdíjba vonul, így ők nem taníthatják már, de „szellemük” érezhető a falak közt, s ez közvetetten nagy hatással van Kuncz korai, formálódó kritikai szemléletére. Ha másként nem, Gyulai egyik örököse, az 1905-től a magyar irodalomtörténet tanárává kinevezett Riedl révén, akiben az ifjú Kuncz a tantermekbe európai levegőt hozó, a diákokat a befogadás-lélektannal is megragadó nevelőt tisztelt. Riedl mutatott igazából irányt filológusi érdeklődésének, s fejlesztette „ifjú érzékenységét elemző és ítélkező biztossággá”.

Kuncz diákévei eleve progresszióra hangoltak, ahogyan monográfusa is megjegyzi, s ez érződik első írásain is, még ha – pusztán csak életkoránál fogva is – ez nem minden esetben fed még valamiféle véglegesen kiforrott, letisztult egységes irodalomképet. *Toldy Ferenc*szel foglalkozó kis könyvecskéjével, mely *bölcsészdoktori értekezése* is, így is hiátust pótol, mivel 1907-re tulajdonképpen évtizedek óta nem foglalkoztak vele, ám

1905-ös születési centenáriuma olyan alkalom volt, amikortól újra foglalkozni kellett „a magyar irodalomtörténet-írás atyjával”. Kuncz az akkor ünneplők (többek közt Riedl, Négyessy, Szinnyei, Schöpflin) sorát egészíti ki még egyetemistaként, nagyon fiatalon s igen tiszteletudón, leginkább Riedl útmutatásai és tanácsai szerint haladva. A negyedréteg alakú kis könyvecske a benne közölt bibliográfiát nem számítva, mindössze kilencven lapon, hat fejezetben foglalta össze Toldy életművét, javarészt a Hippolyte Taine-i kiemelt jellegzetességek, *faculté maîtresse*-ek értelmében. A meglehetősen fejlődéselvű kép itt még érthető, ez sokkalta árnyaltabbá lesz ugyanakkor későbbi írásaiban, többek közt abban a jóval nagyobb ívű összefoglaló munkában, amelyhez a Toldy-monográfia amolyan előkészítésként is szolgált. A mindeddig publikálatlan, kéziratban heverő, eredetileg pályamunkának íródott, *A magyar irodalomtörténet elméletének és módszerének fejlődése Toldy Ferenc óta* című szintetizáló munka ugyanakkor e korszakban alapmű: arra vállalkozik, hogy mindazt, amit Toldy irodalomtörténeti ténykedése óta a magyar irodalomtörténet-írásban – ráadásul európai távlatokban mérve is – történt, fontos és ismerni érdemes, azt jó arányérzékkel és komparatív szemlélettel foglalja össze. A háromszázötvennégy oldalas kéziratos munka remek kordokumentum is, pontos képe annak, amit a századforduló utáni első évtizedben a magyar értekező prózában, a kritika- és irodalomtörténeti fejtegetésekben főbb irányokként ismerhetünk. A kritikai irányzatok itt prezentált

spektruma teljes képet nyújt az ifjú Kuncz irodalomtörténeti és esztétai világáról.

Amit Kuncz Toldy működésében, illetve az őt követő fél évszázad magyar irodalomtörténet-írásában is e munkákban értékel, az valójában a Riedl-féle módszer és szempontrendszer alkalmazásának egy-egy eleme, aki maga is „vonzó eklekticizmussal” választotta meg vizsgálati módszereit, szintetizált maga is, s ezt adta tovább az ifjú értekező-tanonc számára is. Mint később látható lesz, hozzá hasonlóan Kuncz is főként Taine irodalomelméletét, történelemfilozófiáját követi, de azt a modernebb esztétikákkal is ötvözi, és sok egyéb előd kultúrtörténeti vizsgálódásait is szem előtt tartja. Ekkortól születő értekező írásaiban már az átélést és a befogadási momentumokat is hangsúlyozza, de mellette természetesen még a szerzői egyéniséget is kötelezően vizsgálja, valamint elengedhetetlennek látja az értékelésekben a kor és környezet pontos elemzésével keresni árnyalt magyarázatokat. A hangsúly itt a „pontos” jelzőn, az amennyire csak lehet, *objektív* vizsgálaton van még. Kuncz elhíresült mondata: „vallásom objektív” (ahogyan Laczkó Gézának írta 1909-ben) e téren is igazolható. E hármas megközelítésmód lesz a fiatal értekező Kuncz méltó névjegye ezekben az években.

Kuncz mindemellett mindig nyitottnak mutatkozik a komparatív elemzések, az összehasonlító irodalomtörténeti módszerek kiaknázhatósága irányába, főként, amikor nagyobb összefüggéseket tárgyal elméleti síkon, valamint a lélekrajz és összefüggései hangsúlyozásánál, amikor értékeket, mulandóbb *történeti* és maradandóbb, megújítható *esztétikai* értékeket keres. (Hogy e kettőt ő még egyértelműen szétválaszthatónak gondolta, az kora sajátosságain túl inkább előremutató, a saját szellemi közegét némiképp időben meg is előző szemléleti tájékozódást mutat.) Toldy

és Gyulai mellett igen jól ismeri pályamunkája bírálójának, Beöthy Zsoltnak a munkásságát is, az ő történeti munkáin túl az akkor frissen megjelent könyvét is (*Az irodalomtörténet elmélete*, 1907), mely egyetemi előadásából nőtt ki, s amelyről Kuncz azt állítja: ez fogja az „irodalomtörténet-elméleti tudományokat nálunk is meghonosítani”. Beöthy persze még a „nemzeti lélek” megfogalmazódásait kereste elsődlegesen és tipikusan az egyes szépiroí művekben, így Kuncz az ő munkássága értékelésénél ugyan tiszteletudóan jár el, ám érezhető az is, hogy sok esetben ezt már kevésnek érzi (például a latin nyelven született irodalmi munkák megítélése esetében). [...]

Összefoglaló vállalkozásában, pályamunkájában az említett témaköröket és szerzőket tárgyalja kiemelten is. E munka valamikor 1908 és 1910 között íródott egyetemi (esetleg akadémiai) pályázatra, de nyomtatásban Kuncz életében nem jelent meg. Oka lehet ennek egyrészt az említett időszak sűrű elfoglaltsága, köztük az induló tanári pálya és az egyéb publicisztikai penzumok, másfelől az, hogy Kuncz nyilvánvalóan tervezte még átdolgozni egy esetleges könyv formában való megjelentetés előtt munkáját, nagyon is figyelmet fordítva a bíráló Beöthy Zsolt alapos megjegyzéseire. Nem kizárt az sem, hogy a klasszikus nemzeti szabadelvűséget valló, a *Nyugathoz* szegődő Ady-hív Kuncz és a konzervatív akadémizmus egyik legjelesebb alakja, Rákosi Jenő sógoraként is ismert Beöthy szemléleti különbségei az évek folytán egyre csak nőttek volna a 19. század második felére vonatkozó magyar irodalomtörténet-írás utólagos megítélését illetően. A nagyra törő pályamunka mindenesetre kéziratban maradt, 1914-et követően az ismert történelmi események miatt már nem kerülhetett megjelentetésre, az értekező Kuncz Aladár a háborút követő években pedig egy egészen új, erdélyi korszakot készít elő.

1907–1913 közt mindenesetre az ifjú értekező három komoly munkát is letesz az asztalra. Az említett 1907-es egyetemi díjnyertes szakdolgozatból doktori disszertációvá kinőtt *Toldy Ferenc* című kismonográfiát és az említett nagy ívű pályaművet, valamint az 1912-ben elkészülő *Thököly a francia irodalomban* című nagy esszéjét. Utóbbi az Erzsébetvárosi Állami Főgimnázium *Értesítőjének* különlenyomataként is megjelent 1914-ben. [...]

Az irodalomtörténet-írás korszerű áramlatait is jól ismerő Kuncz – akárcsak barátja, Laczkó Géza – kettős nyereség ezért az éles szemű Osvát Ernő számára. Egyfelől Riedl mellett annak a Horváth Jánosnak is a tanítványai ők, aki egyértelműen a konzervatív akadémikus oldal képviselője, ugyanakkor nagyfokú megértést is tanúsít a modernség és főként a *Nyugat* egyik-másik szerzője iránt. Európai szemléletű tanítványaik ritka közvetítők is tehát a túlnyomó többségben lévő hivatalos, konzervatív irodalomszemlélet s főként irodalomtörténet-írás (!) felé, alaposan felkészültek, és szellemileg már függetlenebbek, mint elődeik, nem ragadtak bele többek közt a hazai, mindenáron nemzeti értékeket és sajátágot kereső, ez alapján értékelő eljárásokba, helyettük alapos irodalomkritikai és esztétikai értékszempontokat vallanak. Mindemellett a magyarság művészetét a többi európai nép hálózatában, összefüggésrendszerében gondolják csak értékelhetőnek. Schöpflin *Magyar irodalomtörténet-írók* vagy *Új egyetemek* című cikkeiben is ezen gondolatok kerülnek előtérbe. Az 1910-ben közreadott előbbi írásában azt olvashatjuk, hogy „Ha Péterfy tanulmányai nem volnának s Riedl Arany-tanulmánya nem volna, akkor azt kellene mondanunk, hogy az irodalom filozófusi és művészi fejtegetése terén Gyulai óta a meddőség teljes és megszakítás nélkül való.” Toldy, Gyulai, Beöthy, Péterfy és Riedl ugyanis viszonylag egyetemes áttekintéssel dolgoztak, a fiatal nemzedékben viszont alig találni párat, aki ennek jelét adja. Többek közt ezért is igen értékes a tudománytörténet felé tájékozódó és a rendszerező irodalomtörténeti munkákban is már bizonyított bölcsészdoktor Kuncz a *Nyugatnak*.

[...] Kuncz tanárai közül a hagyományörző nemzeti oldalt képviselő Horváth János az, akitől az objektív kritika igényét és szükségességét tanulta. Horváth fogalmazta meg (többek közt épp a saját irodalomszemléletet képviselők felelősségét firtatva *Aranytól Adyig* címen ismert, külön füzetben is megjelent fontos tanulmányában, de immáron egy elmulasztott esélyre visszatekintve), hogy a modern irodalmi törekvések értékelésekor az irodalomtörténészek feladatai a következők lettek volna: „higgadt, objektív elemzés, [a mű] irodalmi és politikai értelmének szétkülönítése; ízlésbeli és stílusbeli újdonságának ingerültség nélküli meghatározása; [...] elismerés ott, hol a tehetség értékes újat teremt, óvás veszedel-

mei ellen”. Horváth láthatóan a mindenkor szükséges komplexitását hangsúlyozza az irodalomtörténész nézőpontjainak, ezen belül higgadságát és objektivitását, apolitikusságát, amit Kuncz is kiemel, illetve idővel megtold a Riedl-től is tanult komparatív szemlélettel, valamint a már Péterfynél is szimpatikusnak mondott esszéisztikusságot, de azért még kellően precíz nyelvezettel.

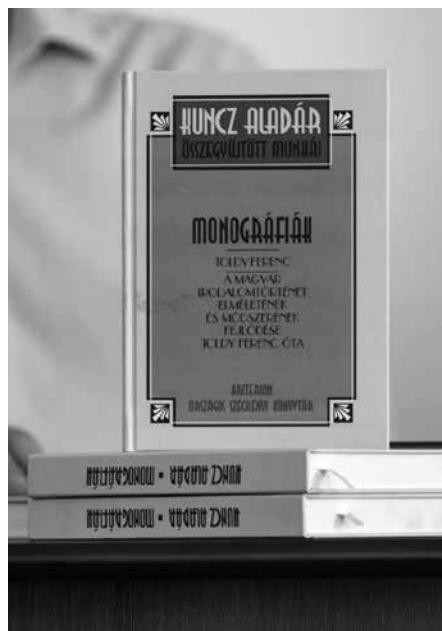
Kuncz persze még így is sokáig a francia pozitivisták neveltje. Egyetemistaként még folytonos útkeresésben találjuk: eszmények és illúziók kergetője, fiatalos lendülettel és próbálkozásokkal a képletes egészt megragadni és korrigálni kívánó attitűd jellemzi, amihez a részek egyedi példáit illeszti, akár életművekről, akár korszakokról, akár egyéni teljesítményekről gondolkodik. Az eminens tanulók olvasottságával és alapos elméleti felkészültséggel rendelkezik is mindehhez, gyakorlat hiányában azonban még nem mindig tud meggyőző módon érvelni. Stílusa nem kellően kiforrott, terminológiája nem kellően precíz, sok esetben pedig belebonyolódik saját mondataiba, vagy elragadja az esszéforma megkívánta példázatoság. Hozzájárul ehhez az is, hogy az Eötvös-kollégista magával hoz olyan eszményeket, melyek két világ, a konzervatív és a modern születési terepén egyszerre vannak jelen, akkor is, ha ezen kezdeti időben viszonyulása még érthetően a messze többségben lévő hivatalos, akadémikus világ iránt is tiszteletudóvá teszi. A tárgyalt időszak első monográfiája ezért is még más jegyeket hordoz, mint az 1910-es évekre rutinosabbá, magabiztosabbá váló értekező, de e terminológiai kuszaság és fogalmazásbeli egyenetlenség mindkét említett monográfiájában fel-feltűnik. Mindemellett természetesen az sem feledhető, hogy a 20. század első évtizedének legvégén is csak huszonnégy esztendő szerzőről beszélünk...

[...] *Kuncz Toldy kismonográfiájának* kicsiny kötete nem vívta ki a szakma elismerését, s majdnem visszhangtalan maradt. Csupán két ismertetésről tudunk. Az első a *Vasárnapi Ujság* kritikarovatában egy alig tíz soros figyelemfelhívó ismertetés Schöpflin Aladár tollából. A Franklin Társulat kritikusa ezúttal is pontosan és tömören világít rá arra, hogy Kuncz monográfiája nívumot ugyan nem tartalmaz, de jó összefoglaló, s az egyik első kísérlet, mely Toldy életművének összegzését tűzi ki célul. Arra is felhívja ugyanakkor a figyelmet, hogy nyelvezete alapján nem egy „tüzetes monográfia”. A másik reflexió Beöthy Zsolt tanítványától, a késő pozitivistá szellemiségű Császár Elemértől származik, aki az általa szerkesztett *Egyetemes Philologiai Közönyben* recenzeálta a munkát. Császár kritikájában nem csupán az életrajzi adatok hiányosságát kifogásolja, hanem joggal rója fel azt is, hogy a portréíró szempontrendszere és vizsgálódási módszere a monográfia egyes fejezetei eseté-

ben nem mindig egységes, így a munka szerzőjének célkitűzése is olykor homályos marad. Császár – Kuncz szempontrendszerének fogyatékosai mellett is – méltatja a zárófejezetet, mely Toldy irodalomtörténet-írói működését vizsgálja. A recenzens találoan jegyzi meg, hogy e kis kötet már mintha egy nagyobb kompozícióból kiragadott egész lenne, vagy egy ilyet készítené elő. Alighanem igaza lett, hiszen ez a fejezet teljes egészében beépítésre került Kuncz nagyobb lélegzetű, argumentáltabb és átfogóbb monografikus művébe.

[...] *A magyar irodalomtörténet elméletének és módszerének fejlődése Toldy Ferenc óta* kis-kacifántos című, háromszázötvennégy főlős, kéziratban fennmaradt szintézise úttörőnek számít a maga korában. Noha a Kuncz-filológia és olykor a korszakkal foglalkozó irodalomtörténet-írás is hivatkozott meglétére, sem részben, sem egészben nem került 2017 legvégéig a nyilvánosság elé. [...]

Külön érdeme e munkának, hogy az első fejezetekben felvetett kérdéseket világirodalmi szinten is történeti példákkal illusztrálja, elméleti rendszereket prezentál, s amennyire lehet, már itt is összefoglal, szintetizál. Ugyanakkor a monográfia egyharmadát kitevő elméleti fejezetek érezhetően leginkább csak arra szolgálnak, hogy az éppen formálódó 20. század eleji hazai irodalomtörténeti átalakulás legfontosabbnak ítélt szempontjait elővezethesse, s az idáig vezető utat történetileg áttekinthesse. Az ezt követő mintegy kétszáz kézíratos oldal hét fejezetben vizsgálja a módszerek hazai alkalmazását. Természetesen Kuncz Toldy Ferencsel és Majláth Jánossal kezd itt is, innen halad tovább azután Kuncz Erdélyi János, majd Kemény Zsigmond és Arany János irányába. Az ő munkásságuk még csak elszórt pontokként, részlegesen előlegezi meg mindazt, amit a későbbi monográfusok és rendszeres irodalomtörténet-írók (Gyulai, Greguss, Beöthy, Péterfy és Riedl) a 19. század második felé-

ben megvalósítanak. Mellettük természetesen több tucat magyar értekező is szóba kerül még Kuncz monográfiáiban, akiknek irodalomtörténeti munkásságát és módszereit legjobb tudása szerint fogja csokorba és értékeli.

[...] Kuncz anyagkezelése, kiterjedt figyelme fiatalokra ellenére elismerésre méltó. Eljárása, metodológiája szerint előbb az előzményeket, a történeti okokat, a kialakulás intézményi hátterét, majd a hiányt pótló monográfiákat és a rendszeresebb irodalomtörténeteket vizsgálja, továbbá az értekező Kemény Zsigmond és Arany János révén szól a saját felosztása szerint „az irodalomtörténet-írás harmadik formájának” nevezett esszéisztikus formákról is. Ebben igazán sikeres képviselőt Péterfy Jenőben lát, aki „esszéirodalmunkat a legművészebb fokra emelte”. Művét természetesen Riedl értékelésével zárja, ezzel jutva el saját jelenéig. [...]

Szintetizáló igény, átláthatóság és rendszerezhetőség. Leginkább ez jellemzi a módszertani fejlődésévet adó, némiképp a hazai irodalomtörténet-írás történetét összegző monográfiáját az ifjú Kuncz Aladárnak. Pályaművében szeretné átfogóan, kézzel foghatóan, mintegy képletszerűen prezentálni az addigi eredményeket, irodalomtörténet-írásunk „újabb fejlődését” vázolva elméleti és módszertani szempontból. A pályamunka magán viseli ugyanakkor azt a kényszerű jegyet is (ami doktori disszertációk és egyetemi pályamunkák esetében a korban is gyakori), hogy igyekszik kényszeresen is igazolni a jelölt alapos tájékozottságát, az elvárt olvasmányok említését akkor is, ha ez nem feltétlen segíti a logikai felépítését egy-egy fejezetnek. Kuncz ugyanakkor igen szerényen zárja monográfiáját: mint írja, tudja, hogy a dolgozatnak esetleges „hiányát az idő rövidsége és az előmunkálatoknak csaknem teljes hiánya” mentheti. A kéziratban megőrzött mű valóban hézagpótló vállalkozásnak mondható, hiszen a korban ezen előmunkálatok látványos hiányát Kuncz legjobb tudása szerint pótolja, s így legfőbb célját, vagyis az átfogó, összegző ismertetést alighanem kielégítően teljesíti.

A bölcselő, irodalomtörténeti összegzésekre vállalkozó ifjú Kuncz Aladár e két megidézett munkája jól mutatja, hogy 1907 és 1913 közt, pályája legelső szakaszában igen figyelemreméltó filológusi, esszéírói és monográfusi munkásságot tudhatott magáénak. Hogy ez szakmai elutasítások, bírálatok, nem kedvezően megítélt pályamunkák hatására, netán csak a kritikai és tanári megsokasodott feladatok miatt, esetleg magánéleti események vagy más okok miatt maradt végül torzóban, a közelgő világégés következtében pedig végképp homályban, azal a Kuncz-filológia egyelőre még adós. ❖

(Megjegyzés: a tanulmányhoz tartozó lábjegyzeteket a Kuncz-konferencia tavaszra tervezett kötetében, a szerző teljes terjedelmében közölt anyaga alatt olvashatják.)

„NAGY ELLENTÉTEKEN FELÜLEMELKEDVE”

Kuncz Aladár és az Erdélyi Helikon

(Részletek az előadásból.)

[...] Öt évi internátság után Kuncz Aladár irodalomtörténeti és tanári előzményeitől elszakadva, az újonnan megvont államhatáron túl talál rá közösségépítő hivatására. Az *Ellenzék* című napilap irodalmi mellékletének szerkesztőjeként, amolyan szürke eminenciásként vállal a lapszerkesztésen túlmutató, irodalomszervező feladatot. Amikor Kemény János elhatározza, hogy Erdély legjelesebb tollforgatóit meghívja marosvécsi kastélyába, Kuncz Aladár az, aki az alakulóban lévő íróközösség első ülésorozatának programját – nyilván másokkal is egyeztetve – papírra veti. 1926. július 6-án írja Bánffy Miklósnak:

„Mindenekelőtt meg kellene állapítanunk a rendszeressé válandó vécsi összejöveteleknek célját, erkölcsi súlyát és jelentőségét [...] Külön tárgyalnánk azután:

1. Az irodalmi társaságok kérdését. [...] Ennek előadója volna *Tabéry Géza*.
2. A könyvkiadás és egy folyóirat kérdését. [...] Előadná: *Kádár Imre*.
3. A színházi és erdélyi drámai irodalmi kérdést, előadná: *Kuncz Aladár*.
4. Felolvasási turnék megszervezését, előadná: *Gyallay Domokos*.
5. Általánosságban a sajtó és az erdélyi irodalom kérdését [...]. Előadó: *Franyó Zoltán*.
6. Irodalmunknak a magyarországi és utódállamokkal való kapcsolatát. Előadja: *Ligeti*. [...]

Ezekben a kérdésekben, úgy gondoljuk, [...] határozatokat is hozhatnánk. Volna aztán még egypár elvi kérdés, amelyet vita alakjában beszélnénk meg. Ezek a következők:

- a. erdélyiség és európaiasság, előadja: *Áprily*;
- b. az erdélyi irodalom fejlődési lehetőségei, a mai stagnálás okai, előadja: *Szentimrei*; és végül
- c. a kritika kérdése, előadja: *Molter Károly*.¹⁴

Az első marosvécsi találkozó fennmaradt, de talán nem eléggé széles körben ismert jegyzőkönyvből tudjuk, hogy a tervezett előadások, beszámolók egyetlen kivétellel el is hangzottak. Szentimrei Jenő az erdélyi irodalom aktuális helyzetéről, Molter Károly a kritika, Kuncz Aladár a színház és drámai irodalom, Gyallay Domokos az irodalmi körutak, Ligeti Ernő a

külfölddel való kapcsolattartás, Kádár Imre a könyv- és folyóirat-kiadás, Áprily Lajos az európai és erdélyiség, Tabéry Géza az irodalmi társaságok kérdéseiről beszélt. Kádár Imre beszámolójának végén felajánlotta a két évvel korábban alapított *Erdélyi Szépművés Céh* könyvkiadót a Marosvécsen összegyűlt írók céljaira. A találkozó egymást követő ülésein a jelenlévő írók a sajtóban később közzétett elvi határozatokat fogadták el.

Ugyancsak az említett jegyzőkönyvből tudjuk, hogy az első marosvécsi találkozó tanácskozásait 1926. július 15-én Kuncz Aladár nyitotta meg. Szellemi mentor szerepére vall az a cikk is, amelyet Kuncz a Marosvécsen ülésező erdélyi Helikon íróközösségről az *Ellenzék* 1927. május 1-jei számában közölt. A cikk abból indul ki, hogy az új írói kezdeményezést élénk és mindenképpen vegyesnek mondható érdeklődés, egyrészt „elkesztés és támogatás”, másrészt pedig „elfogultság, tájékozatlanság és a kritika öltözetébe bújt igen sok rosszhiszeműség” fogadta:

„Az akadémikusokhoz – írja Kuncz – megszámálhatatlan redőkbe verődik a homloka, amikor a huszonnyolc helikoni íróra gondolnak, akik között minden vallás, minden egészséges világszemlélet, minden irodalmi meggyőződés és úgyszólván minden társadalmi rétegződés határozott egyéniségekkel van képviselve, s akik mégis ezeken a nagy ellentéteken felülemelkedve, egy komoly erkölcsi és eszményi egységben találkozni tudtak.

Nem irodalmi egyesület ez a Helikon – mondják –, mert nem választottak elnököt, titkárt, és sokkal többet cselekszenek, mint ahogy egy irodalmi egyesülettől várni lehet, ahol ősi hagyomány szerint az írók inkább már csak pihenni szoktak babéraikon.

De nem is irodalmi iránycsoporthoz tartozik a Helikon, mert nem írta zászlajára sem az expresszionizmust, sem az aktivizmust, sőt még arra sem kényszeríti tagjait, hogy csak dadaista verseket írjanak. Nem kötötte le magát sem a konzervativizmus, sem a progresszió mellett. Felekezeti vagy politikai szempontok nem vezérlik. Senki mellett és senki ellen sem álltak össze. Hát akkor miért egyesültek?”

A retorikai kérdésre adható általános érvényű választ a cikknek a háborúra utaló folytatásából olvashatjuk ki:

„A háború szelleme, majd később az anyagi és erkölcsileg megrendült társadalmi rétegek egzisztenciális küzdelme a legmostohábban az irodalommal bánt el. Az irodalom függetlenségét mindenki olyan fényűzésnek tartotta, melyet az elemi szükségleteiben minimumokra szorult emberiség a legkönnyebben nélkülözhet. [...]

Nézzünk körül a mai európai irodalmi életben. Az írók az irodalomtól idegen érdekek és szempontok szolgálatában harcias táborokban állnak egymással szemben, s az értékelésnek, az elismerésnek olyan irodalomellenes fémjelzéseit hozták divatba,

hogy teljesen fejtetőre állított helyzet állt elő, amelyben – későbbi korszakok értékrendjére is alkalmazhatóan állítja Kuncz – a legszemérmertlenebb slendriánosság és a leghivatottabb tehetség legalábbis egyforma joggal követel sikert és dicsőséget.”

Ezután hangzik el az általános érvényű következtetés: „Az irodalmat vissza kell adni önmagának.” A következtetésnek voltaképpen ellentmondó folytatásban Kuncz íróközösségének a feladatát a kisebbségi író és a kisebbségi olvasóközönség kapcsolatának erősítésében látja. „Mert – teszi hozzá – ahogy van kisebbségi irodalom, úgy van kisebbségi olvasóközönség is. Ez a közönség pedig tudja, hogy létének egyetlen kiterjeszkedése, álmainak és vágyainak egyetlen birodalma van, s ez az irodalom.”

Az erdélyi irodalom szürke eminenciásának szerepéből Kuncz Aladár 1929-ben lép elő, amikor Kisbán (Bánffy) Miklós felkérésére a távozó Áprily Lajost váltva, elfogadja az 1928 májusától megjelenő *Erdélyi Helikon* folyóirat szerkesztői tisztét. Neve a folyóiraton ebben a minőségben 1929 augusztus–szeptemberétől 1931 augusztus–szeptemberéig szerepel. Ő maga programcikket, *Tíz év* címmel, már a folyóirat induló számában közölt. Most nagy körültekintéssel másokat is elvi kérdések vizsgálatára ösztönöz. Neki köszönhető a folyóirat kiváló, rangot adó kapcsolata *Babits Mihállyal*. 1929. július 31-én írja Babitsnak: „Augusztustól kezdve átveszem az *Erdélyi Helikon* szerkesztését [...] Az *Erdélyi Helikon* erdélyi, s éppen ezért teljesebb mértékben egyetemes jellegű, mert mint kisebbségi irodalomnak a szócsöve, kénytelen, már létfenntartó okból is, egyete-

mes távlatokat keresni. Nem tudom, volna-e az egész magyar irodalomban alkalmasabb más, mint Te, aki egy ilyen egyetemes magyar irodalmi szemléletnek a célkitűzéseit, az eszméit s ezeknek keretében a regionális tendenciák értelmét, európai jelentőségét kifejtteni és lezögezni tudná.” Babits elvi cikke, *Európaiság és regionalizmus* címmel, a folyóirat 1930. januári számában lát napvilágot. Közben azonban Kuncz, 1929 szeptemberének legelején, *Berde Máriának* is ír, a történelmi regénnyel kapcsolatos vitát kezdeményezve: „Felvetődött az az eszme, hogy ne vessük-e fel általában a kérdést: vajon a mai erdélyi írónak a történelmi virágnyelv helyett nem kellene-e egyenesen hozzányúlni a mostani fájó és aktuális kérdésekhez. 2-3 oldalra gondolok. Szeretném a maga cikkével kezdeni, ha az harcias és éles állásfoglalás, mondjuk, kontra [...]” Berde Mária *Vallani és vállalni* című vitacikke már az 1929. októberi számban megjelent, és szokatlanul élénk visszhangot váltott ki az erdélyi sajtóban.*

Áttételesen, mégis jól érzékelhetően tanúskodnak a folyóirat-szerkesztő Kuncz Aladár elképzeléseiről, szerkesztői munkájának elvi-eszmei alapvetéséről azok a verses és prózai szépirodalmi alkotások, amelyeket az *Erdélyi Helikon*ban megjelentetett. Csupán egy verset és egy folytatásokban közölt regényt ragadnék ki közülük. Berde Mária *Erdélyi balladája* a folyóirat 1929. novemberi számában látott napvilágot, s a szokosnak az 1849-es szabadságharc idején rögtönítelő bíróság elé állított vezetőjéről, Stefan Ludwig Rothról, pontosabban a szerzőnek a rögtönítelő bíróságba polgári személyként „beszólított” nagypapjáról szól. Az *Erdélyi Helikon* 1929. augusztus–szeptembere és 1930. június–július közötti számaiban olvasható regény, a *Felleg a város felett* magának a szerkesztőnek a műve: egy tervezett trilógia első része. Mondhatnám-e vajon, hogy ennek közlésével a szerkesztő Kuncz azt készítette elő, amire a fogságból való szabadulása óta készült, s amiből a folyóirat 1929. februári, még Áprily Lajos szerkesztette száma *Haláltánc Île d’Yeu-n* címmel figyelemfelkeltő részletet publikált? „Mit várnak az erdélyi írók az új esztendőtlől?” – hangzott az 1930-as *Pásztortűz Naptár* körkérdése. „Azt várom [...] – válaszolta Kuncz –, hogy szűnjek meg kezdő író lenni, és végre-alahára én is »beérkezzem.«” Mit értett, mit érthetett vajon „beérkezésen” a közmegebecsülés övezte szerkesztő és irodalomszervező? Bánffy Ferencnek írta készülő könyvéről, a *Fekete kolostorról* 1929. február 25-én: „Kerek, belső művészi egészre töreksem, s olyan valamit szeretnék nyújtani, amely a betű szerinti valóság és az igazság mellett [...] valamelyes egységesítő művészeti és lélektani szemléleten szűrődik át.” [...]

Ligeti Ernő emlékező írásában megejtő szuggesztivitással sejteti, hogy íróársának műve valójában önmagán túlmutat: „[...] Kuncz Aladár az élet valóságai helyett egy magasabb valóságot adott, és a rásújtó vak törvény helyébe a maga törvényt állította [...]”.

Kuncz Aladár magyar recepciójából hosszan szemleanyagra térnek ki, amely az *Erdélyi Helikon* hasábjain már a *Fekete kolostor* megjelenésének évtizedében szélesebb távlatokat nyit.

A folyóirat 1932. februári száma közölte Gyomai Imrének eredetileg franciául, a *Les Nouvelles Littéraires* 1931. november 28-i számában megjelent cikkét. Kuncz vétlen internálásának tényét és körülményeit említve, Gyomai megjegyzi róla: „[...] nehogy azt gondoljuk, hogy gyűlölet, ellenséges érzés vagy keserű megbántódás vezet [...] tollát. [...] Ha itt-ott kemény szavak is hagyják el ajkát,

gondolok, erre a pszichózisra, amelyet az a körülmény szabadít a mi jelenlegi világunkra, hogy egy ártatlan embert [...] mindenféle homályos, kollektív »indok« alapján megfosztanak szabadságától. Úgy vélem, hogy Kuncz könyvének legsajátosabb tragikumja éppen abban rejlik, hogy egy oly állapotot jelképez és tesz kézzelfoghatóvá, mely nem csupán a rab helyzete, hanem általában minden olyan egyéné, aki valamely örvényező kollektivitás áldozatává esik.”

Szélesebb, mondhatni egyetemes irodalmi távlatot a *Fekete kolostor* értelmezésében Denis de Rougemont *A per* című Kafka-regénnyel történő hasonlításával nyit: „Lehetetlen nem gondolni Kafka *Perére* [...] – írja Rougemont. – Egy ember története ez a könyv, akit valami megközelíthetetlen bíróság határozatlan bűnnel vádol. [...] Ez a könyv [...] egy ember parabolája, akit üldöz és elejt az a sok névtelen zsarnokság, mely annyira elszaporodott a mi századunkban, hogy hamarosan mindnyájan letartóztatásba kerülünk. Ez a huszadik század lidércnyomása. Az állam diadala az ember fölött.”

„Persze – fejezi be fejtegetését a kritikus – lehet mindezt nem meglátni Kuncz könyvében. Mint dokumentum is épp eléggé megrázó. Újabb bizonyítéka, hogy a modern ember csak olyan brutális körülmények között ébred a maga igazi valójára, amelyek a legelemibb létre korlátozzák.”

A helikoni közösség hatodik marosvécsi találkozóját 1931. július

4-én *Bánffy Miklós* nyitotta meg. A tanácskozások elkezdése előtt Bánffy a június 24-én elhunyt Kuncz Aladáról emlékezett meg, majd *Reményik Sándor* olvasta fel megemlékezését íróársukról. Szavai végeztével az íróközösség elhatározta, hogy „összegyűjtik Kuncz Aladár elszórtan megjelent novelláit és tanulmányait”, s felkéri az Erdélyi Szépmíves Céhet, hogy az összegyűjtött írásokat „alkalomadtán kiadja”.

Az *Erdélyi Helikon*ban folytatásosan közölt *Felleg a város felett* című regény kötetbe gyűjtött fejezeteit az Erdélyi Szépmíves Céh 1931-ben, kevéssel a szerző halála után közreadta. Kuncz Aladár tanulmányainak és kritikáinak *Pomogáts Béla* összeállította, erősen cenzúrázott kötetét egy későbbi időpontban, 1973-ban, novelláinak és karcolatainak *Filep Tamás Gusztáv* és *Varga Ágnes* gondozta gyűjteménye pedig csak napjainkban, pontosabban 2015-ben látott napvilágot: ez utóbbi az író összegyűjtött munkáinak *Boka László* és *Filep Tamás Gusztáv* szerkesztette igényes sorozatában. ♦♦

(Megjegyzés: a tanulmányhoz tartozó lábjegyzeteket a Kuncz-konferencia tavaszra tervezett kötetében, a szerző teljes terjedelemben közölt anyaga alatt olvashatják.)

Guillaume őrmesternek és Georges káplárnak mesterien rajzolt alakjai egyszerűségükben is szimbólumává nőnek annak az emberi szolidaritásnak, melyben Kuncz Aladár lelke mélyén nem szűnt meg sohasem hinni.”

A *Les Nouvelles Littéraires* szerzője Kuncz fogság utáni pályáját is összefoglalja: „Az internáló tábor kapui 1919-ben nyíltak meg Kuncz Aladár és társai előtt. Két év telt el, amíg [...] rendes munkásságába bele tudott kezdeni. Végül Erdélybe került, mely a trianoni szerződés óta Romániához tartozik. Először egy napilapnak szerkesztője, azután a magyar kisebbség irodalmi mozgalmának élére került. Az ő befolyása alatt lett rövidesen méltó versenytársa ez az irodalom az anyaország irodalmának.”

A hat évvel később, 1938 februárjában szemlézett cikket a *Nouvelle Revue Française* 1938. január 1-jei számában Denis de Rougemont, a folyóirat jó nevű kritikusa jegyzi. A *Fekete kolostor* Jacques de Lacretelle előszavával megjelent francia fordításáról írja: „Olvasása közben talán ráébredünk egy általánosabb veszedelemre, mely mindnyájunkat fenyeget, s amelynek a háborús internálás csupán egy esete a sok közül [...]. A bebörtönzési mítoszra

* A *Vallani és vállalni* című vita anyagát a Lyukasóra előző, 2018/7. számában adtuk közre.

RÉFI ZSUZSANNA

„Állandóan szól bennem a zene”

Beszélgetés Oláh Vilmos hegedűművésszel

Öt évig pihent dobozban, s szinte már le is mondott róla főszereplője, Oláh Vilmos hegedűművész, amikor a *The Violin Alone* elindult diadalútjára. A dokumentumfilm több rangos amerikai díjat kapott már, s nyolc Emmy-jelöletből hatot el is nyert. A különleges alkotás egy kortárs szerzemény életre keltésén keresztül a zene születéséről, érzelmi erejéről mesél, s nézői a zenész és a zeneszerző mindennapi munkáját, állandó küzdelmeit is megismerhetik. Ősszel a magyar érdeklődők is láthatták végre, hiszen a díszbemutatója novemberben volt az Uránia Nemzeti Filmszínházban. De nemcsak az alkotás különleges, hanem a főszereplője is. Oláh Vilmosról, hegedűről, tanulásról és tanításról beszélgettünk.

– A Chicago Amarcord Arthouse Television Awards legjobb dokumentumfilm-díját kapta meg, a washingtoni NETA Awardson úgyszintén elnyerték ezt a kitüntetést, s szép szám a hat Emmy-elismerés is... Mit gondol, miért lett ennyire sikeres ez az alkotás?

– Talán azért, mert értő hangon szólítja meg az embereket. A rendező-producer, Scott Sterling nem zenész, ő a tehetsége, az érzései, a gondolatai alapján kezdett neki a film elkészítésének, de talán éppen ettől lett friss és érdekes. Különleges, hogy egy másik művészeti ág jeles képviselője szemén – kameráján – keresztül hogyan tudja érzékeltetni a zene születését. S úgy vélem, az is

érdekessé teszi, hogy a filmnek akad egy olyan szegmense is, amely arról szól, hogy az elmúlt évszázadok alatt hogyan változott meg az országunk, a határok, mi minden történt a Kárpát-medencében, s a veszteségeink ellenére mégis a világ számára is példaértékű tudott maradni a magyar szellemiség. Az ilyen részekről lett igazán rendhagyó és magával ragadó ez a dokumentumfilm. Attól pedig irányadónak tartom, hogy megmutatja: a VII. kerületből is el lehet jutni a világhír szintjére azzal, hogyha valaki tehetséges és szorgalmasan teszi a dolgát. Számomra külön öröm, hogy a film kapcsán milliókhoz eljuthat egy értékes kortárs zenemű.

– A filmből kiderül, hogyan történik a fekvésváltás, milyen fehér felhőket rajzol játék közben a gyanta, s miben hat egymásra a szerző és az előadó... Hogyan kezdődött a közös munka? Azonnal igent mondott a felkérésre, a filmszerepre?

– Igen, mert zenei téren minden lében kanál vagyok, s az alkotók rangos listája és a darab sokszínűsége egyértelművé tette, hogy „beugrom a nagybögőbe”. Majd egy évtizede, 2009-ben Eric Funk zeneszerző eljött egy amerikai hangversenyemre, ahol nagyon megtetszett neki a játékom sokszínűsége. Felajánlotta, hogy komponál számomra egy versenyművet. Néhány hónappal később meg is érkezett a mű partitúrája, a *Vili: Concerto for the Violin Alone op. 109*, amely csupán egyetlen hegedűre íródott. Nem volt hozzá kíséregyüttes, a zenekari rész megjelenítése is az én feladatomból volt, ezért meg kellett keresnem a különböző hangszerek hangszínét a hegedűmön, hogy úgy szólaljon meg, mint egy timpani vagy akár egy trombita. A mű feszegeti a hangszer megszólaltatásának határait, így izgalmas felfedező utazás kezdődött. Funk eljött Budapestre, hogy személyesen is egyeztessünk. Közben pedig megkereste őt a Montana PBS csatorna, és a zeneszerzővel közös munka minden pillanatát rögzítették. Egy különleges kamerával sokezednyire lassították a hegedülés mozzanatait, így rendhagyó élményt adhat a közönségnek – még azoknak is,

Nyolcból hat

A *The Violin Alone* című dokumentumfilmet a Northwest Chapter of the National Academy of Television Arts and Sciences jelölte regionális Emmy-díjra. A nyolc jelöletből hatot – a legjobb dokumentumfilm, a legjobb rendező, a legjobb operatőr, a legjobb vágás, a legjobb audiomegoldások és a legjobb zene kategóriában – el is nyert az alkotás, a döntést a június 9-i díjátadón hirdették ki Seattle-ben.

akik rendszeres koncertlátogatók –, hogy a felvételen láthatja, hogyan rezeg a húr, mennyiben változik a hang, ha lábhoz közel vagy távol húzom a vonót. A képsorokból pedig az is kiderül, hogyan jut el a szerző és az előadó a mű lényegéhez. Már többször megfogalmaztam, de úgy vélem, ez a pontos definíció: teremtéstörténet ez – kicsiben. A művet különben Budapesten játszottam először, 2011 márciusában, a Nádor Teremben. Azóta is rendszeresen előadom egy tételét ráadászámként.

– *Fontos szerepe van a pályáján a kortárs műveknek?*

– A Rádiózenekarral rendszeresen rögzítünk mai alkotásokat, s nagyon örülök, hogy több zeneszerző is komponált már számomra darabot, legutóbb például *Szentpáli Roland* kért fel hegedűversenye eljátszására, s idén volt alkalmam *Eötvös Péter*-, *Balassa Sándor*- és *Kocsár Miklós*-ösbemutatóban is részt venni, *Tóth Péter* és *Rózsa Pál* alkotásait hegedülhettem a szerzők jelenlétében. Élvezem a kortárs muzsikát, mert mindegyik változtat az emberen.

– *Először 2017. január 4-én vetítették a The Violin Alone-t, s azóta a díjak sorát nyeri.*

Mégis azt mesélte, korábban már le is mondott erről az alkotásról.

– Öt évet kellett várni a premierre. Nem volt könnyű a megfelelő pénzügyi alapot előteremteni, s a rendező is sokat dolgozott azon, hogy a filmet az általa elképzelt módon és igénnyel vágja össze. Óriási örömet szerzett, amikor 2016 végén arról értesültem, hogy az alkotás bemutatásra kerül Amerika-szerte. Nem mertem elég nagyot álmodni, először csak a premierig gondolkodtam. Persze, az utóbbi hónapokban sokak véleményét hallottam, és én is úgy vélem, műfajában egyedi alkotás, mert bár sok-sok portréfilm készült művészekről, utazásokról, ilyen jellegű mozi még nem született. Annak ellenére, hogy a rendezőnek semmilyen zenei jártassága sincs, a korábbi munkái már jelezték, milyen jelentős szintű alkotó Scott Sterling. S talán azért is hat ennyire a nem szakmabeliekre is, mert a felvételek közelebb viszik hozzájuk a zenét, olyan elemekbe is betekintést engednek, amelyeket különben egy koncerthallgató nem láthat, tapasztalhat meg. Így mélyebben megismerik az alkotás folyamatát, s a hangszerjátékban rejülő temérdek munkát is. Amerikában már sok helyen játsszák a filmet, Európában több országban tárgyalást folytatunk a bemutatásáról, az pedig boldoggá tesz, hogy novemberben végre Budapesten ugyancsak moziba kerül a *The Violine Alone*.

– *Kicsit szomorúnak tartottam a bejegyzését a Facebookon, amelyben kifejtette, az Emmy-díjjal nem járt semmilyen pénzjutalom...*

– Számtalan ilyen jellegű kérdést kaptam, egyszerűbbnek tartottam hát leírni, hogy a stáb minden tagja magasztosabb emberi célokért munkálkodott és nem pedig az anyagi javakért. Arról nem is ejtettem szót, hogy a forgatás miatt mennyit utaztam, hány fellépést kellett lemondanom, átszerveznem. Meg kellett tennem, mert művészi kötelességemnek éreztem egy ilyen misszióban való részvételemet.

– *Mindenbe, a zenészlét összes gyötrelmébe szívesen beavatta a közönséget?*

– A publikum akarva-akaratlanul megérez minden kint és persze örömet is, ami egy-egy előadás mögött rejlik. Ha nincsenek érzések, akkor az előadás nem ér semmit. Nem tartottam hát ezt tehernek, arról nem is beszélve, hogy mindig vállalom magam, s igyekszem őszintének lenni, legyen szó próbáról vagy előadásról. Annak örülök különösen, hogy ezzel a filmmel a közönséghez közelebb kerül a rettegett műfaj, a kortárs zene, amelyet még a komolyzenét szeretők jelentős része is elkerül... Az pedig különleges élményt ad, hogy ez a darab minden téren kihasználja a hangszerem, a hegedű összes adottságát.

– *Amelyet ön kiválóan ismer, hiszen már gyerekként megkapta a maga aprócska instrumentumát.*

– Mindenki azt hiszi, hogy zenészcsalád gyermekeként egyszerű a muzsikálás. Pedig olyan sok összetevőből áll ez a hivatás! Mert

Oláh Vilmos
a *The Violin
Alone* című
filmben

hegedülni lehet otthon, a familiában, az ember könnyen megtanulhatja az alapokat, s játszhat is magának, de nagy kérdés, hogy képes-e egy olyan művészi utat bejárni, amely ehhez a pályához kell és az adottságaihoz is méltó. Ezt nem hozza az ember magával, nincs benne a génjeiben.

– Arra is emlékszem, amikor több mint negyedszázada, nagyon fiatalon a *Cimborá Zenekar* koncertmestere lett. Akkor már egyértelmű volt, hogy ezt a hivatást választja?

– Nem, még akkor sem. Az együttesbe úgy kaptam meghívást, hogy Mendelssohn hegedűversenyét játszottam, s a dirigensnek, *Uri Mayer*nek megtetszett a játékom, ő kért fel ennek a fiatalokból álló zenei együttesnek a szólista és koncertmesteri posztjára. Innen pedig már csak egy lépés volt az MTV Ifjúsági Zenekara, ahol elkezdtek a közös munkát *Vásáry Tamással*, ami azóta is, több évtizede tart... Ezt megelőzően azonban nagyon sokáig pap akartam lenni. Már négy-öt évesen jól olvastam, s a templomba járva korán megismerkedtem egy olyan szemlélettel, amely tizennyolc éves koromig arra ösztönzött, hogy a hittel behatóbban foglalkozzak. Sokat beszélgettem *Polonkai György* érsek úrral, s ő mondta azt, hogy másként is lehet Istent szolgálni. Az is egy módja, ahogyan zenélek, mert azzal sokak lelki húrját tudom megrezgetetni. Azóta is ez az egyik motivációm.

– Így a zene mellett döntött...

– Igen, mert nagyon szerettem hegedülni, a gyakorlást is élveztem. Az *Auer*-féle módszert tartottam szem előtt, mely szerint „akinek három óránál több gyakorlásra van szüksége, az hagyja abba a hegedülést”. Szerintem egy alkotónak teljes életet kell élnie, látnia, meg tapasztalnia a világot, átélni mindazt, amit a zenében ki kell fejeznie.

– Említette *Vásáry Tamást*, vele valóban pályakezdése óta dolgozik. Az MTV Ifjúsági Zenekara után következett a *Rádiózenekar*?

– Akadt előtte egy délkelet-ázsiai kitérő, de talán ott kezdem, hogy háromszor nyertem meg a *Koncz*-hegedűversenyt, így kerültem be a *Zeneakadémiára*. Később úgy döntöttem, szüneteltetem az akadémiai tanulmányaimat.

Elindult ugyanis a szólistakarrierem, hiszen más nemzetközi versenyeken is győzelmet arattam: turnékra indultam az Egyesült Államokba, Ázsiába, megjelent a szólóalbumom Finnországban, amely az év lemeze lett. Fontosabb volt akkor a pályám építése, így később a tanárképzőre mentem, ott szereztem diplomát. Huszonkét évesen meghívást kaptam Délkelet-Ázsiába, s a felkérő egyetem munkatársaival kidolgoztuk az ottani vonósprogramot. Közel két esztendőt töltöttem az iskolában, elindítottam magyar alapokon, magyar tantervvel, magyar muzsikusokkal a tanárképzést is, s az ottani zeneélet megszületésének lehettem a részese. Épültek a koncerttermek, egyetemek. Az azóta eltelt évtizedekben is rendszeresen járok vissza, jelenleg a *Bangkoki Operának* vagyok a meghívott koncertmestere, s azt látom, nagyon pezsgő és színvonalas ott a zenei kínálat. Legutóbb például *Mahler*-ciklust játszottam, mindenütt telt házak előtt... A növendékeim nagy nemzetközi versenyeken diadalmaszkodnak, szép karrierutat jár be mindegyikük. Amikor aztán hazajöttem, első hegedűs lettem a *Liszt*-díjas *Auer Vonósnégyes*ben, a kvartett mellett pedig a *Dohnányi Zenekar*ban játszottam koncertmesterként, s rendszeresen vártak vissza Délkelet-Ázsiába is. Nyolc év telt el így, s persze közben rengeteg szólóestet is adtam. A vonósnégyessel öt lemezt készítettünk, felvettük a teljes *Lajtha*-életművet. Aztán – s ebben egy magánéleti válság is közrejátszott – arra jutottam, kicsit pihentetni kell a vonósnégyest...

– S ekkor jött a *Rádiózenekar*...

– Igen, most már nyolcadik esztendeje vagyok az együttes első koncertmestere, próbajátékon kaptam meg a posztot, bár már korábban is sokszor játszottam a zenekarral szólistaként. Szeretem az idén hetvenöt éves jubileumát ünneplő társulatot s az olyan izgalmas kihívásokat, mint például a *Wagner*-napok a *Műpában*, ahol *Fischer Ádám* annyira ragaszkodik a személyemhez, hogy még a szerződésben is rögzítette, nekem kell a koncertmesternek lennem a *Ring*-előadásokon.

– Hogyan osztja meg az idejét a zenekari és a szólófeladatok között?

– Mostanában egyre inkább azt gondolom,

egy művésznek szüksége van arra, hogy a zenét többfajta szegmensből lássa. Az utóbbi évtizedben divat, hogy valaki csak egy-egy területre fókuszáljon, de úgy vélem, teljességre van szükség, akkor kap valaki a zenéről átfogó képet. *Hubay*, *Joachim*, *Auer* nemcsak szólista volt annak idején, hanem tanár, koncertmester, zeneszerző is.

– Más a játéka, a mentalitása annak, aki szólistaként lép pódiumra, mint ha valaki a zenekart irányítja.

– Ez igaz is, és nem is. Egy versenymű előadásakor a szólista is része a zenekarnak. Ugyanolyan színesen kell muzsikálni mindkét szerepkörben. Szükség van mindenhol a kamarazenészi szemléletre, az egymásra való odafigyelésre. A koncentrációs szint az, ami más. Az embernek mindkét esetben le kell vetkőznie lelkileg, teljesen lecsupaszítania önmagát, és megmutatni, mi rejlik benne. Szólistaként, ha csak a következő fél évet nézem, negyven koncertet tudok felsorolni. Közben pedig végzem a koncertmesteri munkámat is.

– S hogy mennyire elégedettek önnel a kollégák, azt talán jelzi, hogy a zenészek szavazata alapján már az első évben megkapta a *Dohnányi-díjat* a *Rádiózenekar*ban...

– Kiemelkedő társulat és jó csapat ez a *Dohnányi* kezdeményezésére alapított együttes. Megtisztelő érzés itt zenélni.

– Mi a következő tízéves terv?

– Olyan elképzeléseim, vágyaim nincsenek, hogy ezen vagy azon a rangos koncerthelyszínen szeretnék játszani. Ezen már túl vagyok, hiszen bejárhattam a világot. Amit fontosnak tartok, az az, hogy segítsék a fiataloknak. Szeretnék irányt, értéket és mértéket is mutatni. Azon a keskeny ösvényen, amelyen én járok, el lehet kerülni a csapdákat, amelyekre a mai világ sarkall. Fontos üzenet, hogy tehetséggel, szorgalommal is el lehet érni szakmai sikereket, nem csak akkor, ha valaki „hátszéllel” rendelkezik. Érdemes hát kitartani, küzdeni azokért a célokért, amelyeket az ember fiatalon megfogalmaz. S ne a csillogó, könnyű sikerekkel kecsegtető, egyszerűbb utat válasszák, mert az bizony sokkal rövidebb ideig tart. Számomra lényeges, hogy adjak a fiataloknak, hogy megszeressék a muzsikát.

– Mennyire változott meg az eltelt évtizedek alatt a zenével való viszonya?

– A fejemben most is, állandóan szól a zene. Átsegített mindenben, a legrosszabb dolgokon is. A zene a lelkemben él, dolgozik. Amikor egyszer egy hétig csend honolt bennem, akkor nagyon megijedtem... Szerencsére ez azóta sem történt meg, és azt szeretném, hogy ne is legyen több ilyen pillanat, mert nekem a zene a lételemem. Amelyet az érzelmek kivételének tartok. S ahogy változom, amilyen benyomások érnek, úgy lesz más és más minden egyes előadás. A mindennapjaimban, az életem során mindent egyetlen dologért teszek – magáért a zenéért. ♣

DÖBRENTAI KORNÉL

ISTEN SZÁNDÉKÁVAL KICÖVEKELT SORS

Dévai Nagy Kamilla köszöntése

(Elhangzott a Szilágyi Dezső téri református templomban, 2018. november 10-én.)

Hölgyek esetében nem illik kort emlegetni. Ám, ahogy mondani szokás, a kirobbanó tehetség széttöri az időkorlátokat, és mivel eget kér, nem igazán érvényesek rá a földi – földhözragadt? – szabályozások, béklyók. Letépi magáról, hogy egy magasabb rendű létsikon teljesedjék ki az élete. Mint ahogyan a *Dévai Nagy Kamilla* kegyelemben fogant, nagy-gazdag élete is, amelyet a Fentvaló figyelme kísér mindmáig.

Az 1968-as *Nyílik a rózsza*, majd a *Röpülj páva* vetélkedőkön, némely népművészeti bennfenteseket megrökönyítve, egy szál gitárral és kivételes énekhanggal feltündöklő ifjú hölgy fölött fél évszázad múlt el, gyötrelmeket és katartikus örömeiket görgetve maga előtt. És azóta is nyílik, olykor ha kövön is, a rózsza. Lankadatlan röpül a páva – micsoda madár! –, mely a művésznő lényétől áthatottan egyre gyakrabban változott át a Noé bárkájából fölívelő galambbá, csőrében az egyetemes remény zöld gallyával. Először az öt sebből vérző magyar glóbusz vigaszára, aztán az öt földrészt, az emberiség, a rohamosan romló emberi lélek gyámolítására. Küldetési sors a Kamilláé. Honnan az erő az anyaország és az elszakított részek képviselőjére? Az isteni segítség támogatja, akár az emberiség vagy a nemzet kicsi, ám annál rothasztóbb ördögi része elleni harcában. Megvallott, konokul megtartott hite az a benső erőmű, amely újra és újra elárasztja, felruhazza a muszáj-herkulesi erővel, indítja naponkénti feltámadásra. Nem esik kétségbe, hogy megéri-e mindennapi máglyákon elégni. Nincs benne kétely, visszakövetelés – bár éppen lehetne mit! –, mert folytonosan és önként *adni* akar. Amit visszakapni vágyik, hogy szabadon fölépülhessenek a tanítványai tehetség-tornyai, mint a fároszok, és azt, hogy őt magát ne akadályozzák hátramoszdító siserehadak a szolgálattevésben. A hagyományok ápolásában, a tehetségek felkarolásában látja a nemzet megmaradásának, spirituális egyesítésének lehetőségét. Tragikus autóbalesete után, kómából felépülten, szabadulva a szanatóriumból, ahol újra tanult járni, beszélni – ő, aki addig harmincnégy nyelven énekelt! Ez máig Guinness-rekord. És megvalósította régi álmát: hogy taníthasson. Egy általa adott interjúból idézve: „*Gondolatban létre-*

hoztam a Krónikás Zenedét, amelyet mankókra támaszkodva – mások szárnyakkal sem jutnak ilyen magosra, jegyzem meg – csodálatos tanárok, mint például Mádi Szabó Katalin, Schmidt Ferenc segítségével 1996. október 16-án meg is nyitotunk. Huszonkét éve minden állami támogatás nélkül ma is működik. Első diákjaim főleg a határon túlról jöttek, ma már a tanítványok egymásnak adják a kilincset. Az elmúlt huszonkét év alatt közel négyszázán fordultak meg nálam.”

Hát így is lehet, vagy csak így lehet a megmaradást szolgálni. Vállalni, ha a szükség úgy hozza, mint tette Kamilla is, házát, telkét eladta, kilökték az utcára a Zenedét, de nem roppantak össze. „Az ám, Hazám!” Nem papolni kell, cselekedni! És olyan, a művészet iránti alázattal, több mint tízezer koncerttel a háta mögött, mint ahogyan Dévai Nagy Kamilla teszi. Isten szándékával kicövekelt útja van. Pályáját tekintve hajlamos az ember azt hinni, a Fentvalónál protekciója van, hiszen rokonok szegről-végről Bőjte Csabával. Anyai ágon felmenői közt tarthatja számon Makkai Sándor író, püspököt, aki például a *Sárga vihar* című, méltán elhíresült regényt írta. Talán nem sejtve, hogy napjainkra ez a vihar kereszténységet fenyegető feketére változik. Frivol feltételezésnek tűnhet, szerintem Kamilla a balesete utáni kómában két napig volt „az Úr vendége”, maga beszélt meg az Istennel a továbbiakat, hiszen nála a valóság nyers brutalitásán átütő égi jelek tűnnek át. Ilyen mitikus pillanat lehetett, amikor Amerikában meglátogatott egy indián rezervátumot. Egy öreg indián, valószínű varázslók leszármazottja, áthatóan, mélyen a szemébe nézett, szótlánul hozzálépett és a fejére illesztett egy gyöngyös hajpántot. Ez az indián, valami őstudás nevében, őt mintegy királynővé koronázta.

Apró jelek? Több mint érdekes, ami Észak-Koreában történt. Dévai Nagy Kamilla, magától értetődően, elénekelt – természetesen koreai nyelven – egy negyven éve betiltott, hatszáz éves népdalt, amelyet szinte himnuszként énekelték egykor. A várt, szokásos tapsorkán helyett a zsúfolt nézőtér csendes zokogásba kezdett.

Kiderült, a dal az Arirang hegy-ségről szólt, amely hegy Észak- és Dél-Korea különválásakor a déliekhez került. Azóta ezt a dalt északon tilos volt énekelni, meghurcolás, börtön, sőt halálbüntetés járt érte. Kamilla persze ezt nem tudta, de amikor elmondták neki, másnap, *csak azért is* újra előadta a színpadon. Székely testvéreink, az „Ott, ahol zúg az a négy folyó” népe értik meg ezt a legjobban. Tény: kisebb diplomáciai siker-

nek könyvelhető el – ezek Kamilla szavai –, hogy Kim Ir Szen inentől kezdve engedélyezte, hogy bárki szabadon énekelhesse ezt a népdalt.

Ime, a Vox Humana dalban mérhető hatalma!

Még ugyanott történt, hogy egy elrozsdásodott, lerobbant hullámvasutat – a korrodálódó szocialista diktatúra jelképe is lehetett volna – pillantott meg Kamilla, amelyet érthető okokból nemigen használtak. Inkább Potemkin-díszletként létezett, mint annyi sok egyéb. Istenkísértés volna felülni rá. Ám Dévai Nagy Kamilla megkísértette az Urat. Mintha előre tudta volna, hogy egy rozsdatepre való, megbízhatatlan észak-koreai hullámvasút semmiség egy magyar szakadékhoz képest. Nálunk amúgy is minden szakadék történelmi... Az autót itthon nem ő vezette, száznegyven kilométeres sebességnél a sofőr elaludt, hét métert zuhantak, s ott lent, a fagyott magyar ugaron még százhusz métert pörgött a kocsi. Mint említettem már, két napig „az Úr vendége volt”. Lángvágóval vágják ki a roncsok közül, egyedül a gitárja maradt sértetlenül, amelyet a túlfűtött szanatóriumban egy hónap múlva bontottak ki a tokjából. A zeneszerszám még csak *el sem hangolódott!* Közbevetőleg említem, hogy a kómából való felriadása idején se beszélni, se járni nem tudott, de verseket írni igen! Ezek a versvígaszok, „túlvilági realizmussal” írt költemények nagyon is e világhoz ragaszkodást fejeznek ki. A körülöttünk lángoló földi pokolban is maradt valami elementárisan jó, amiért érdemes, sőt kötelesség küzdeni.

Ez hát a Dévai Nagy Kamilla-i küldetés lényege, meglehet, ezért „jött vissza”. Teljen el bármennyi földi idő is, az ő gitárja *nem hangolódik el soha.* ♣

A FŐDÍJAS VERS

FALCSIK MARI

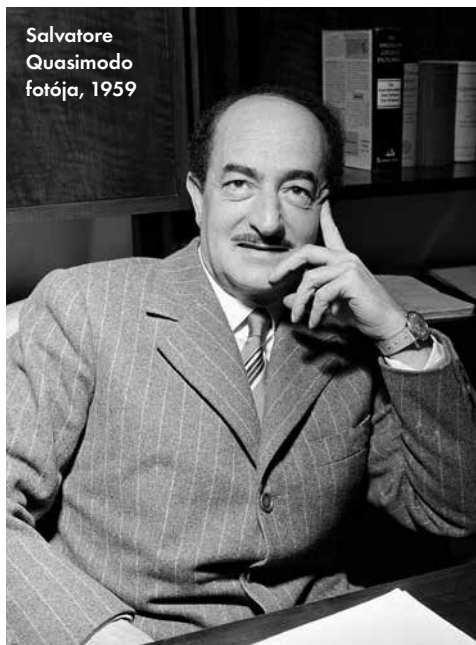
SZERTARTÁSOK

Apám amikor utoljára érdemben tárgyalt velem arról beszélt hogy a húsvéti gyónást pünkösdkor is épp úgy elfogadja majd az Isten meg az Ő Fia ha ők Anyával kettesben vallanak amikor mi őt a kórházból otthon „ismét befogadjuk”

aztán megcsinálta maga magának az utolsó gyónást mondván ő már nem emészti tovább magát mindazon amit rosszul tett vagy ha hibásan sőt akár ha bűnösen – elengedi és én azt mondtam neki: tegye minden úgy történt ahogy történhetett

aztán én adtam föl az utolsó kenetet neki – joghurtot evett és hozzá túrós pitét: azt már Laci adagolta mert az én kezem annyira remegett hogy nem tudtam etetni – de a kereszt végül rendesen fölkerült a szája szegletébe ahogy a joghurtot az ujjammal letöröltem onnan

és mert az elmúlt hónapokban nagyon meg akart tanulni imádkozni az aprószemű barna alig-korpuszos rózsafüzért körbetekertem a kezén és amíg remegve koncentráló ujjai végigperegtek rajta azt súgtam neki hogy azt mond vagy gondol amit csak akar egész a káromkodásig

A KÜLÖNDÍJAS VERS

TÉREY JÁNOS

A HAJDÚ, A NAGYKUN, A TÓT MEG A JÁSZ

Amikor bántanak, belesikordul
Egy fölfegyverzett marhapásztor
Idebent.

Amikor hevülök, nagykun lobogás füt,
Máskor felvidéki morcosság fagyaszt:
A puszta, a Táttra, belül.

Ha magasat ugrom, velem rugaszkodik
A jobbágyorától megváltott jáász,
Aki végső soron perzsa,

Velem mozdul a nyakas, balkáni hajdú,
Arcom pírja a magyar ajkú tóté:
Olvasztótégelyük, én...

„Az Ős vagyok, mely sokasodni foszlik” –
Biztos? A vér és a földrajz a jellemre nézve
Nem sokat jelent.

Nöcsábásznak mondott nagyapám,
„Cifra” Tóth János
Az Aranybika Szállóba járt kártyázni.
Ahol most a török büfé van a sarkon?
Nem, különterembe, nyalka cívisek közé,
Amilyen ő is volt.

Nemsokára háború.
A bombát elkerültük.
A bevonuló oroszok
Fölgurították a pincéből az utolsó hordót,
Berúgtak, és beérték ennyivel.
Tőlünk indultak a hortobágyi tankcsatába.

Aztán mások elvették a földet,
Beszántották a tanyát,
Gere százados pedig kiszemelte a házunkat;
A kerten át költöztünk kisebbbe, szerényebbe.
A hátsó szomszédok, rokonaink,
Fölnyitották a kerítést,
Úgy utaztak a bútorok a veteményesen át.

Negyvenhét éves vagyok,
Mint Ványa bácsi, mikor kiborult
E férfiak számára különösen veszélyeztetett korban;
Mégis Asztrovhoz húzok,
Mert ő legalább tevékeny és empátikus:
Belegondol Afrikába.
Szörnyű hőség! Hogy ott mi lehet.

WELTLER ILDIKÓ

Miért éppen Balatonfüred?

Salvatore Quasimodo-émlékdíj

A XX. századi olasz irodalom egyik nagyjának, a Nobel-díjas *Salvatore Quasimodo*nak a tiszteletére az idén immár huszonhatodik alkalommal rendeztek a maga műfajában egyedülálló költőverseny Balatonfüreden. A nemzetközi eseményre két magyar nyelvű, még kiadatlan művel pályázhattak a jelentkezők, s összességében mintegy száz alkotótól csaknem kétszáz vers érkezett – nemcsak Magyarországról, hanem Romániából, Szlovákiából, Ausztriából, Írországból és Svájcól is. Az idei költőversenyre megújult zsűrinek (amely Széchenyi Ágnes, Szörényi László, Madarász Imre, Péntek Imre és Cserép László mellett Szkárosi Endre költővel bővült) a megszokottnál is nehezebb dolga volt tehát a díjak odaítélésekor.

A verseny díjkiosztóját, amelyen a Salvatore Quasimodo-émlékdíj mellett különdíjat és életműdíjat is átadtak, szeptember 7-én és 8-án tartották Balatonfüreden, a Tagore sétányon és más helyszíneken. A rendezvény fővédnöke *Massimo Rustico*, Olaszország magyarországi nagykövete volt, védnökei pedig *Szentmártoni János*, a Magyar Írószövetség elnöke és *Bóka István*, Balatonfüred polgármestere.

A díjkiosztó ünnepségen *Gian Luca Borghese*, a budapesti Olasz Kultúrintézet igazgatója mondott köszöntőt. Beszélt arról, mennyire fontos, hogy a művészet része legyen az emberek mindennapjainak, legyen szó képzőművészetről, zenéről vagy – mint ez esetben – költészetéről, amelynek minden évben méltó ünnepe a balatonfüredi esemény. A gálaműsoron *Alessandro Quasimodo* színművész, a költő fia és *Lukács Sándor* színművész lépett fel.

Az idén a Salvatore Quasimodo-émlékdíjat, vagyis a költőverseny fődíját *Falcsik Mari* nyerte el *Szertartások* című versével. A költőnő líráját elsősorban zeneiség és ritmusosság jellemzi. Szabadversei rendre neves irodalmi lapokban jelennek meg, jó néhányat több nyelvre is lefordítottak, sőt megzenésítettek. A díjkiosztón átadtak két másik elismerést is: *Térey János* különdíjat, a májusban elhunyt *Kabdebó Tamás* pedig, aki még az év elején

küldte be költeményét a versenyre, posztumusz életműdíjat kapott.

Az ünnepségen kívül további események is zajlottak a szeptember eleji két napon Balatonfüreden. Halálának kétezer éves évfordulója alkalmából konferencián emlékeztek meg a római aranykor költőjéről, *Ovidius*ról. Az ókori irodalom kapcsán szó esett a latin nyelv hazai helyzetéről is: fordításról és iskolai oktatásról. A szakma legjobbjainak előadásai előtt *Szűcs Géza* Kossuth- és József Attila-díjas költő, a Magyar PEN Club elnöke tartott megnyitót.

Az irodalom mellett más művészeti ágak is helyet kaptak a programban. *Az idő memóriája – varesei művészek* címmel öt kortárs olasz művész alkotásaiból nyílt kiállítás, míg Quasimodo halálának ötvenedik évfordulójáról megemlékezve két olasz zenész, *Annalisa Garzia* hegedűművész és *Fabio Centanni* zongoraművész adott koncertet. Az irodalmi matiné résztvevői megismerhették az *Alföld* című folyóiratot, s bemutatták *Franco Cajanin*ak, a díj alapítójának *Visszapergetett álmok* című kötetét. Quasimodo emlékfájánál *Sárközy Péter*, a római La Sapienza Tudományegyetem emeritus professzora mondott köszöntőt.

E nem mindennapi irodalmi esemény negyedszázados történetében – 1992 óta rendezik meg évről évre – a magyar költészet számos nagysága kapott elismerést. Az eddigi, összességében mintegy tízezer költemény díjazott szerzői között olyan neveket találunk, mint *Határ Győző*, *Faludy György*, *Orbán Ottó*, *Gergely Ágnes*, *Marno János*, *Zalán Tibor*, *Tóth Krisztina*. A versenyre évente több száz vers érkezik, s a szakmai zsűri által kiválasztott fődíjas és különdíjas verset olasz nyelvre is lefordítják.

A költészeti verseny fontosságát hosszú történetén túl az is mutatja, hogy nemcsak a magyar kormány, hanem az olasz külügyminisztérium és a budapesti Olasz Kultúrintézet is támogatja. A Quasimodo-versenynek az évek folyamán külföldön is sikere lett: az UNESCO meghívására a rendezvény bemutatkozott Párizsban is, és egyre több nemzet

csatlakozott a programhoz. Az eseménynek otthont adó Balatonfüred is sokat köszönhet a költőversenynek, nemcsak az olasz–magyar irodalmi kapcsolatok megerősödését, hanem olaszországi testvérvárosát, Arpinót is. Az itáliai város egyebek mellett arról nevezetes, hogy ott született Cicero.

De miért éppen Balatonfüred? Mi köze egy szicíliai költőnek a magyar tengerhez? Sokan tudják, hogy Füred nemcsak kellemes fekvéséről, hanem elismert, nagy múltú szívkörházáról is híres. Hosszú éveken át sokan zarándokoltak ide gyógyulást keresve. *Rabindranath Tagore* 1926-ban nyerte vissza egészségét a Balaton partján, s ennek emlékére fát ültetett a part menti sétányon. Az egyszeri eseményből hagyomány lett (mintegy száz fa áll itt napjainkban), és a sétány azóta Tagore nevét viseli. Hasonló okból járt Balatonfüreden néhány évtizeddel később, 1961-ben Salvatore Quasimodo is, és gyógyulásának örömeire követte elődje példáját: emlékfát ültetett, ráadásaképp pedig versben is megörökítette a város és a táj emlékét. Az általa ültetett fa előtt napjainkban a költő mellszobra áll, előtte táblán a balatoni barátaihoz címzett sorok:

Örömteli szívvel fűcskát ültetek a hullámzó Balaton partján, melynek levelei túlélnek majd mulandó életemet. Gyökerei mélyre fúródnak a büszke magyar földbe, melyet a történelem örökké meggyötört. Legyen minden ágacska üdvözlés annak, ki eljön ide és szereti a költészetet, mely megszüli a finomságot és az igazságot minden nemzet fiainak nevében. (Boksay György fordítása) ♡

„Végtelen szoboréleletet ajándékoz...”

Kő Pál budapesti portrékiállítása

Kő Pál
a kiállítás
megnyitóján
a Józsefvárosi
Galériában

Áttekintve Kő Pál szobrászművész szakmai életrajzát az önálló kiállítások hosszú-hosszú sorozatát regisztráló nyilvántartásban, számos különleges megfogalmazású címmel jelölt, érdekes tárlatra bukkanhatunk. A ma már a nyolcvanadik életévéhez közeledő, hatalmas életművet teremtett *Mester* rendezett kiállítást *Rajz és szobor* címmel (Melocco Miklós szobrászművésszel 1991-ben Csongrádon), *Történelmi szobrok a Millennium tiszteletére* címmel (1996-ban Veszprémben), aztán *KÖVIRÁGPÉTERFYGIZELLAKŐPÁL KŐBOLDIZSÁR* címmel (2000-ben Budapesten a családtagok műveit sorakoztatván fel). Vissza-visszatérően főiskolai, illetve egyetemi tanítványaival együtt, amelyek közül a legátfogóbb a *Lujos Mester és tanítványai* című (2012-ben a balatonfüredi Vaszary Villában rendezett) bemutató volt. És a teljesség igénye nélkül megidézett sorozathoz kapcsolódott a 2018 őszén, a szeptember-októberi hetekben a budapesti Józsefvárosi Galériában megrendezett azon tárlat, amely *Szántottam, vetettem* címmel várta és fogadta a látogatókat. A címadással a szobrász arra utalt, hogy lassan elérkezik a betakarítás időszaka, amikor számba kell vennie művészi termését, jóllehet – néhány szakrális jellegű kompozíció kíséretében – ezúttal egyetlen műfaj, illetve a hagyományos és a tradicionális formai kereteket átlépő-kitágító műforma, a portré körében végzett több évti-

zedes munkásságát tükröztető tevékenységét reprezentálta a műteremből, a hevesi állandó kiállításról és a különböző gyűjteményekből válogatott művek bemutatása révén.

A Józsefvárosi Galéria által közönség elé tárt kollekciónban nem csupán kisplasztikák és életnagyságú mell-, illetve portrészobrok, valamint a köztéren, monumentális formában megvalósult portréemlékművek, emlékszobrok kismintái szerepeltek, hanem a szobrászi

Kő Pál:
Apám

munkásságot a kezdetektől napjainkig kísérő grafikai művek: a különös látásmódról tanúszkodó egyedi rajzok is. A plasztikai és grafikai kompozíciókon a művész közvetlen környezetének alakjai, hajdani főiskolai társak, művész kortársak, barátok és ismerősök, hevesi mesteremberek jelennek meg, míg a szobrok galériájában egymás mellett sorakoznak a magyar történelem és kultúra kiemelkedő személyiségeinek, a művészet örök érvényű alkotásokat teremtő alakjainak arcmásai, illetve egész alakos emlékszobrai.

A művek között a domborművek és a körplasztikák, az agyagba mintázott, terrakottává égetett, megfestett, valamint bronzba öntött, kőbe és fába faragott kompozíciók jelzik Kő Pál szobrászi eszköztárának gazdagságát, plasztikai kifejezésének kimeríthetetlen tárházát, hol a naturához hű, hol attól messze eltávolodó-elszakadó formai megoldásainak sokszínű, változatos világát. A jellegzetes alak megidézésével, a különleges karakter megragadásával nemcsak egy-egy ismert vagy ismeri vélt személyt, személyiséget állít elénk szuggesztív, láttató erővel, hanem mindenkor a megidézett alak megjelenítésébe sűríti az általa hordozott tartalmi köröket, illetve jelentéseket, szimbolikus üzeneteket is. Kerüli a pátoszt és a fennkölt, szólamszerű, konvencionális alakformálást, mindig emberközeli, a hétköznapi hőseivé avatott figurákkal szembeállít, mint az egész alakos kisbronzok körében *Kossuth Lajossal* és *Kölcsey Ferencsel*, *Egressy Bénivel* és *Kodály Zoltánnal*, *Móricz Zsigmonddal* és *Mikszáth Kálmánnal*, *Sinka Istvánnal*. A Józsefvárosi Galériában felvonultatott portrék közül nehéz egyet-egyet kiemelni, de nem feledkezhettünk meg a valódi katonasapkás *Édesapám*, a főiskolás *Áwierkiewicz Róbert*, a súlyos autóbaleset nyomait hordozó *Melocco Miklós*, a történelmi alak modelljévé avatott *Jankovics Marcell* vagy a kiállításon most először szerepelt, valóságos fekete szemüveget viselő *Hann Ferenc* művészeti író képmásáról sem. És a portrék körébe utalható olyan kompozíciók is kiállítóteret kaptak Kő Pál kollekciónban, amelyeket nem az egykori hús-vér alak tradicionális plasztikai megformálásával örökít meg a művész, hanem valamilyen tárggyal, tárgykolázzsal, assemblage-zsal. Ilyen a *Szárnykésztő* című, az életművet mintegy emblematikusan

Egressy Béni

Móricz
Zsigmond

Melocco
Miklós

Korpusz

Kodály Zoltán

Jankovics
Marcell

Van Gogh

fémjelző azon munka is, amelynek ketreceben kuporgó figurája nem más, mint Balázs János, az egykor a salgótarjáni cigánysoron élő és dolgozó östehetségű festőművész, de hivatkozhatunk akár a futballcsukával Puskás Ferencre és az Aranycsapatra emlékező, emlékeztető rendhagyó, meglepő kompozícióra is.

A Józsefvárosi Galériában, a Kő Pál-oeuvre portréi között szemlélődve Görömbei András irodalomtörténész lehetett kalauzunk, aki másfél évtizeddel ezelőtt, a *Hitel* című lap 2004. évi novemberi számában, a szobrász művészi világról értekezve megállapította: „Művészte a magyar nemzeti önismeret mélyítésében, megújításában is különleges érték. Köztéri szobrai és domborművei nagy magyar művészek és történelmi alakok egész sokaságának állítanak a magyar sorsot, magyar történelmet tudatosító és megítélő emlékműveket. *Balassi Bálint*-, *Mikszáth Kálmán*-, *József Attila*-, *Kuncz Aladár*-domborműve mellett emlékeztünk olyan feledhetetlen szoboralakjaira, mint a posztókabátos *Kossuth*, a nyíregyházi

Móricz Zsigmond, a sződemeteri *Kölcsey Ferenc* vagy a vésztői *Sinka István*. Az egyik alakban meg tudja jeleníteni a néptudatban élő hőst, a másikban a hatalmas életismeretet, a harmadikban a finom intellektust, a negyedikben pedig a pásztorsors mélyéről fakadó poézist. Végtelen szoboréletet ajándékoz legkedvesebb szellemi elődeinek és rokonainak, hogy így is velünk legyenek, naponta szembesüljünk velük, naponta legyen számadásunk színük előtt. Szobrai minden ízükben magyar alkotások. Népi ihletésű művei és történelmünket újraértelmező alkotásai alapján joggal nevezték őt az egyik legmagyarabb szobrásznak.” A legmagyarabb szobrász kiemelkedő szerepű és jelentőségű magyarokat megjelenítő alkotásaival a kiállítás zárása után Budapesten és az ország településein járva nap mint nap találkozhatunk, de a kisebb, bensőséges sugárzású munkák – portrék és más kompozíciók – sincsenek elzárva a befogadók elől: a művek gazdag sora Kő Pál hevesi állandó gyűjteményében tárulnak elénk. ♣

NOVEMBER

ősz vad keleti szél söpör
 süvölt ágat tetőt tép
 füttyül ránk
 éj mélyén ablakokon kapukon zörget
 holdsugár-ösvény terül alá
 pörölycsapások
 a benső mély harangoz
 szívhang
 várd be a vihart
 dalolj
 vágd zsebre a szelet
 hidd
 van élet a reményen túl

(1960)

SZABADSÁG

csak a gondolat szállhat szabadon
 ki ne mondd
 mert szavaidon sokan lovagolnak
 csürik csavarják a kajlák
 kollaboránsok meg a balgák
 vesztet akarják
 tettesd magad bolondnak

egyél igyál mulass
 minden csak hangulat
 utazz járd a világot
 az élet játék hát ne ossz
 a kárörvendőknek lapot
 ne faggass múltat s holnapot
 mondják a jóbarátok
 hadd szórják rád átkaik a pupák

forrása lobogásnak
 feloszlatója homálynak
 káprázat s képzelet
 nem ér fel hozzád és veled
 szabadság szirmod bontogató
 reményen túli virradat
 én mégis várva várlak

(1963)

MA

még itt járkálok közöttetek
 de nem tartozom senkinek
 kitüntetések díjak
 nem öveztek csak néhány értő
 szó jelezte épp így
 látjuk mi is csak szódd tovább
 gondolataid fonalát
 rólunk róluk ne szépíts

szavak ti betűhalmazok
 fintorok és mosolyok
 és kimeríthetetlen
 gyönyörű anyanyelvem
 üteme rejtett ritmusa
 játéka komolysága
 kényszerít dalra köszönetre
 hogy szellemem örökké
 a lét himnuszát komponálja

(2018)

TAXNER TÜNDE

ISMERŐSÖK

A hosszú, szürke mozgólépcső kilökött a felszínre, és lábaim azonnal a Széll Kálmán tér közepén álló szökőkút felé vittek, mintha lenne ott valami látnivaló. Egy régi ismerős állt ott, akivel találkoztam már a Keleti aluljáróban, a négyes-hatoson éjszaka, a stadionoknál rock koncert után és a Kossuth tér kopár rónájának közepén. Mindig fekete zsinóros mentét hord és keménykalapot, amit jól kiegészít sötét, ápolt harcsabajusza. Ezen a reggelen az óra alatt állt, és elfeledtette velem, hogy a teret korábban Moszkvának hívták. Magas, erős testalkatú, feltűnő személyiség, mégsem ez az oka annak, hogy Budapest minden szegletében felfigyeklek rá. Jellegzetes hangján teli torokból magyar népdalokat énekel. Nincsen szüksége hangosításra, pódiumra, reflektorfényre, a járókelőknek koncertezik. A budapestieknek alakítja a repertoárját hónaptól, közelgő ünnepektől és hagyományoktól függően. Múlt karácsonykor már meg sem lepődtem rajta, hogy olyan dalok zendültek elő erős torkából, amelyeket előtte sosem hallottam. A járókelők a kalapjába dobálnak néha pár forintot, de a legtöbb város lakó csak furcsállón néz rá, és meggyorsítja lépteit. Egy lopott pillanatban mégis mindenki kiveszi a fülhallgatóját, és rácsodálkozik a város hangjára. Én is lelassítottam lépteimet, hogy ki tudjam venni a szavakat és a dallamot, aztán gyorsan felszálltam a villamosra. Berregve bezáródtak az ajtók, elnyomták az ősi hangzatokat, és továbbzötyögve elsodálkoztam azon, hogy ez a hang mennyire megérintette ezt a várost. Magam elé meredve zötykölődés közben elgondolkodtam, hogy mennyire egybeolvadt az alakja Budapesttel, mégis mennyire nem tudok róla semmit.

Automatikusan leszálltam a Gellért tere, s a tolakodó felszállók kizökkentettek gondolataimból. A villamos lábaimra ömlő forrósága után fagyosnak éreztem a februári reggelt. A nap végigömlött a Duna fölött, bevilágította a Bubi-bringák, a zászlók és a Szabadság híd zöld árnyalatait. Mivel ilyen tiszta az idő, biztosan megint ott találok –

futott át rajtam a gondolat. Ráfordultam a hídra, és a másik ismerősöm valóban ott ücsörgött az első pillér tövében. Alatta egy koszos, kék ikeás szatyor, hátát a szegecses vasszerkezetnek döntötte. Magasan a feje fölött feketén szárnyalt a magyar szabadságmadár. Közelebb sétáltam, és bár ezen a télen szinte minden nap láttam, ismét elámított, hogy olvas. Egyetlen tulajdona, a nagy szatyor tömve volt régi, papírkötéses könyvekkel, képzeletemben az alján ott lapult Rejtő Jenő összes regénye. Mosdatlan, szakállas arcát a nap felé fordította, és csak akkor pillantott fel a lapok közül, mikor a bal kezében tartott, automatás kávéspohárban megcsörrent pár forint. Már olyan közel értem hozzá, szemüvegének koszoságát is észrevettem. Hirtelen előtött a forróság. Meg kellene kérdeznem tőle, mit olvas. Vagy csak annyit, hogy miért ül ki ide a hídra. És hogy miért nem északra, a Vár felé néző oldalra, ahol több a nagylelkű turista, és még a Duna is méltóságteljesebben folydogál. Már régóta terveztem, hogy megszólítom. Mégis, minden nap találtam valami remek kibúvót, mint ahogyan nem hallgattam eddig végig egyetlen teli torokból énekel, őszinte népdalt sem. Most is arra a nagyvárosi túlélőösztönre hivatkoztam, hogy nem szabad idegenekkel szóba állni. És már sokadik alkalommal, megállás nélkül, lassan sétáltam el előtte. Csak egy lopott pillantásra méltattam, s kényszeredetten mosolyogtam saját gyávaságomon.

Keserű mosolyom addig húzódtott el a város arcán, amíg nyár nem lett. Most már sugárzó napsütés ömlik végig a hídon, és én a téli reggel óta nem láttam sem Budapest hangját, és nem láttam olvasó koldusát sem. Ha esetleg találkozol vele, kérdezd meg tőle, hogy miért éppen a szabadság hídján ül, és hogy miért félünk a beszélgetésektől. És kérlek, adj neki egy szemüvegtörlőt. ♦♦

LEXIKON: *Taxner Tünde* 1999. április 16-án született Budapesten, s az óta is szülővárosában él. Gimnáziumi éve alatt kezdett el írni, irodalommal és színházzal foglalkozni. 2017-ben érettségizett a Thomas Mann Gimnáziumban (Budapesti Német Iskola). Jelenleg a Budapesti Corvinus Egyetem másodéves kommunikáció- és médiatudomány szakos hallgatója.

JUHÁSZ FERENC

ÉLNI! ÉLNI! ÉLNI!

Mint amikor villám csapott
a faluvégi nádfödeles házba,
s lángolt a ház, a nádkéve sátoztető,
s égett a gerenda, a gerendaszerkezet tető-hajó,
az ajtó, az ajtókeret, az ablakkeret, a vályog-fügabán
a szalmatömés-sár, az ágy, a szekrény, a szék,
a függöny, a párna, a dunyha, az asztalterítő,
a falvédő a konyhafalon a zománckályha fölött
és minden lángolt és minden égett,
s félrekongattak a harangok, a nagyharang, a lélekharang,
s kiabált a falu: tűz van, tűz van!
s rohantunk vödörrel, lapátokkal tüzet oltani:
a férfi, az asszony, a gyerek, a fiú, a lány, a kamasz,
a napszámos és a kurva, a paraszt, a munkás, tisztviselő!
s odafönt az ég aranyöröm láva-gyönyörében
lila tajték-bivaly csordák tolongtak, bögtek, hömpölyögtek
és dülva, nyálazva hörögtek és szarv-szúrásuk újra-villám,
falu-földbe szúrt arany-villa, fehér sisterség-lapát:
lángolt a ház, parázs-kévéket röpve, mint a Sátán,
s fáj a fának a tűz, fáj a tűznek a parázs, fáj
a lángnak a vörös dörgés, zöldkék tollkaszal dübörgés,
s mi dolgoztunk a lila-dübörgés habszórhorda alatt az esőben
és sehol egy tiszta-tiszta csillag, valami hűvös fölszakadás,
mintha tinta-kacsakaringós, tinta-csipkeláz itatóst tépne szét a magasság:
ilyen vagyok most! Testemben jajlángban izzó rozsdás
vaskötelek, tekerőkarok, emelődaruk, cölöpök, csigák, vas-kaktuszok,
cseppkőbarlang kristályoszlopok, márvánnyá aszalódott
őskori fák, vak fogaskerek, csavaros zárok, csavarmenetek,
csavaranyák, ácskapcsok, ács-szögek, sziklahálók, légkalapácsok,
madárcsőrök, krokodilharapások, ősgyík-ölelések,
fagy-karolások, fagyott sikoltások, susogások és suhogások
szakadék-sikolyok, csillagparázs-rácsok, vasfogók,
szitaszűk szőlőprések, meteor-fölizzások, csontcsipke-zuhanások,
feszítés-szalagok, sajtás-pelenkák, nyál-igék, borzalmas
fojtó nyakkoronák, kövek, vasak, iszonyat-hegedűk
bagolysírások, sascsőr-ásítások, vasboronák, ősgyík-karmok,
csipeszek, szikék, márvány-padlások, remete-oszlopok,
vaskandúr süncicák, növekedés-tekeredésfák, izzás-bojtok,
horgok, horgonyok, apadás-rudak, száradás-csövek,
forgó, sziklagolyók, tűz-zuhogás dübörgő vízesések,
nyál-igák, téli udvaron kötélén száradó ingek, fagyott lepedők,
üveg-állagú jégropogású lepedők, jégcsap-hajnalok,
pikkelykés-csontuszonyfésű halak, havas alkonyi tarlók, kusza ugarok,
kobraquígyó fejlevelű sziszegés-jajongás-tevék, háromdimenziós
szitarács-számítógépraiz-kakasok összegyűjtött
fájdalom-halmaza lettem. Ember-alakú szégyen gyötrelem-gond.
És a hús, a vér, a velő, az ér, a szem, az agy, a belső-szerv, a csont
már csak földet tud remélni!
De mégis élni, élni, élni, élni!
Mert mégis élni, élni, élni, élni!

A fiatal
Juhász
Ferenc

Apa és lánya

Családi
fotó
anno

Juhász Anna és
férje Csáky Attila
a kislányukkal

UGHY SZABINA

A mindenség szerelmese

Interjú Juhász Annával

Juhász Ferenc idén ünnepelné 90. születésnapját. Ez alkalomból lánya, Juhász Anna irodalmár egy különleges dokumentumfilmmel és egy nagyszabású emlékkönyvvel idézi meg édesapját, a kétszeres Kossuth-díjas, József Attila- és Baumgarten-díjas költőt.

– Eddig a budapesti kulturális életben nagy sikerű, telt házas irodalmi estek háziasszonyaként, illetve könyvek szerkesztőjeként találkozhattunk a nevével. Honnan jött az ötlet, hogy kipróbáld magad filmesként?

– A film ötlete a férjemé volt, aki producerként dolgozik. Korábban ez a műfaj nem volt az enyém soha. Bár amikor édesapám nyolcvanötödik születésnapját ünnepeltük a Petőfi Irodalmi Múzeumban, akkorra már készültem egy kezdeti filmmel, amelyben interjúkban kérdeztem írókat, művészeket, barátokat, miként gondolkodnak Juhász Ferencről. Így kaptuk lencsevégre például Szabó T. Annát, Kántor Pétert, Spiró Györgyöt. Nagyon személyes történeteket osztottak meg velünk, így például Tóth Krisztina elárulta, hogy kezdetben nem szerette édesapám versvilágát, s később hogy lett mégis az övé a juhászi hosszúvers.

– A film készítésének ideje alatt már a szívéd alatt hordtad kislányodat, Mimit. Milyen érzés volt ez: a késői gyászunka és az új élet születésének metszéspontjában dolgozni?

– Bartis Attila barátom mondta azt, hogy azon a művön, amely gyermek születésének idején készül, áldás van. A gyászunkában Attila, a férjem sokat segített, hiszen őt édesapám halála után egy hónappal ismertem meg. Nagyon sajnálom, hogy ők nem tudtak találkozni személyesen. Bár kiderült, hogy Attila ismert és szerette a munkásságát, szavalt Juhász Ferenc-verseket még a gimnáziumi éveim alatt. Sokat kérdezett róla. Ő ugyanis még nem látott egy ennyire összetartó családot. Ezt a különleges hangulatot szeretnénk volna bemutatni a filmben. Azt sem tudtam például, hogyan kell írni filmes szinopszist, milyen követelményeknek kell megfelelni. A tervezési fázisban egyszerűen csak azt éreztem, hogy be szeretném mutatni az apámat és a családot a maga természetességében olyannak, amilyen valójában volt. Épp ezért látogattunk el olyan helyszínekre forgatni, mint például a biatorbágyi

Juhász Ferenc két lányával (Anna és Eszter) és feleségével, Kilián Katalinnal

szülőház, a Mandula utcai otthonunk, Párizs és a testvér-barát: Hantai Simon otthona, amely igazi kuriózum, hiszen oda szinte soha senkit nem engedtek be forgatni.

– Kiket szólaltattok meg a filmben?

– Mivel szerettünk volna minden generációt megszólítani, ezért igen különböző embereket kerestünk meg. Így került a filmbe Trill Zsolt, Vecsei H. Miklós és ifj. Vidnyánszky Attila színművész, Töröcsik Mari, Rúza Magdi és Harcsa Veronika énekesnő, s számos kiváló író, költő: Csukás István, Lator László, Kányádi Sándor, akivel mi készítettük az utolsó interjút, Kántor Péter, Grecsó Krisztián író, Dragomán György, Szabó T. Anna, Kemény István, Hantai Simon özvegye, Hantai Zsuzsa, Takács László professzor, valamint mi hárman a családból: édesanyám, Kilián Katalin és a nővérem, Eszter. Szinte mindegyik szereplővel volt egy személyes történetem. Például amikor édesapám sztrókot kapott, és már nem tudott kommunikálni, mindennap leültem pár órára az ágya mellé, és zenét hallgattunk közösen. Harcsa Veronika dalainál az arca mindig kicsit nyugodtabbnak tűnt. Amikor ezt elmeséltem Verának, nagyon meghatódott; ráadásul kiderült, hogy őt is épp akkortájt érte vesztés. Talán épp ezért olyan dermesztő az ő előadásában édesapám *Élni! Élni! Élni!* című verse.

– A *Helikon Kiadó gondozásában megjelenő, A mindenség szerelmese* című könyvben a

filmben látott művészek mellett mások is megszólalnak, így például Bartis Attila, Hartay Csaba, Sirokai Máttyás, Spiró György, Csányi Vilmos, Ágh István, Alexander Brody, Térey János, Takács Zsuzsa és Buda Ferenc. A kötet második felében pedig válogatott verseket olvashatunk M. Nagy Miklósnak köszönhetően. A mű középpontjában azonban mintha a nagy barátságok állnának: Hantai Simonnal, Nagy Lászlóval, Csernus Tiborral, Weöres Sándorral, Ferenczy Bénivel, Tamási Áronnal, Kassák Lajossal, Illyés Gyulával, Pilinszky Jánossal.

– Juhász Ferenc életében a barátságok nagyon jelentősek voltak, életre szóló barátságok fűzte Csernus Tiborhoz és Hantai Simonhoz. Vele együtt indultak el Biáról, hozzá rengeteget jártunk ki Párizsba, azért is szerettem volna mindenképp ott is forgatni. Végiglevelezték az életüket, nagyon különleges, misztikus kapcsolat volt az övék. Érdekes, hogy a művészetben valamiért a szerelem a legkittüntetettebb téma, holott a barátság is legalább ennyire fontos. A jövőben szeretnék ennek a témának is több figyelmet szentelni az estjeimen.

– Különös, hogy sokszor nem édesapádként emlegeted őt, hanem a költőként vagy Juhász Ferencként.

– Az elmúlt időszakban, megismerve édesapám hagyatékát, olvasva a róla szóló írásokat, leveleket, még inkább felerősödött bennem az iránta táplált csodálat. A XX. századi magyar irodalom egyik legkarakteresebb szerzője volt. Ő volt a fiú – mint versében *A szarvassá változott fiú* –, aki elindult egy kis faluból és valóban végigjárta az útját. *Az ihlet napszámosa*, ahogy magát jellemezte, s vallotta, a költői sors: küldetés. Sokan szerették volna, ha tartozik valahová. Egyedülálló ember volt, aki megjárta a poklot, mégis folyton a boldogságát kereste. Verseiben ezért vannak jelen ilyen sürűségben az emberi létezés alapérzései.

– Önismerettedhez mit adott hozzá ez a film és ez a könyv?

– Az önismereti út elején állok. Most megélem azt a boldogságot, amely körbevesz anyaként és dolgozó nőként. Nagyon nagy öröm számomra, hogy azt csinálhatom, amit szeretek: irodalommal foglalkozhatom. Bár az tény és való, hogy sokat szerepelek, én magam mindig csak valaki tükrében látzom, nem én vagyok a középpontban. Most jól van ez így. ♣

AZ ÁLLAMI KULTÚRAFINANSZÍROZÁS STÁTUSZA

Kerekasztal-beszélgetés elvekről, szándékokról, lehetőségekről

A hazai kultúrafinanszírozás rendszeréről, annak lehetőségeiről tartott kerekasztal-beszélgetést az Örökség Kultúrpolitikai Intézet Örökség Műhelye sorozatának idei utolsó találkozásánál 2018. november 21-én. L. Simon László országgyűlési képviselő (korábban kulturális államtitkár), valamint Inkei Péter, a Budapesti Kulturális Observatórium vezetője, a Horn-kormány egykori helyettes államtitkára folytattak eszmecsere-t Takács Bence Ervin moderálása mellett. Az eseményre a fővárosban, a Magyar Művészeti Akadémia Andrassy úti új irodaházában került sor.

(Részletek a kerekasztal-beszélgetésből.)

A beszélgetés kezdetén *Makranczi Zsolt*, az Örökség Kultúrpolitikai Intézet igazgatója köszöntötte, majd házigazdaként *Dr. Kucsera Tamás Gergely*, a Magyar Művészeti Akadémia főtthikára üdvözölte a diskurzus résztvevőit és a nagyszámú hallgatóságot.

A műsorvezető első kérdése máris ambivalens pontot érintett: egyáltalán, be kell-e hatolnia az államnak a kultúra területére? A válasz mindkét beszélgetőpartner részéről igen volt.

Inkei Péter kultúrakutató tapasztalatai alapján elmondta, hogy Európa egyes országaiban eltérő módon történt meg mindez. A keleti blokk országaiban az első világháború után sokkal több dolog hárult az államra a kultúra-finanszírozást tekintve, mint a konszolidáltabb

helyzetben lévő nyugati államokban. Ráadásul az 1920-as években Magyarországon a kérdés nemzetpolitikailag is fontosabb volt, mint a nyugati államokban. Megszűnt például a magánmecenatúra, ami ugyancsak az állami szerepvállalás erősödését hozta magával. *L. Simon László* országgyűlési képviselő egyetértve ezzel hozzátette, hogy mindez függ az ország méretétől, a nyelvi közegtől, illetve a piac nagyságától is. Az első világháború volt e téren a vízvonal, mivel utána komoly társadalmi igény mutatkozott egy jó értelemben vett revízió iránt. Példaként említette a *Vérző Magyarország* című kötetet, amelyet *Kosztolányi Dezső* szerkesztett, és amelyben nem láthatunk különbséget, mondjuk, egy *Kosztolányi-* vagy egy *Karinthy-féle* vágy és gondolat között a magyar újjászületésről. Majd azzal folytatta, hogy akkor még a direkt álla-

mi jelenlét nem volt akkora, mint ma, viszont a mecenatúra szerepe sokkal jelentősebben alakította az alkotói munkát. A magyar közeg viszonylag szűk és a közönség is kisebb, mint a nagyobb országokban. A magánmecenatúra eltűnése, valamint az alkotók és a közönség elvárása miatt van ma nagyobb szerepe hazánkban az államnak a kultúra támogatásában és egy fenntartható keretrendszer kialakításában.

– Ma nincsenek Hatvány bárók, holott az anyagi javak alapján lehetnének – fűzte hozzá *L. Simon*. – Nem azért nincsenek, mert nincsen rá forrás, hanem, mert az a fajta kultúra iránti elkötelezettség nincsen meg, ami megvolt a régi mágnásokban, függetlenül attól, hogy épp egy katolikus főpapról vagy egy zsidó iparmágnásról beszélünk. Nem volt kérdéses egyikük számára sem, hogy a magyar kultúra támogatása lelki szükségszerűség, sőt, egyfajta társadalmi kötelezettség... – Aztán hozzáfűzte: – Számtalanszor megkapjuk azt a vádat, hogy a két világháború közötti költségvetés mennyivel jobban odafigyelt a kultúrára, mint a mostani. Ám ez csak részgazság, hiszen akkor egészen más volt a költségvetés szerkezete, és ha ténylegesen egymás mellé tennénk a számokat, akkor látnánk, hogy ma a magyar állam fordít annyit a kultúrafinanszírozásra, mint a Klebelsberg-időben. Sőt, elmondhatjuk, hogy ma sokkal többféle tevékenységet finanszíroz a magyar állam: átvette teljes egészében a magánmecenatúra szerepét is. – Ezen kérdéskört pedig így summázta: – Ebből az is következik, hogy Magyarországon ma, nem csak a történelmi okok miatt, hanem az alkotók és a közönség elvárásai miatt is, az államnak óriási feladata és felelőssége van a kultúra fenntartásában. Magyarországon nem lehet a kultúra szereplőit magukra hagyni, és nem engedhető

meg az sem, hogy az állam a szabad alkotásához szükséges feltételeknek a létrejöttét ne segítse. Ez persze nem jelenti azt, hogy teljes egészében az állam feladata fenntartani, és hogy mindent finanszíroznia kell, mindenesetre a keretrendszernek a fenntartásában az államnak és az állam által fenntartott nagy szervezeteknek komoly szerep jutott.

A moderátor mindkét beszélgetőpartnertől megkérdezte: szerintük az állam jól érzi-e magát abban a szerepében, hogy finanszírozhat, hogy ne adj' isten dönthet, vagy éppen ő nevezhet ki, és ez által befolyással van a szabad alkotás folyamatára?

– Nehéz minősítenem ezt a kérdést – válaszolta *Inkei Péter*. – S hogy én jobban éreztem volna magam, amikor döntéshelyzetben voltam, amikor az államtitkárságon voltam, ezt nem tudom visszaigazolni. Azt elmondhatom viszont, hogyan érzi magát egy kultúrpolitikus a földrészek két külön pontján: rendkívül eltérően. Felidéztek a 20-as évektől kezdődő klebelsbergi korszakot, nos, nálunk akkor ez nemzetpolitikai központi kérdésnek számított. Ugyanakkor a nyugati demokráciákban a második világháborúig távol tartották maguktól azt a kifejezést, hogy kultúrpolitika, ez teljesen magánkérdés maradt. A franciák például a mai napig büszkék arra, hogy az ötvenes években Malraux kitalálta a Francia Kulturális Minisztériumot, s egyszerűen nem vesznek tudomást arról, hogy, mondjuk, nálunk ez már a 19. századtól működött. Bár ez szélsőséges példa, de jobbára a többi nyugati országra is igaz.

– A kérdésre reflektálva – folytatta a témát *L. Simon László* –, absztrakt fogalomkör ez ahhoz, hogy az állam érzéseiről lehessen beszélgetni, nem? A hatalom és a hatalom gyakorlása, megeshet néha, hogy édes dologgá válik. Azt szoktam mondani, hogy a hatalom, akár egy-egy szakterületnek az irányítása is, olyan lehet, mint a kábítószer. Nagyon kell figyelnie az embernek arra, hogy a józanságát, a higgadságát, a reális értékítéletét meg tudja őrizni, és ami különösen fontos: hogy *képes legyen olyan dolgokat is értékékként elfogadni, amelyek nem találkoznak a személyes ízlésével*. Ez talán a legnehezebb és a legnagyobb felelősség is, hogy erre képes-e az ember.

Hogy sok-sok olyan dolgot nézzen meg, és lássa mögötte a munkát, a teljesítményt, a tehetséget, az elhivatottságot, amely különben nem feltétlenül az ő ízléséhez, neveltetéséhez személyes érdeklődéséhez áll közel. Az nem lehet, hogy az embernek minden tetszen: az operától a musicalen át az operettig, a költészet különféle izgalmas és kevésbé izgalmas dolgaitól a kortárs képzőművészet valamennyi ágáig-bogáig, vagyis minden nem tetszhet az embernek. És látom azt – mert sok helyre kell elmennem a munkám miatt –, hogy bizonyos területek között alig van átjárás. Bizonyos területek Kossuth-díjas művészei a másik területek Kossuth-díjas művészeit sem ismerik! Mert a különféle szakosztályoknak is létezik egyfajta szakterületi sovínizmusa, amellyel önmagában még nincsen nagy baj, ez így működik. Arról, hogy az állam jól érzi-e magát, arról én nem tudok, és nem is akarok beszélni. Egy másik kérdéstről, hogy a mai időkben az állam milyen módon és milyen eszközökkel alakítja a kultúrpolitikát, nos, szerintem erről inkább érdemes beszélni. És hogy ebben mekkora része van a költségvetésnek. Mindenkit az érdekel: ki adja a pénzt, kinek adja, mennyit ad és miért pont ő kapja... Holott nem csupán ez a kultúrpolitika alakító és legitimáló eszköze. A sok eszköz közül a finanszírozás az egyik, bár vitathatatlanul a legtöbb vitát kiváltó terület.

Még ennél a témánál maradván *Takács Bence Ervin* moderátor egy példát hozott fel: – Egy kedves ismerősöm, amikor komoly állami pozíciót kapott, azt kérte a munkatársától, hogy az első huszonöt nevet, aki gratulál, telefonon hívja vagy SMS-t küld neki, írja fel egy cetlire. És őket később soha ne engedje be az irodájába... Ez például jó reakció?

– Nem biztos, hogy jó – tűnődött *L. Simon László*. – Elhiszem, hogy vannak ilyen sztorik. Inkább azt szoktam mondani, hogy azoknak a nevet kell felírni, akik a kirúgásod után felhívják, az sokkal tanulságosabb és sokkal tartósabb. Történetesen a kinevezésemkor pont az egyik első, aki gratulált, az édesanyám volt, tehát ezzel azért óvatos lennék... Sőt! Azok is tudnak őszintén gratulálni, akik közben akarnak valamit. És miért ne akarnának? Aki állami vezetőnek megy, politikusnak áll, annak tisztában kell azzal lennie, hogy keresni fogják

sokan, mert akarnak pénzt, akarnak támogatást, de sokszor nem akarnak mást, csak egy jó szót. Soha nem felejttem el: egy nagyszerű költő kért időpontot, amikor államtitkár lettem. Sajnos már nincsen köztünk, eldobta az életét, de amikor bejött hozzám, igazából nem kért semmit, csak azt akarta, hogy beszéljünk, hogy meghallgassam. Tehát én nem tartom az előbb említett esetet olyan jól példának. És persze az embernek azzal is tisztában kell lennie, hogy miután leváltják, azok az emberek, akik azelőtt akartak valamit, tőle már nem akarnak semmit, hanem az utódjától szeretnék ugyanazt. Ilyen munka ez, s aki ezzel nem tud természetesen együtt élni, az nem alkalmas erre a munkára.

A moderátor ezután javasolta, hogy térjenek vissza a magánmecenatúra kérdésére. Először *Inkei Péter* mondta el tapasztalatait.

– Jómagam a 90-es években voltam főhivatalnok. Akkor a rendszerváltás hangulatában éltünk, és azt reméltük, hogy jönnek majd a mecénások, és mindent megoldanak. Érkeztek Nyugatról a szakértők, s ők is ezt sugallták. Én például a tényszámokat ismerem. Angliában – Európában az angolok azok, akik zászlóvivői a magánmecenatúrának – a kultúrára fordított pénzeknek mintegy a tíz százalékát éri el az, ami a mecenatúrából jön. Tehát ott is csak egy töredék. Nálunk pedig, főleg a 90-es években – ahol a vállalkozások nagy része külföldi tulajdonban működött, s jobbára a főnökség is külföldön tartózkodott – illúzió volt ebben bízni. Ez már a 90-es években nyilvánvaló lett, s az, hogy mi megpróbáltuk ezt a célt elérni, lényegében délibábnak bizonyult. Nehéz kérdés viszont a *tao* története, amely folyamatosan kiszorította strukturális okból a támogatást, de legalábbis nagyon alacsony szintre szorította vissza. Még nagyobb baj az, hogy elszemélytelenítette, hisz előírás az, hogy nem szabad feltüntetni, akármilyen célból is támogatott valamelyik szervezet egy intézményt. Az egész egy rendszeresített megvesztegetésnek tűnik, de olyannak, amelyből tulajdonképpen maga a megvesztegető nem nyer. Szemben azzal, hogy a mecénásnak jó érzése lehet, itt nincsen visszaigazolás.

L. Simon László máris kapcsolódott a felvetett kérdéshez.

– Nagyon is fontos ebben a kontextusban előhozni a *tao*t, ahogyan azt Péter megtette. Én évek óta mondom azt, hogy az előadó művészeti területen bevezetett *tao*-támogatási rendszernek van egy súlyos negatív következménye. Miközben a gazdaság teljesítőképessége és a magyar nagytőkének a létrejötte elvileg azt a régi problémát valamilyen módon orvosolni tudná, hogy újra komoly magánpénzek menjenek a kultúrába – majd arról is mondok pár szót, mi annak az oka, hogy nincsen így –, végül is nem tudott ez a rendszer kialakulni, nem tudott ennek a kultúrája létrejönni. Mert a *tao*-támogatás nyújtásával azok a vállalatok, amelyek ilyen formában támogattak színházakat,

L. Simon László
a lehetőségekről beszél

táncgyesületeket, nos, azok úgy gondolták, hogy ezzel a mecénási tevékenységüket már letudták. Erről beszélt Péter, és fontos ennek a felismerése, ezzel a negatív következménnyel való szembenezés. Az elmúlt években többször beszélgettem olyan magánvállalatok vezetőivel, amelyeknek milliárdos nagyságú a nyereségük, és próbáltam őket rábeszélteni arra, hogy ide, oda, amoda adjanak nem sokat, egy-két millió forintot, és mindenkitől kivétel nélkül azt a választ kaptam, hogy de hát miért adjak, amikor már ennek a színháznak adtam százmilliót, annak meg adtam ötvenmilliót. Vagyis ők a mecénás szerepében kezdtek el tetszelegni, miközben az a pénz nem az ő pénzük, hanem az állam átengedte ezt az adót, tehát, hogyha nem adta volna oda a színháznak, akkor be kellett volna fizetnie a költségvetésbe. Magyarul: nem a saját pénzét adta oda, hanem az állam átengedett pénzt tudta kultúrára fordítani, és mindezekért még további kedvezmények lehívására is adott lehetőséget számára a költségvetés.

– Hadd szóljak most közbe – reagált *Inkei Péter*. – Azt mondtad, hogy ebben a szerepben tetszelegtek. Hát ez az, hogy még tetszelegni sem tudtak, hiszen nem lehet kiírni, a tao-támogatásnál nem tehetsz ki egy táblát, hogy kinek az adományáról van szó.

– Ez igaz – válaszolta *L. Simon László*. – Ugyanakkor sok színházban például az történt, hogy olyan megállapodásokat kötöttek, persze, csak félhivatalosan, hogy, mondjuk, adtak x százmillió forint taót, és kaptak előadást ingyen, ahova a vállalat dolgozóit vagy vendégeit lehetett elvinni, és akkor kvázi mint a színház mecénása jelent meg ez vagy az cég. Sok ilyen példát lehet találni, de a lényeg mégis az, hogy az alapvető cél jó volt. 2009-ben, amikor ezt az egészet Hiller Istvánék elindították, három nagyon jó gondolat volt mögötte. Az egyik gondolat az volt, hogy direkt módon kössük össze a gazdasági szereplőket a kulturális szereplőkkel. A következő jó gondolat: ezzel teremtsük meg a lehetőséget annak, hogy ne csak az átengedett adóból támogassanak, hanem az így kialakult

kapcsolatok révén legyenek további támogatók. Van ilyenre példa. Tudok olyan nagyvállalatot mondani, amelyik támogatja az egyik vidéki színházat valahol Kelet-Magyarországon a taóból százmilliós nagyságrendben, és ezen túl még néhány tízmilliós nagyságrendben a saját pénzéből, nem az államéból további támogatást nyújt az intézménynek. Ez a kivétel, amelyik erősíti a szabályt. A harmadik jó gondolat, amely a támogatási rendszer bevezetése mögött állt, az pedig: valamilyen módon a teljesítménnyel kössük össze az igénybe vehető támogatást, tehát legyen a dolognak ösztönző ereje. Csak aztán az egyik oldalon az lett a negatív következmény, hogy a magánmecenatúra kialakulását ez végképp aláasta. A második pontban az történt, hogy valójában nem sikerült egyéb magánforrásokat bevonni, tehát ezt sem sikerült megvalósítani. A harmadik legnagyobb kár pedig abból keletkezett, hogy valójában a teljesítménykényszerből, annak a tulajdonképpen kihasználásával, folyamatosan nőtt az államnak az átengedett tao mértéke, ám ez a minőségi produkciók létrejöttének a gyarapodásához nem járult hozzá. Csak hogy mindenki értse! Két évvel ezelőtt 24 milliárd forint volt a tao, egy évvel ezelőtt már 37 milliárd, idén pedig, ha mindenki fel tudja tölteni a keretét, akkor lesz 56 milliárd. Ugye azt senki nem gondolja, hogy két év alatt két és félszeresére nőtt a minőségi előadásoknak, meg az eladott jegyeknek a száma? Nincs ember, aki ezt komolyan veszi, és ehhez vegyük hozzá, hogy a 2017-ben igénybe vett 37 milliárd forintnyi támogatásból, az összes vidéki és fővárosi színház, zenekar, bábszínház és nem tudom még, micsoda, együttesen 8,7 milliárd forintot vitt el a taoból! Vagy, ha az összes fővárosi színháznak, az összes fővárosi fenntartású intézménynek a taóját nézzük, tudják, hogy mennyi az? 3,2 milliárd volt 2017-ben a 37 milliárdból. Joggal kérdezi meg az ember: és hol van az a 20 milliárd? Amelyet az ember így keresgélhet a rendszerben?

– És hol van az a kulturális politika, amelyik ezt követte és nem az utolsó pillanatban vette

észre? – tette fel a kérdést *Inkei Péter*. *L. Simon* az alábbiakkal folytatta.

– A kulturális politika követte és észrevette ezt, számtalan törvénymódosítási javaslattal eltünk. Az első törvénymódosítást e téren még én vittem végig, amikor megszüntettük azt, hogy a kínai meg nem tudom, milyen előadások után is igénybe lehetett venni a tao-támogatást. Gondoljátok el, több ezer előadás Kínától Szaúd-Arábiáig, meg Dél-Amerikáig! S akkor sikerült szűkíteni az Európai Gazdasági Közösség tagállamaira, de még itt is több tízezer előadásról beszélünk. A magyar államnak erre nem lett volna apparátusa, másrészt nem lett volna területi hatálya. Franciaországban egy vidéki szálloda halljában rendezett előadás – konkrét példa, amit mondok – oda nem mehet ki a magyar adóhatóság ellenőrizni, hogy tényleg ott volt-e kétszáz néző, és tényleg harminc euróért vették-e a belépőjegyet, mint ahogyan azt a művészeti iroda meg az adóhatóság felé igazolásként leadtak. Ez így nyilvánvalóan fenntarthatatlan volt. Különb, hiába volt az a törvénymódosítás is, amelyben másfél milliárd forintban maximalizáltuk az egy előadó-művészeti szervezet által igénybe vehető tao mértékét. Az okosak osztódással szaporodtak, és egyik pillanatról a másikra egy szervezetről lett három, s ugyanúgy megvolt a háromszor másfél milliárdjuk.

– Kissé elkanyarodtunk, hiszen a magánmecenatúráról volt szó, és hadd mondjak egy gondolatot még a magánmecenatúrához. Azt gondolom, komoly probléma, hogy az a fajta civil aktivitás, amely a két világháború között létezett, sőt virágzott, mára, mintha megszűnt volna létezni. Példákat sorolhatnék a saját családomból is arra, hogy még a háború előtt is, a civil szerveződések valóságos civil igény és civil aktivitás működtette. Ezt a szocializmus szétzúzta. A rendszerváltozáskor pedig olyan módon sikerült újra civil világot kialakítani, hogy minden szervezet, legalábbis anyagi értelemben, a költségvetés köldökzsinórján él és létezik, és ettől nem is tudunk elszakadni. Mindez együtt jár a források brutális elaprózásával, tessék megnézni a Nemzeti Együttműködési Alapot! Korábban mi volt a neve? Nemzeti Civil Alap, ugye? Ha közelebbről megnézzük, akkor azt látjuk, hogy hihetetlen számú egyesület, alapítvány, civil szervezet pályázik néhány százezer forintos működési támogatásért, és közöttük ráadásul olyan szintű politikai ökölharc is folyik néha, hogy az ember elképzelni sem tudja az abszurd és méltatlan helyzeteket... Mindezt csak azért mondom, mert egy ilyen fajta rendszerben egyszerűen az a fajta aktivitás sem alakult ki, amelyik direkt csatornákat talált volna a gazdasághoz. Persze a gazdasági élet szereplőinél is nagy a probléma, mert a még mindig létező vadkapitalizmusnak az a sajátja, hogy nem feltétlenül találkozik a régi polgári kultúra és a műveltség, a művelődési igény

és az anyagi tehetőség. Kell még várunk egy pár nemzedéket, hogy majd az újjazdagoknak a gyerekei, meg az unokái, azokat a vagyontokat, amelyeket felhalmoztak az elmúlt harminc évben, a kultúrára is fordítsák és segítsék alapvető dolgoknak a létrejöttét. ... És van még valami: mostanra a kultúrából élők vagy élni akarók száma drasztikusan megnőtt. Ami érthető, ugyanakkor kezelhetetlennek tűnik. Nemcsak a Nemzeti Kulturális Alapnál, hanem másutt is azt látjuk, hogy a források folyamatosan aprózódnak tovább. Ha valaki megnézi az NKA huszonötödik születésnapjára most megjelent kiadványban a statisztikákat, akkor látja, hogy folyamatosan nőtt az elmúlt huszonöt évben a pályázók száma, a megítélt támogatások száma. Addig nem volt probléma, amíg folyamatosan tudott ezzel párhuzamosan nőni a támogatásra fordított összeg is, de minthogy most már évek óta az NKA-nak a költségvetése 10-11 milliárd forint körül mozog, ez most már az egy programra, egy könyvre, egy projektre fordítható támogatásnak az átlagát csökkenti. Ami, valljuk be őszintén, szintén a minőség rovására megy, és ezt a magyar állam a jelenlegi eszközökkel nem is tudja kompenzálni.

Arra a kérdésre reflektálva, hogy kell-e és miként lehetne eredményesebb kultúrafinanszírozási rendszert létrehozni, *L. Simon László* három lehetséges megoldást vázolt fel: olyan *jogszabályi környezetet* kell teremteni, amely elősegíti a magán mecénatúra működését – hozzátette, a tao jelenleg épp az ellenkezőjét csinálja – és hozzájárul ahhoz, hogy a gazdasági és kulturális szféra szereplői között együttműködés alakuljon ki. Jelentős előrelépést eredményezne a kulturális területen az *áfa csökkentése* öt százalékra, amely mellett a kulturális intézmények árrendszere változatlan maradhatna, ám a bevételük nőne. Szintén megoldást jelentene, ha *kivezetnék az ingyenességet* (ingyenes belépők) a kultúra

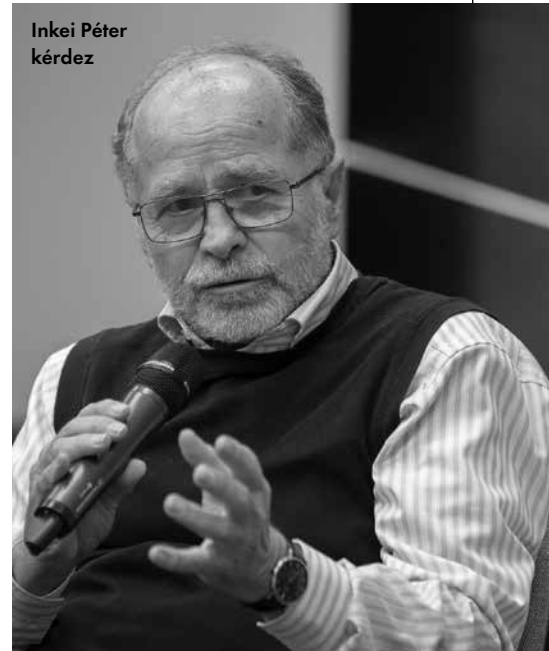
Makranczi Zsolt,
az Örökség
Kulturálispolitikai
Intézet
igazgatója

területéről, főként a múzeumi rendszerből, amely csak hazánkban népszerű szokás. *Inkei Péter* szerint a költségvetés mellett az adópolitika az első számú eszköz az állam kezében, így az áfa csökkentését ő is hasznosnak gondolja. Hozzátette, nem a politikusok dolga beleavatkozni minőségi kérdésekbe, hiszen a kulturális kínálatban is létezik egy természetes kiválasztódás, amely idővel mindig felmutatja a minőséget és az értéket is. Az állam dolga az, hogy erre figyeljen, és ne maga szelektáljon önkényesen. Ahogy fogalmazott: „A politika érzékeli és reagál a minőségre, de kifejleszteni nem tudja.”

Melyek azok az eszközök, amelyekkel az állam a kultúra finanszírozásában részt tud venni? E kérdés kapcsán *L. Simon* emlékeztetett arra is, hogy vannak olyan feladatok, amelyeket az alkotmányunk, az Alaptörvény kötelező feladatként rögzít, s amelyeket kötelező is az államnak finanszíroznia.

– A ’97-es 140-es törvény – amely, valljuk be, az egyik legjobb törvény volt a rendszer-változás óta, és bár toldoztuk-foldoztuk az elmúlt években, de a lényege ’97 óta változatlan – arról szól, hogy az önkormányzatok látják el azokat a feladatokat, amelyeket az Alaptörvény vagy korábban az alkotmány kötelező feladatként határozott meg az állam számára. Ehhez az állampolgárok adóforintjaiból az önkormányzatoknak normatíva formájában, tehát lakosságszám-arányosan költségvetési támogatást nyújt, de azt nem az állam dönti el, hogy mire fordítódik, hanem az intézményeket fenntartó önkormányzatok. Melyek ezek a feladatok? Közművelődési feladatellátás, azaz a művelődési házakon és más intézményeken keresztüli művelődési szolgáltatás, és a könyvtári feladatellátás. Most ne részletezzük azt, hogy 2010 előtt ezt a normatívát szétverték, és 2010 után kellett újraalakítanunk, csak annyit, hogy a Gyurcsány-kormány nagy felelőssége volt abban, hogy a ’97-ben, épp a Horn-kormány idején kialakult finanszírozási struktúrát a másik szocialista kormány bontotta le... Aztán mindezeket túl az állam finanszírozza az önkormányzatoknak azokat a feladatait is, amelyek nem kötelezőek. Ilyen a múzeumi feladatellátás. Igen jelentős forrással támogatja ezt az állam, és nem mondja meg, hogy mennyit adjon az önkormányzat a múzeumnak, hanem területnagyság alapján adja oda az önkormányzatoknak a pénzt erre. Utána az önkormányzat adja oda a saját intézményének, kiegészítve saját adóbevételeiből forrásokkal. Hasonlóképpen működik a színházi feladatellátás is, tehát az önkormányzatok által fenntartott színházaknak a működési költségeihez ad az állam támogatást, amelyet kiegészít az önkormányzat saját forrásaival, s ehhez jött még a tao, meg természetesen a saját bevétel. Ezen a területen óriási a szórás.

L. Simon László fontos célnak nevezte ez után még azt is, hogy a kulturális támogatás-

Inkei Péter
kérdés

kat ne szociális alapon osszák szét. Legyenek külön szociális alapú támogatások is, de a kettő ne keveredjen, mert káros és a minőség rovására megy. *Inkei Péter* ezzel egyetértett, azonban kifejezte sajnálatát amiatt, ha a rendszer ebbe az irányba lép tovább. *L. Simon* viszont még tovább is ment: szerinte a Nemzeti Kulturális Alapot nem ebben a formában kell tovább működtetni, mert túlságosan szétaprózódtak a támogatások. Véleménye szerint az NKA struktúráján változtatni kell, jobb rendszert kell kialakítani, a támogatási rendszert pedig a realitásokhoz kell igazítani. *Inkei Péter* az NKA radikális átalakítását nem tartja támogatónak, és a fesztiválok támogatási rendszerét példának hozva, inkább a támogatások átlátható és nyomon követhető elosztását tartaná kívánatosnak.

Ezt követően a kultúrafogyasztásra, ezen belül a polgárok szerepére terelődött a figyelem. *L. Simon László* megemlítette, hogy e téren nagyon különbözőek a mutatók. Ha összehasonlítjuk magunkat a környező országokkal, akkor kiderül, hogy míg egyes területeken – mint például a színházlátogatás – élen járunk, ugyanakkor kevesebbet megyünk múzeumba, és még kevesebbet olvasunk. *Inkei Péter* pedig felidézte, hogy a rendszerváltáskor meg voltak győződve arról, hogy jelentősen fel fog lendülni a kultúrafogyasztás. Azóta már tudjuk, hogy még sok év rengeteg munkája kell ahhoz, hogy ez megvalósuljon.

L. Simon László ezt azzal egészítette ki, hogy kis ország lévén a sport, a tudomány és a kultúra adhat számunkra kiugrási lehetőséget. És merjünk büszkének lenni az elnyert díjainkra, legyen szó Oscar-díjról vagy Nobel-díjról. Ugyanakkor a filmtámogatások témájáról beszélve jogos igénynek vélte azt, hogy készüljenek magyar történelmi játékfilmek is, nemzetünk tragikus és dicsőséges pillanatait egyaránt megörökítő alkotások. ♦♦

(Összeállította: Sággy Ildikó)

BORBÉLY LÁSZLÓ

ÚJRA A KISPIPÁBAN SERESS REZSŐVEL

Szakcsi Lakatos
Béla és Müller
Péter Sziámi a
Kispipában

Véletlenül jutott a fülembe a hír, hogy újra kinyit októberben a *Kispipa Étterem* az Akácfa utcában: az első esten Szakcsi Lakatos Béla zongoraművész és Müller Péter Sziámi költő, énekes, előadóművész ad koncertet Seress Rezső tiszteletére. Hogy írta Otto Klemperer, a világhírű karmester a Kispipa Étterem vendégkönyvébe valamikor a hatvanas években? *Seress nem muzsikus – csak zseni.* Azt hinnénk, ehhez már tényleg nincs mit hozzátenni, de mégis van, akinek sikerült. Müller Péter drámaíróról van szó, akinek világhírű darabja, a *Szomorú vasárnap* tavasz óta újra látható a Madách Színházban: Rudolf Péter éli, dalolja és táncolja Seress tragikus életét.

– Ismertem a kisöreget – emlékezett vissza Müller Péter, amikor a darab keletkezéséről kérdeztem a közelmúltban. – Jó humorú, apró termetű ember volt. Alig látszott ki a Kispipa vendéglő barna pianínója mögül. Ott ült szinte egy életen át, hol vidám, hol kesernyés mosollyal üdvözölte vendégeit. Ha ismerős lépett be, tömpe ujjú bal kezével integetett felé, de az integetés csak trükk volt: így leplezte, hogy bal kezével kevésbé tudott játszani. Mint mondta, a kották is csak proccolásból voltak előtte. Ha megtudta, hogy valamelyik híres muzsikus megy hozzá, naphosszat gyakorolt és szorongott. Akkoriban a budapesti éjszakai élet teli volt virtuóz zongoristákkal, olyanokkal például, mint Cziffra György, aki a sztálinizmus

börtönéből kiszabadulva évekig lokálokban játszott. Amikor megjelent a Kispipában, Seress úgy megijedt, hogy néha-néha azért elképesztő pontossággal leütötte a terceket. Oda is szólt a meglepett Cziffának, hogy „bocsáss meg, Gyurikám, véletlen volt”.

„Szomorú vasárnap”

A Kispipa volt Seress Rezső életének legfontosabb színtere. Hozzá ugyanúgy jártak a budapesti kisemberek, a melósok, a szerelmesek, az utcanők, mint a világhírességek: Arthur Rubinstein, Arturo Toscanini, Luchino Visconti, Spencer Tracy, John Steinbeck, Louis Armstrong, Paul Robeson...

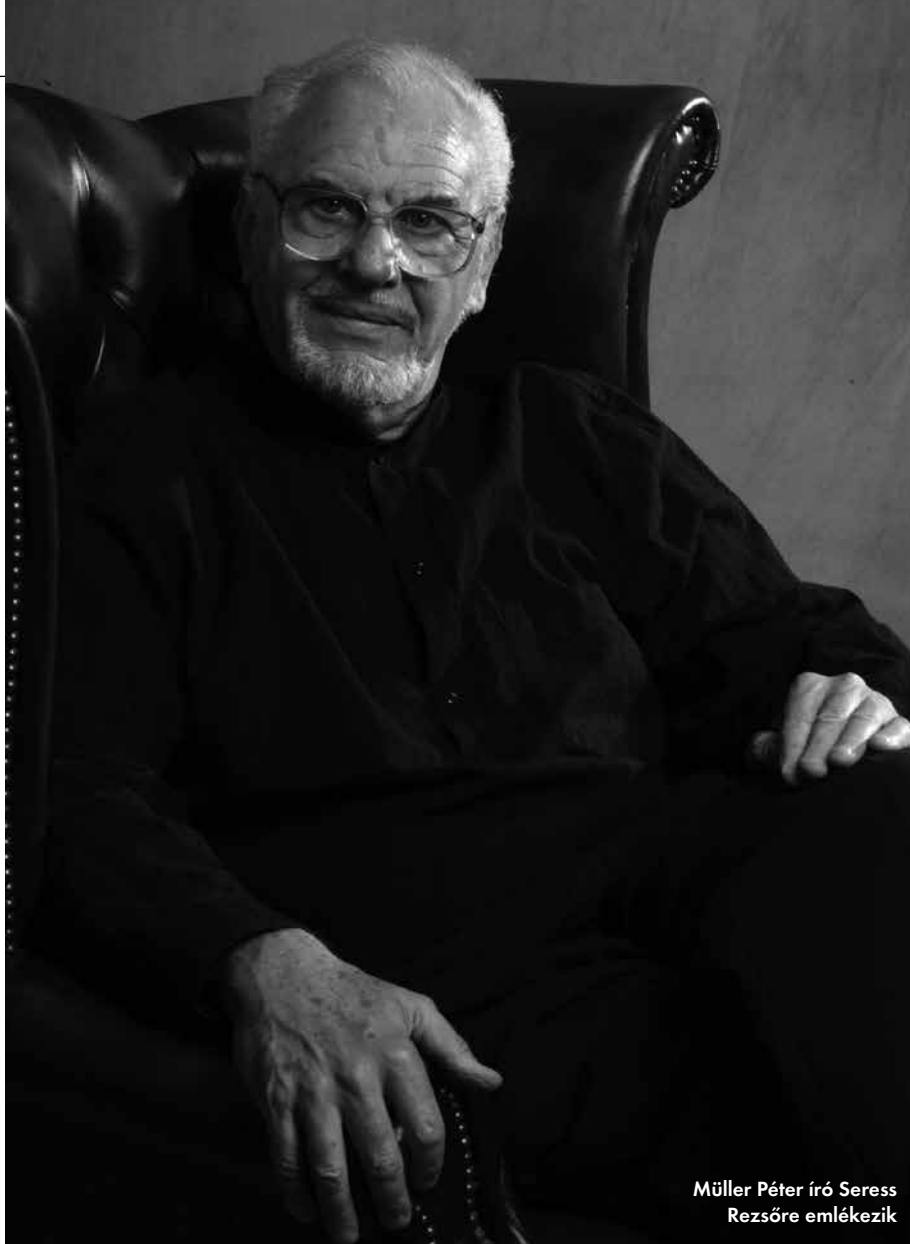
– Ismertem a Rudi bácsi történetét, akiről tudtam, hogy minden idők egyik legsikeresebb slágerszerzője a világon, de azokkal az összefüggésekkel és életrajzi háttértörténetekkel, amelyek a *Szomorú vasárnap* című darabban vannak, csak akkor szembesültem, amikor elmélyültem benne, hogy megrendezem – mondta el Müller Péter Sziámi az újjávarázsolt Kispipa Étteremben. – Színre vittem itthon és aztán Amerika legrégebbi kőszínházában is, a Cleveland Play House-ban, ahová meghívtam a szüleimet. Érdekes és talán a sors iróniája, hogy a *Szomorú vasárnap* című dala lett a legnagyobb sikere, holott ennél sokkal nagyszerűbb zenéket is írt. A *Gloomy Sunday* viszont megismételhetetlen: archetípus. Nin-

csen hasonló dal. Kegyelem alatt született. Egy szenzitív ember válasza egy drámai és tragikus történelmi korszak atmoszférájára, amely hiába múlt el, egyes motívumai azóta is ismétlődnek. Ennek a hangulatát úgy érzékelteti, hogy érzelmileg magával ragadja az embert. Mindenki énekelte és éneklte a mai napig világszerte. Egyszerre kihívás és megtiszteltetés minden előadó számára. Rudi bácsi egészen fantasztikus egyéniség, lényegében egy keleti ember volt. Lao-ce azt mondta, hogy egy bölcsnek nem kell kimozdulnia a szobájából ahhoz, hogy tudja, mi történik a világban. Seress, miközben szegénységben és mindennapos gondok között élt, nem volt hajlandó elhagyni Magyarországot, hogy felvegye a bankszámlájáról a körülbelül félmillió dollárnyi jogdíját, ami akkor már neki járt a *Gloomy Sunday* után. Hiába kérte a felesége, hogy ha fél repülőre ülni, akkor menjenek hajóval, mert Seress azt mondta, hogy neki vízszintesen van tériszonya. Nem tudja elhagyni a hetedik kerületet. A dalaiban leginkább az fog meg, ahogyan az életet belső utazásként tudja ábrázolni. Emellett legszebben a *Csak átutazó vagyok itt a földön* címűben tesz hitet: „Mindnyájan átutazók vagyunk itt a földön, / s ha jól végezzük, ami reánk vár, / az emlékünkhöz majd sok-sok emberöltőn / úgy ragyog, mint a fénylő napsugár.”

Hatásának titka...

Szakcsi Lakatos Béla és Müller Péter Sziámi munkakapcsolata már évekkel a közös Seress Rezső-est előtt elkezdődött, sokféle feladat, sokszínű repertoár révén ismerkedtek meg és élték át együtt a repülés boldogságát. Nem Seress Rezső az egyetlen közös zenei nevezőjük, de alighanem a legerősebb kapocs, „munkaviszony-barátság”.

– Fiatalember voltam még, amikor két vagy három alkalommal bejöttem ide a Kispipába meghallgatni őt – idézte fel emlékeit Szakcsi Lakatos Béla, még mielőtt a zongorához ült volna. – Nem tudott se zongorázni, se énekelni. Egy ujjal játszott, és a hangja sem volt különösen kellemes. Az első két dalát kimondottan nehezemre esett végighallgatnom, aztán olyasvalami történt, ami hirtelen magával ragadott. Ennek a hatásnak a titkát azóta sem tudjuk megmagyarázni. Nem volt képzett zenész, mégis olyanok példaképévé

Müller Péter író Seress Rezsőre emlékezik

alig tudta a saját szerzeményeit. Müller Péter Sziámival évek óta lépünk fel a *Pianissimo! Duó*-ban és adjuk elő a Seress-dalokat, néha kissé más felfogásban, improvizatív stílusban, máskor hagyományosan. Emellett vannak közös dalaink is, amelyekből ízelítőt kap a mai Kispipa közönsége is.

A kétrészes zenés emlékest szünete előtt Sziámi arra kérte Szakcsi Lakatos Bélát, hogy játssza el zongorán Seress Rezsőt. Akkor és ott olyasféle misztérium következett, amelyhez kevés a szó. Az improvizáló zongoraművész hatása alá kerülve elhittem, hogy Seress Rezső köztünk van. Hallottam, ahogyan a fülembé súgta: „Látjátok... ma is itt járok köztetek! Dob utca... Klauzál tér... Dohány utca... Nekem ez a Broadway! Az arcok már idegenek, de a kövek köszönnek nekem... Néha az emberek is! Mert, ahogy éppen kószálok errefelé, egyszerre ki jön velem szemben? Egy régi ven-

Müller Péter Sziámi Seress Rezső Szomorú vasárnap dalát énekli

Seress Rezső, ahogyan Otto Klemperer nevezte, a zseni

vált, akik a legmagasabb szinten sajátították el a zeneművészetet. Példakép lett számomra is, aki klasszikus zenével és dzsesszel egyaránt foglalkozom. Seressnek veleszületett tehetsége volt ahhoz, amit nekünk is meg kellett tanulnunk: hogy a szabadságot képviseljük, és úgy adjuk elő, hogy közben ne akarjunk se többek, se kevesebbek lenni legmélyebb önmagunknál. Őszintén kihozni magadból, amit tudsz, amire képes vagy! Seress erre tanított meg mindenkit. Nemcsak a művészeket, hanem a közönséget is. Ha mégiscsak szeretnénk megfejteni a személyisége mögött rejtő titkot, akkor valószínűleg ez lehetett az, amivel mindenkit megérintett. Ahogyan ezt itt, a Kispipában estéről estére előadta, azzal bebizonyította, hogy az embereket csak ezzel lehet megfogni. Az általa képviselt, megélt szabadsághoz és őszinteséghez társultak az általa írott dalszövegek, amelyek mondanivalója sokkal mélyebb és lélektanilag árnyaltabb az egyszerű slágerekénél. Kiváló dalokat írt. Seressről jut eszembe kortársa, az alig néhány évvel fiatalabb „Chappy”, azaz Orlay Jenő, aki dobolt egy ideig, majd big band zenekarokat vezetett, és emellett remek dalszövegeket tudott írni, holott ő sem volt képzett zenész, még lekottázni is

dég, aki mindössze csak háromszor fordult meg az üzletben: Otto Klemperer úr! Én, persze el akartam slisszolni mellette, de ő valósággal rám kiáltott: »Herr Seress, ön itt?!« Igen-igen, a cechet, azt rendezni kell...»

Néztem az arcokat, a tekintetek többnyire derűsek voltak, de némelyik könnyes. Azon az estén, újra a Kispipában Seress Rezsővel, mindenki tudta, miféle cech az, amelyet kinek-kinek, de feltétlenül rendeznie kell. Lélekben. ♣

Vigyázz, kész, jazz!

A Hot Jazz Band
a liftben

Életem egy-egy újabb szakaszához érve kíváncsian érdeklődnek jóbarátok, újságírók, vajon mi következik még? Ilyenkor megadóan legyintek, tudván, minden megtörtént már, aminek helye volt az életemben. De most picit magam is meglepődtem... Elmesélem? Talán megbocsátja nekem *Bényei Tamás*, hogy először magamról írok, a legsajátabb megtapasztalásaimról, ahelyett, hogy rögvest róluk, a *Hot Jazz Band*ről szólna a „dal”.

Jazz. Úgy zuhant rám, mint a kék ég – műrepülés közben.* Egy baráti társaság vitt el az első koncertjükre, a szentendrei *Parola Vendéglő*be. Az nem titok, hogy szeretem a zenét. Nem véletlenül jártam a Zeneakadémiára és énekeltem sok éven át különböző kórusokban. De akkoriban, *Kroó György* tanítványaként inkább a francia századelő ejtett rabul, *Debussy*, a *Pelléas és Mélisande*, párizsi tanulmányi utam szereplői, vagy a *Budavári Te Deum*, a *Zsoltárszimfónia*. Persze, fülemben élt az LGT minden dallama, akikre még oly szigorúan kritikusként is azt mondta, hogy jó a zenéjük. De a könnyedebb műfaj csak vágy maradt ekkoriban... Jött a repülés, a Malévnél eltöltött

évek, a gyerekkorom óta intenzíven érdeklő biológia, a sport, a karate, a jóga és a mind-ezekből megszülető könyvek. Hiszen valljuk be, azért legjobban írni szeretek – a zenéről is!

Írtam is zenekritikát, azaz talán inkább kicsit *Szabolcsi Bence* hatása alatt született élménybeszámolókat. De hogy húsz év múltán lesz egy zenekar, amelyik ellenállhatatlanul előhívja belőlem a múltat és újra érezni fogom azt a sokak számára megfoghatatlan és épp ezért mégis kötelezően szavakba transzponálандó varázslatot, amelyet az ő zenéjük hordoz, ez meglepett.

De hiszen azok a húszas évek, a század eleje nemcsak Párizsban emelték magasba a szabadság, a levegő, a fény és a víz szerelmeseit, nemcsak *Proust* és *Saint-Exupéry* lapjain olvadt az idő álomná és rögzült a valóság egy örök pillanatban. Hanem most fröccsen szét minden színekké, mostantól szabad megörülni a zene szent nevében az óceán túlsó partján, most szólal meg először a jazz! Igen, most, a szentendrei *Parolában*, a *Hot Jazz Band* teremti újra épp a hangokat, előadás, élő előadás, vérkeringéssel, forró áramokkal, lüktető szívvel, ritmussal megkötvé a szökevény időt.

Zenélni olyan, mint repülni. Időben zajló folyamat. Nem lehet tévedni, ott kell lenni éberen, készen a változtatásra. Improvizálni kell, mert nem tudhatjuk, mit hoz a következő pillanat. Van benne kockázat. De amint *Boulad* francia lelkész és filozófus írja, „...ami megkülönböztet egy fiatal és egy öreg lelket, az a kockázat képessége, a kihívás elfogadása. A kockázatvállalás azt jelenti, hogy legyőzzük a félelmet. Ez szabaddá tesz.” Igen, ilyesmit érzek én is: van az a pillanat, amiért meghalni is érdemes, ugye, kedves repülő társaim? Az élet az, amiért érdemes meghalni. Aki kóstolta, tudja, miről beszélek.

De ne feledjük, én most hallgató vagyok! Legfeljebb nem bírok ülni maradni, meg kell tanulnom a táncot is. Ám a pilóták most ők! Zenélni, vagy zenét hallgatni – körülbelül az a különbség, mint repülőgépet vezetni vagy utasként repülni. Játék, zenei humor, improvizáció csak akkor ilyen elegáns és egyszerű, ha a szakmai maximalizmus láthatatlan szerkezetére épül. Tüzes profizmus? Igen! De nem a repülőgép lánghoz, hanem a hajtóművekben ég a tűz, mindig a megfelelő gázhőmérsékleten. Céltudatosan vezetnek át az idő ritmusán, de mosolyognak, mert repülünk, magunk mögött hagyva mindent, ami kiszámítható.

Nos hát, így zuhant rám a jazz.

Azóta sok koncertjüket hallottam, többek közt idén augusztusban a *MŰPÁ*-ban rendezett *Josephine Baker*-estjüket is, amely, nyugodtan mondhatjuk, az év klasszikus jazzkoncertje volt. A táncosokkal, vonósnegyessel, vendégzenészekkel, korabeli szövegízetekkel teljessé tett produkció sztárja *Nicolle Rochelle* afroamerikai énekesnő, igazi autentikus jelenlét, méltó társa volt *Bényei Tamás*nak, akinek temperamentuma, színpadi megjelenése, viselkedése és legelsősorban hangja annyira a korszakot idézi, hogy szinte időutazásra hív minden alkalommal. Hogyne tenné, hiszen nagy utazó. Siófoktól Sanghajig, de már édesanyja méhében, megszületni is utazott Budapestig. Én ezt megértem. Úton lenni jó.

Azt hiszem, sikerült az utolsó rendelkezésre álló jegyet megvennem erre az estre. Egy héttel a rendezvény előtt már minden ülőhely „bepirosodott” a táblán. Így aztán „légi felvételtől”, a harmadik

emelet utolsó sorából figyeltem őket, kicsit aggódva, hogy a nemes hely szigorúan képzett „légiutas-kísérői” vajon minden rendben találnak-e körülöttem. Hallgatván őket különbözően pallérozott ízlésű közönségek előtt, Zamárditól Marosvásárhelyig és az állatkerttől a jóízű vacsorázó, cseverésző népekkel telt *Dunacorso Étteremig*, mindig elgondolkodom, vajon tudják-e, hallják-e, hogy kik és hogyan játszanak éppen? Eljut-e hozzájuk az élmény? Lehet, hogy pont a *Műpában* nem mindenki érti? Úgy vannak vele, mint az aluljáró azon sétálói, akiknek magát álcázva *Jean Pierre Rampal* fuvolázott egy alkalommal, tavalyi sapkáját nyújtogatva némi megbecsülésért a párizsi metróban. Ugyanezek az emberek per-se az esti koncertjére már hetekkel korábban megvették a méregdrága jegyet. Csak merem remélni, hogy kicsit az utasok is értenek a repüléshez. Legalább azt észre szokták venni, ha meggurítjuk a repülőgépet. Talán van, aki hallja a különbséget. Jó lenne, ha minél több lenne belőlük. Ha minél többen döbbenének rá, hogy korunk mérhetetlenül soványra vált világában, ahol kénytelenek vagyunk egyetlen sínpár mentén élni jócskán megevezetett életünket, talán ők, a zene bajnokai képesek szélesre tárni létezésünk kapuját és utat nyitni egy magasabb szintű lét felé. Dr. *Freund Tamás* agyukatónk szavaival élve, az élmények, a zene segítségével tehetjük gazdagabbá belső világunkat, és így kaphatunk meghívót az intuíció, az ihlet, a kreativitás világába. (Itt kell megjegyeznem, hogy Freund Tamás maga is remekül játszik klarinéton, egy alkalommal volt módom a *Hot Jazz Band* vendégeként, velük muzsikálva hallanom őt.)

Mindezek után kíváncsi vagyok, hogy látják önök, kedves olvasóim, miről is szólt ez a pár sor? Rólam? Vagy róluk? Vagy egyszerűen az ihletről. Arról a jelenségről, amelyet *valami* vagy *valaki* előhív belőlünk. Az ihlet egy kicsit olyan, mint a szerelem. Állapot, amely rajtunk kívül áll és képessé tesz a csodatételre. Ilyenkor talán egy pillanatra megnyílik a mennyország, és intenzív kapcsolatba kerülhetünk a Felsőbbrendű Tudattal. Nem hiszik? Próbálják ki, hallgassák meg a zenét! ♣

és koncert közben

BORBÉLY LÁSZLÓ

HAZAI PÁLYÁN

TEMESI FERENCCEL

Múltidézés a 49/49 című regény kapcsán

Az alábbi idézet Temesi Ferencről származik és legalább tizenöt évvel ezelőtt jegyeztem fel a magam számára, azokban az években, mikor interjúkészítés ürügyén igyekeztem ellesni „a nagyoktól” az írói átlényegülés titkát. Mikor kiderült, hogy jócskán elmúltam harminc és az újságírásban kötelező interjúkon és tudósításokon kívül semmit sem tudok felmutatni, ráadásul azoknak a témája is mindig a színházak, a börtönök vagy küzdősportok világát idézi, Temesi volt az, aki lesajnáló vállveregetés helyett inkább egy-egy korsó sört rendelt és bátorított, hogy nem maradtam le semmiről, legalább voltam élni és lesz majd mit megírom. „A legfontosabb az, hogy hazai pályára vidd őket!” Mármint a leendő olvasóimat. Ezt a mondatát is felírtam magamnak egy életre. A nemrégiben megjelent, 49/49 című regényét olvasva pedig kiváltképp kalapomat emelem előtte, amiért újfent megmutatta, micsoda háttérerőt jelent egy szerzőnek, ha beavatottsága a „hazai pálya” hozományára.

Az alig néhány esztendő híján hetvenéves *Temesi Ferenc* ismét nemzedéki prózát írt, mint tette azt a szépirodalomba való berobbanást jelentő *Por* című szótárregényével. Sokan kísérleteztek azzal, hogy a hatvanas-hetvenes évek nemzedékének életérzését elmondják egykor és napjainkban. Temesi Ferenc regényei azonban, beleértve a *Híd* és a *Pest* című művét, illetve a legutóbbi 49/49-et is, nemcsak abban különböznek mások igényes vagy igénytelen kísérleteitől, hogy a beatzene, a rock and roll, a kocsmázás, a középiskola, a barátság, a szex, a szerelem témakörét kivételes atmoszférateremtéssel idézik meg. Szerintem Temesi prózájának egyik titka éppen az, ahogyan nem válik részévé annak, ami ellen egykor lázadt. Ő tényleg megcsinálta azt, amit a rhythm and blues és rock általa is oly sokszor felemlegetett apostolai hirdettek. Ez azonban idegenben

nem megy, csakis hazai pályán. Járhat-kelhet Temesi bárhol a világban, Amszterdamban, New Yorkban, Kínában, Budapesten vagy másutt, „a középpont igazsága” számára örökké Szeged, vagy ahogyan életművében nevezi: Porlód. Lelkében mindörökké ugyanaz a mély érzésű fiatalember, aki „Porlód hamujából vétetett”.

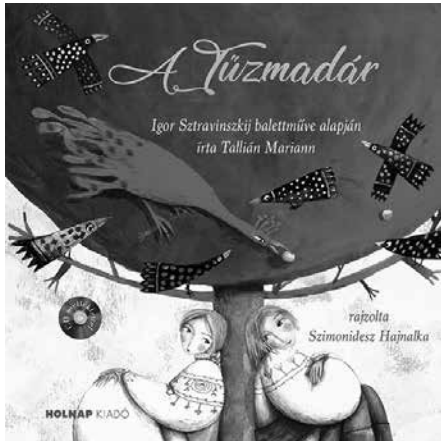
Új regénye fűlszövegében azt írja, hogy „egy halálos autószerencsétlenség miatt hagytam el szülővárosomat 1974-ben”. Nyilvános vagy személyes beszélgetéseinkor sohasem beszélt erről olyan mélységgel, ahogyan remekül megszerkesztett regényeiben. Katiról, az első és legnagyobb szerelemről van szó, aki abban a bizonyos balesetben életét vesztette, és azóta mintha a másvilág mezsgyéjéről múzsaként ihletné Temesi virtuóz prózáját. S neki a 49/49-ben is kulcsszerepe van. Miközben hagyományosan elmeséli a maga történetét a se ifjan, se idősen tartósan beteljesülni nem tudó szerelemről, az 1949-es születésű Márkról és Ilonáról, akik a Porlódon kezdődő diákszerelem után négy évtizedig nem is hallanak egymásról, majd egyszer csak, a kezdeti bátorítalan internetes levélváltásokat követő újbóli találkozással, mégis egymásé lesznek.

Mondanivalója hűségének jegyében megidézi egy-egy elhunyt útítársat, akik már más-honnét tekintenek vissza mindnyájuk örökévaló közös vándorútjára. Nagyon szépen megírt portrévázlatok vannak a 49/49-ben Boncz Gézáról, Körmendi Jánosról, Gion Nándorról, Latinovits Zoltánról és Ruttkai Éváról, Ördög Szilveszterről meg Székely Magdáról. A legmegindítóbban azonban a novellista Császár István alakját formázza meg Temesi hiteles anekdotamondó mivoltában. S talán nem járok messze az igazságtól, amikor megkockázatom, hogy Temesi „porlódí” prózáinak a legsikerültebb hősei mind Császárhoz hasonló kallódó emberek, akik nem bírják elviselni környezetük szorítását, a légszomjat, állandóan vándorolnak, csavarognak részben a Kádár-rendszer, részben önmaguk létrontó hazugságai elől menekülve. Sorsukat Temesi abszurd fordulatokkal, ironikus hangvétellel oldja, és ezáltal a valóságosan megtörtént események sajátos karképet adnak a hetvenes-nyolcvanas évek Magyarországról, „a legvidámabb barakkról”. ♣

(*Temesi Ferenc: 49/49, Scolar Kiadó, 2018*)

ÉV VÉGI KÖNYVKÍNÁLÓ

Lapozzunk bele először a *Holnap Kiadó* bőséges kínálatába, végigolvasva az ajánló mondatokat. Az első két gyönyörű album a gyerekeknek a karácsonyfa alá is tehető.

A Tűzmadár

– Tallián Mariann szövegével

Iván Cárévics, a Fényesség Birodalmának hercege titkos útra indul, hogy megtalálja országa elveszett boldogságát és megmentse a gonosztól. Ennek során át kell kelnie a Sötétség Birodalmán, ahol nemcsak a démoni Koscejjel és annak szörnyeteg hadával kell megküzdenie, hanem saját félelmeivel is. A veszéllyel teli úton megismerkedik Világszép Vasziliszával, barátokra lel, és olyan segítőtársra is, mint a bűbajos varázslólény, a Tűzmadár. A szerző *Igor Sztravinszkij* balettműve alapján vezeti el az olvasót az orosz föld misztikus világába, ahol a szerelem erejével és némi önbizalommal hőssökké válhatunk. Egy pillanatra sem feledve, hogy a felnőtte válás rögös útján sem szabad tekinteteket a földre szegezni, mindig csak felfelé, a csillagok irányába kell pillantani.

A kékszakállú herceg vára – László Noémi szövegével

Hol volt, hol nem volt, sok évvel ezelőtt, a nyughatatlan tengeren és az égboltot tartó

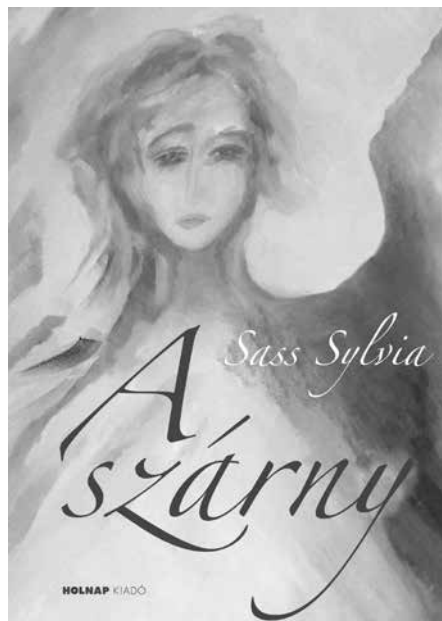

hegyeken túl, komoran magasló várában élt egy herceg. Egyszer feleségül kérte a kereskedő lányát, Juditot, és magányát enyhítve elvitte magával otthona ódon falai közé. Juditot azonban kíváncsisága nem hagyta nyugodni, és kinyitatta Kékszakállú várának lezárt ajtajait...

Kass János 1960-ban készítette el *Bartók Béla* *A kékszakállú herceg vára* című operájának illusztrációit, most a klasszikus grafikák felhasználásával adja közre a kiadó a *Mesék az Operából* sorozat legújabb tagját. Az opera librettójából *László Noémi* írt mivesz szöveget. A CD-mellékleten az egész zenemű felcsendül.

Sass Sylvia: A szárny

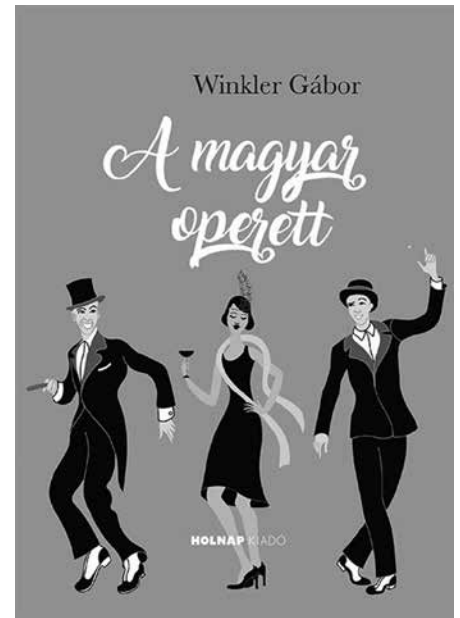
„Ezt a könyvet az Élet írta. Minden eseményt váratlanul sodort elém a sors. A lélek legintimebb útkeresése, amelyben egy különös angyali párbeszéd feszegeti az őszinteség, az önismeret határait. Kérdések az újrakezdésről, egy művész felelősségéről, a tanítás szépségéről.” (*Sass Sylvia*)

Winkler Gábor: A magyar operett

Az operett ma már hungaricum, Huszka, Lehár, Kálmán Imre darabjait világszerte játsszák nagy sikerrel. És ki ne ismerné Fedák Sári, Honthy Hanna, a Latabár testvérek vagy Kabos Gyula nevét? Mi a titok hát? A csillogó díszletek, a gyönyörű jelmezek, a színészek játék-, ének- és tánctudása? Mindez együtt adja az operett csodálatos egyvelegét, a felhőtlen kikapcsolódás élményét. Könyvünk bemutatja a műfaj fejlődését a kezdetektől napjainkig, végigvezet legfontosabb színészeinek arcképcsarnokán és megismertet az operett szolgálatába szegődött színházakkal. Reméljük, hogy az olvasottak

hatására az operett szerelmesei még szerelmesebbek lesznek, kritikusai számára pedig feltárulnak e könnyűnek kikiáltott műfaj perspektívái.

Horváth Andrea – Sirató Ildikó: galeria.hu

A könyv nem „a magyar festészet története”, nem is valamiféle lexikon, s nem képzőművészeti katalógus. Ha a kötetbe foglalt Galériában „sétálnak”, nem egyes korszakok vagy egy-egy művész életműve szerint csoportosított képek közt járnak, hanem a festészeti műalkotások tárgya, témái, a képeken megjelenő alakok vagy tájak kerülnek egy-egy fejezetbe. Úgy van összeállítva a kötet, hogy áttekintésével olvasóink képet kapjanak a magyar piktúra változatosságáról, rácsodálkozhassanak egy-egy népszerű alkotó életművének ismeretlen részleteire, illetve újabb kiemelkedő művészekre találhassanak a gazdag kínálatból.

Ónody Éva

ŐK, MIND A
TIZENKETTEN

Ónody Éva:

Ők, mind a tizenketten

Bár a *Püski Kiadónál*, a nyári ünnepi könyvhétre jelent meg Ónody Éva kötete, az író-szövetségi könyvbemutatója október végén zajlott a Bajza utcai klubteremben. A szerző így foglalja össze könyvével kapcsolatos gondolatait:

„Az a pár év, 1987–1990, amikor személyesen megismerhettem őket, a már lassan hazlátogató forradalmárokat – akik a kötél általi halál elől menekültek el az országból, vagy a börtönből szabadultak –, szívszorítóan szép korszak lett az életemben: Szemtől szembe találkozhattam velük, a számomra még szinte puskaporszagú harcosokkal, és rajongással, megilletődötten néztem föl rájuk. Valahogyan úgy, ahogy az ókori görögök tekinthettek isteneik szoborba öntött alakjaira. Magam is csodálkoztam néha, hogy az évtizedek sem törölték ki felnőtt valomból az érettségiző kislányt, aki '56-ban voltam.

S igen; éppen ők mind a tizenketten előugrottak most a teljes életművemből, akiket valaha megírtam és leveleztem is velük; vagy meg nem írtam ugyan őket, de gyakran gondoltam rájuk. Tizenketten »gyűltek egybe« mint Jézus kiválasztott tizenkét tanítványa... S az igazak emlékét mindvégig tisztelettel őrizzük! Mert ki parancsolhatta volna meg nekünk – akár a tiltás nehéz évtizedeiben is –, hogy ne szeressük őket?”

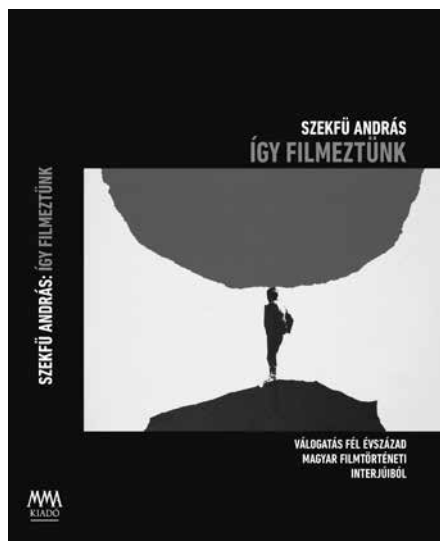
Az MMA Kiadó ugyancsak gazdag kínálatlal jelentkezett az év végi könyvpiacra.

Szekfü András: Így filmeztünk

Szekfü András fenti interjúkötete kettőzötten idézi meg a filmtörténeti múlt időt. Egyfelől a 2018-as megjelenés már egy közel ötvenéves restanciát orvosol, másfelől a 60-as, 70-es évek fordulóján rögzített beszélgetéseken keresztül a még korábbi éra

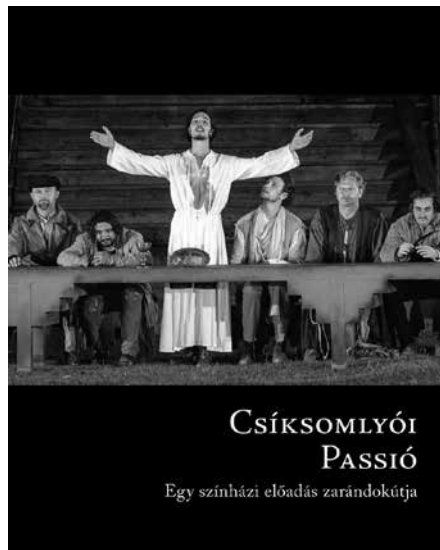
sajátos világa elevenedik meg. A kettős múlt idő kettős retorikát is eredményez: a szocializmus évtizedei alatt a megnyilatkozók őszinteségük ellenére óhatatlanul igazodnak a kor politikai elvárásaihoz. A kötet egységét mégis ez adja: az olvasó úgy kaphat képet egy – Ranódy László szavaival – páratlanul izgalmas időszakról, hogy azt nem filmtörténészek utólagos interpretációja, hanem az azt megélők élményszerű, sokszor anekdotikus és nagyon is emberi visszaemlékezései teszik színessé.

Szekfü András interjúválogatása számtalan eddig ismeretlen történetet, információt, filmtörténeti adalékot – azaz valódi kincset – menekít ki a magnószalagról e könyv lapjaira.

Csíksoflyói passió

– Egy színházi előadás zárandókútja 2018. augusztus 18-án Csíksoflyón monumentális szabadtéri előadasként mutatták be Vidnyánszky Attila rendezésében a Csíksoflyói passiót. A bemutató a Nemzeti Színház és a Magyar Nemzeti Táncegyüttes közös produkciójaként jött létre, ám jóval túlmutatott egy színházi előadás szabadtéri feldolgozásán.

Az MMA Kiadó gondozásában megjelent,

szép kiállítású album többféle aspektusból idézi meg a monumentális vállalkozást. Az erdélyi ünnepi előadásból vett szemelvények, a Berecz András által összeállított archaikus mesék és énekek mellett olvashatunk tanulmányt a ferences iskoladrámákról, és természetesen megszólalnak az előadás főbb alkotói is. Vidnyánszky Attila rendező és Zsuráfszky Zoltán művészeti vezető, koreográfus vall arról, miért is mérföldkő a pályájukon ez a grandiózus előadás. Olvashatunk interjúkat a szereplő színészekkel, élményszerű beszámolókat a székelyföldi táncosokkal.

Aki kézbe veszi a könyvet, gyönyörű fényképeken megcsodálhatja azt is, hogyan állt össze ez a nagyszabású produkció. A Prima Prémium-díjas Benkő Imre és a Nemzeti Színház fotósa, Eöri Szabó Zsolt exkluzív képei segítenek felidézni mindazt, amit huszonötézer ember a helyszínen átélt.

A 75 éves Király László köszöntése

Könyvbemutatóval egybekötött ünnepségen köszöntötték hetvenötödik születésnapján Király László költőt, író, a Helikon folyóirat volt főszerkesztő-helyettesét, jelenlegi főmunkatársát. A november 19-én, Magyarország kolozsvári főkonzulátusának rendezvénytermében tartott eseményen számos író, költő ünnepelte közösen a József Attila- és Babérkoszorú-díjas szerzőt, akinek születésnapján legújabb, *Sziklarajz* című kötetét is bemutatták.

A rendezvény házigazdája Mile Lajos, Magyarország kolozsvári főkonzulja volt, aki köszöntőjében elmondta: Király László ismert és elismert művész, aki műfordítóként is tevékenykedik. Mile Lajos szerint a műfordítás az alkotói munka kiemelkedő részét képezi, hiszen „nagyon fontos egymás kultúrájának a megismerése”.

A Helikon folyóirat nevében – amely tematikus lapszámot is megjelentetett Király László kerekévfordulás születésnapjára – Karácsonyi Zsolt költő, főszerkesztő köszöntötte az érdeklődőket. Beszédében kiemelte, ő is, szerzőtársai is rengeteg dolgot tanultak „Laci bácsitól”, többek között azt, hogy a vers és a morál szoros kapcsolatát ebben az évszázadban sem szabad mellőzni.

Az eseményen Király László szerzőtársai a tematikus lapszámban közölt alkotásait olvasták fel, az ünnepeltet verssel köszöntötte Egyed Emese, André Ferenc, László Noémi, Karácsonyi Zsolt, Varga László Edgár, Horváth Benji és Fekete Vince. A *Sziklarajz* című kiadványról Fekete Vince és Lovétei Lázár László beszélgetett a szerzővel.

CSUKÁS ISTVÁN

A varázsló felemeli ceruzáját

Sajdik Ferenc rajzai a Várnegyed Galériában

Ezzel a címmel nyílt kiállítás 2018. november 8-án Sajdik Ferenc grafikus, karikaturista műveiből a Várnegyed Galériában. A megnyitót Cukás István tartotta, beszédében méltatva könyvei illusztrátorát, animációs filmjei rajzolóját.

Kiállítás-megnyitónak azt a címet adtam: *Lélek lép a latorján*. Ez egy Weöres Sándor-idézet, és nem véletlen, hogy ezt választottam, mert – csiribircsiribá! – kezdődik a varázslat. A varázsló felemeli ceruzáját, ecsetjét vagy csak az ujját, hisz egy igazi varázsló az ujjával is tud varázsolni, a szájával meg lelket lehelni kőbe, agyagba, papírra, filmkockára, képkeretre. Mert Sajdik Ferenc igazi varázsló! Engem már nagyon régen elvarázsolt figuráival, megbüvölve néztem őket, mintha egy másik világba röppentem volna, egy álmovilágba, egy vidám világba, ahol minden csupa játék meg színes vonal, meg ujjal elkent foltok, amelyekből minden lehet. Megmozgatja lusta képzeletünket, szelíden uniszol, hogy figyelj csak, ha ezt itt tovább húzom vagy gyömöszölöm, vagy kiszínezem, ház lesz belőle vagy madár, vagy versenyló. Vagy amit éppen akarsz, vagy éppen elképzelsz.

Bátran leírom, hogy teremtő művész, istenáldotta tehetség, aki újraterepmi a létező világot, amely rögtön érdekesebb lesz. Műfajokat von össze, szabadon és bátran közlekedik a műfaji korlátokon át, fölényesen alkot, és teljesen eredetit. Nincs hozzá hasonló művész, s annyira jellegzetes, hogy azonnal felismerjük, nem kell ráírni a nevét. Hogyha meg kellene fogalmaznom, hogy mit csinál, azt mondanám: mesél! A mesélésnek abban az értelmében, hogy csodák történnek, és ez teljesen természetes. Egy gyerek érintetlen hitével, a lényeket látó szemével, a világra rácsodálkozó lelkével mesél. S mi vele együtt hiszünk, látunk és ámulunk. Sem véletlen, hogy egyik legjobb meseillusztrátorunk, meserajzolóink. Az sem véletlen, hogy ki-

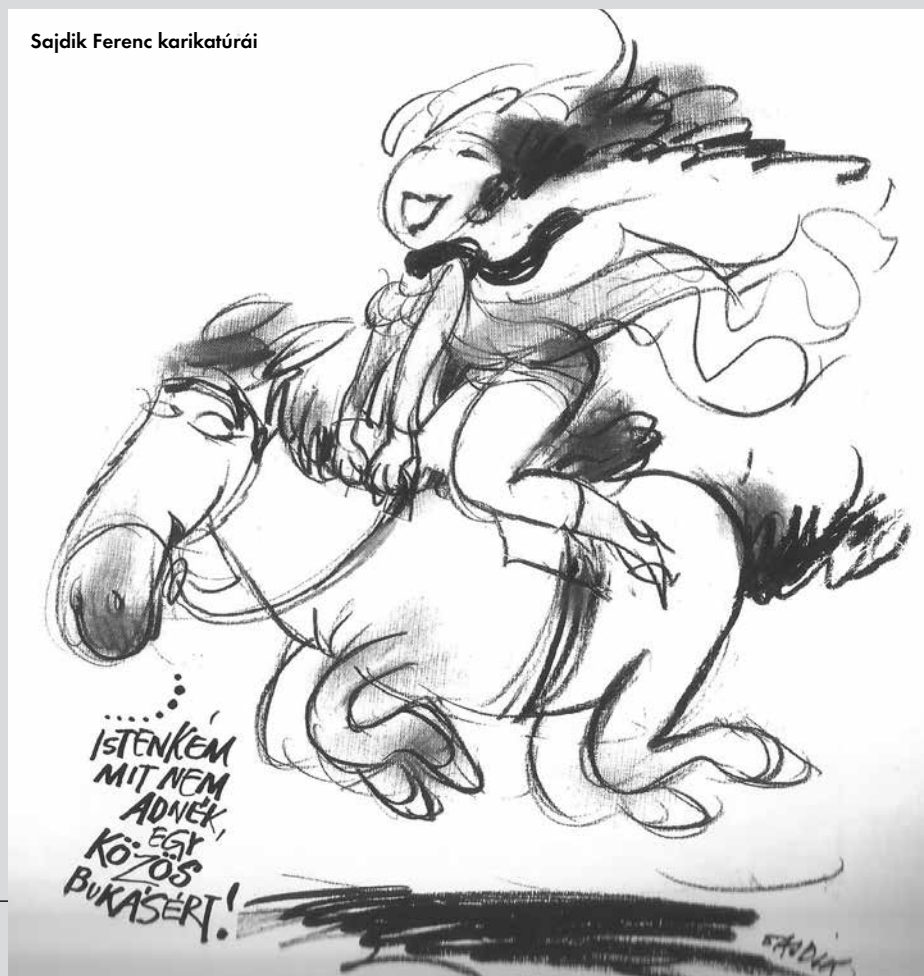
lép ebből az illusztrátori státusból, mint ahogy kilép a karikaturistastátusból, meg a képregényből, meg a rajzfilmből. De mindegyikből hoz valamit, illetve mindegyikbe belevarázsol valamit, amitől e műfajok mások lesznek.

Mert elképesztően sokat dolgozik, mint az igazi nagy művészek, ezen a munkabírásón is elámulunk, én meg egyenesen irigykedem rá, s ezzel nem vagyok egyedül. De nem irigykedni kell, hanem követni, vagy legalább megérteni és megfejteni, hogy mi a titka. Én azt hiszem, az a titka, hogy tökéletesen kialakult, kész, magabiztos tehetség, akinek nem kell tanulni, kísérletezni, próbálkozni, minden készen van a fejében, és mindent tud a kezével. Első perctől készen van a stílusa, a technikája, már csak alkotni kell. Ritka képesség, ritka tehetség ez korunkban, nem lehet eléggé csodálni.

Milyen ez a tehetség? Legjobb, ha a műveiből indulunk ki, de én abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy személyesen is ismerem, s talán segít a jellemzésben, ha ezt is felhasználom. A legelső és legerősebb benyomásom a szelídség,

a szelíd humor, amelyet a szájsarokban megbújó mosoly sugároz leginkább. Hogyan is mondjam: szelídebb, kedvesebb és szerényebb embert nem ismerek nála, ami megint nagyon ritka jelenség hadonászó, túlfűtött korunkban. Lenyűgözően halk és udvarias. Mit lehet ebből felhasználni, hogy megfejtjük Sajdik Ferenc titkát? Én úgy gondolom, hogy a szelídség nagyobb erő, mint az agresszivitás, mint a harcos kedv. Az első közös könyvünk a *Pom Pom meséi* volt. Úgy született, hogy egy szerkesztő hölgy a Corvina Kiadónál azt gondolta, hogy Sajdik humoros rajzai meg az én írásaim összeillenek, s csináljunk közösen egy olyan könyvet, amelynek a fele szöveg, a fele rajz. Az ötletre mind a ketten vevők voltunk, főleg arra, hogy ne szokásos állatmese legyen, ami ugyan ősi műfaj, hanem kitalált állatok, képelt lények szerepeljenek benne. Mikor az első mesék elkészültek, rögtön elcsábultunk mindketten az újabb ötletnek, hogy csináljunk belőle rajzfilmet. Belevágtunk, s akkor kiderült, nemcsak számomra, de a szakma számára is, hogy Sajdik milyen sokoldalú. Egy

Sajdik Ferenc karikatúrái

perc alatt beletanult, és boldogan lubickolt az új műfajban, a rajzfilmben. A *Pom Pom-sorozat*, a rajzfilmek és a könyvek egy korszakát zárta le, egy életszakaszt zárt le, majdnem harminc évig tartott. Vagyis rokon lelkek vagyunk abban is, hogy Sajdik soha nem félt attól, hogy a gyermekvilágba beszálljon. Nem azt mondom, hogy leszálljon, ahogy némelyek vélik (nem az okosabbja), miszerint ez egy alantasabb műfaj. Hát nincs igazuk!

Tetszett még az is, hogy Sajdik a gyerek képzeletével képes versenyre kelni. A gyerekek képzelete végtelen ugyanis, tessék csak megpróbálni versenyezni velük, rögtön kiderül. Amit Sajdik tud, azt nagyon kevesen tudják, Magyarországon egy-kettő, talán a világon is egy-kettő, ugyanis ő párhuzamosan újraéli a történeteket. Tehát amikor azt a nevet kitaláltam, hogy *Radírporok*, akkor ő rajzolt valami olyat, amit én szavakkal nem tudok elmondani. Azt hiszem, hogy itt a lényeg. Önálló művet tett a szöveg, az írás mellé, nem alkalmazott grafikát. És természetesen ezek a rajzok más

műveivel egyenlő értékűek. Mi a humorra, a vidámságra, a derűre esküdtünk fel. Sajdik még a tragikuszt is úgy ábrázolná, hogy előbb-utóbb elmosolyodna rajta az ember. Egyrészt lelkiakat nála, de annál kicsit több: világnézet is. Egy Szlovákiában megjelent újságban fura zseninek neveztem Sajdikot. Arra gondoltam, hogy tapsok nélkül, fényszórók nélkül teremtett egy teljesen önálló, fura világot. Tele van zseniális ötletekkel, merészen keveri a valóságot a csodával, a tükörből untig ismert arcunkat egy olyan arccal, amelyet csak ő lát. És megajándékoz velem, mi pedig hálás szívvel köszönjük a varázslatot. Mert a művész megint varázsol. E csodálatos képeken csillognak az ötletek, a túlbujánzó színes látomások, bukfencezik a játékos kedv – s mi boldogan hagyjuk magunkat elbűvölni. ♦♦

SEREGÉLYESI JÁNOS

IRODALMI DÍJAK 7.

Az Akadémia irodalmi díjai

A Magyar Tudományos Akadémia megalakulását Széchenyi István sokat emlegetett, 1825-ben az Országgyűlésen elhangzott felszólalásához kötjük. Ezt követően az Országgyűlés törvényt hozott, ezt a törvényt Ferenc király elfogadta, egy éven belül jóváhagyta.

Megkezdődött az Akadémia szervezése, egyelőre *Magyar Tudós Társaság* néven. A Társaság elnökéül olyan arisztokratát kerestek, aki művelt tudós, és a bécsi kormány bizalmát is bírja. Így esett a választás gróf Teleki József történészre. Teleki a pesti palotájában lévő, igen értékes, mintegy harmincezer példányos könyvtárát is az Akadémiának ajándékozta, ezzel megalapozva annak könyvtárát.

A Tudós Társaságnak induláskor semmije nem volt, székháza sem. Kezdetben a mai Gresham-palota, illetve a szálloda helyén álló egykori Deron-, illetve Nákó-házat, később a máig meglévő Trattner-ház (Petőfi Sándor utca 3) első két emeletét bérelték. Az első nagygyűlésre 1831. február 14-én került sor a pesti Vármegyeház dísztermében.

Már ekkor felvetődött, hogy a Tudós Társaság alapítson egy jutalmazási rendszert, és ezzel ösztönözze, hogy: a „tudományok és művészségek honi nyelven műveltessenek.” A társaság már nyomtatásban megjelent magyar munkákat kívánt díjazni. Az úgynevezett *Nagyjuttalom* összege kétszáz arany volt (ez egy fontosabb kancelláriai hivatalnok éves fizetésének felelt meg). A Tudós Társaság működéséhez a kormány nem adott pénzt, csak jóváhagyást. A működés költségeit az áldozatkész magyar arisztokraták vállalták.

A Nagyjuttalom mellett bevezettek kisebb *osztály-juttalmakat*. Ezeket a különféle tudományágak – nyelv és irodalombölcselet, nevelés, ország tudomány, közgazdaság, jogtudomány, történetírás és segédtudományai, matematika és természettudományok) művelői, pályázói nyerhették el. A műveket az Akadémia tagjai bírálták el. Az osztályjuttalmak összegét száz aranyban állapították meg.

Az akadémiai díjak mellett idővel megjelentek az Akadémiának felajánlott díjalapítások. 1834-ben a Vitéz-juttalom, 1839-ben a Gorove-juttalom, 1841-ben a Péczely-juttalom, 1844-ben a Teleki-juttalom, 1855-ben a Sámuel-juttalom, 1855-ben a Karátsonyi-juttalom, 1858-ban a Nádasdy-díj. Ezek mellett már a reformkorban jelentkezték kisebb, egyedi juttalmak is. Az Akadémia legfontosabb díja a *Nagyjuttalom*

maradt, amelyet 1831-től egészen 1948-ig adtak ki.

1846-tól átvette az Akadémia a Marczibányi Alapítvány *Marczibányi-díját*, első irodalmi díjunkt (1817). Ez a család kérésére történt, miután a díjkiosztásra eredetileg kijelölt pesti vármegye vezetősége nagyon sok mulasztással látta el feladatát. Ezt követően a Marczibányi-díjat Marczibányi-mellékjuttalom címen a mindenkori akadémiai Nagyjuttalommal egy időben adták át, egészen a Nagyjuttalom létezéséig (a Marczibányi-juttalom ötven arany volt).

Az akadémiai díjak anyagi háttere történelmi fordulópontonként változott. Az 1849-es szabadságharc után a bécsi udvar az Akadémia jogkörét hosszú évekre felfüggesztette, újabb és újabb alapszabályt követelve. Ebben a nyomasztó időszakban a díjazás éveket csúszott. 1858-tól normalizálódott az Akadémia helyzete. Az I. világháború után a korona inflációja miatt az Akadémia alapítványai elértéktelenedtek. A Tanácsköztársaság az Akadémia működését felfüggesztette. Ennek elmúltával a juttalmakat továbbra is kiadták, ám ez már sokszor csak emlékérem vagy elismerő levél lehetett. Azonban később is akadtak mecénások, az Akadémia időről időre újabb vagyonhoz jutott. Például gróf Vigyázó Ferenc végrendelete révén, igen jelentős vagyonhoz (1927).

A II. világháború után, 1948-ban az Akadémia megmaradt vagyonát államosították. 1960-ig aztán nem létesítettek új díjat. Érdemes kicsit tallózni a több mint százéves Nagyjuttalom nyertesei és díjazott témái között.

Az 1831-es első Nagyjuttalom birtokosa, Pázmándi Horvát Endre Árpád című műve. 1840-ben Horváth Mihály a nyertes *Az ipar és kereskedelem története a három utolsó század alatt* című munkával. 1858-ban Szalay Lászlót ismerték el a *Státusférfiak és szónokok könyve* megírásáért. 1859-ben Eötvös József előtt kellett levenni a kalapot, művének címe pedig *A*

XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra. 1868-ban Toldy Ferenc alapművet írt *A magyar nemzeti irodalom története a legrégebbi időkől a jelenkorig* címen. 1878-ban Kautz Gyula jelentkezett *A politikai tudomány kézikönyve* munkával. 1880-ban Arany János *Toldi szerelme* lett a győztes, 1897-ben pedig Eötvös Loránd *Vizsgálatok a gravitáció és mágnesség köréből* munkája. 1900-ban Szinnyei József *Magyar tájszótár*.

A Tudós Társaság a szépirodalom biztatásán túl kiemelt figyelmet fordított a nemzeti színjátszás kultúrájának felerősítésére. Erre a lehetőséget drámapályázatok kiírásában találta meg. Az első pályázatot 1831-ben írták ki. A drámaírási kedv feltámasztására bizottságot, *Játékszíni küldöttséget* alakítottak (Széchenyi, Fáy, Wesselényi, Döbrentei, Horvát Endre, Kisfaludy Sándor, Vörösmarty). Ám ennek ellenére magával ragadó, jeles mű nem nagyon akart megszületni. A leggyakoribb pályázók Tóth Lőrinc, Nagy Ignác, Obernyik Károly nem voltak tehetség híján, de maradandót nem alkottak.

Az első *Dráma-juttalmat* Vörösmarty Mihály 1832-ben nyerte el a *Vérnász* című drámájával. A dráma- és szindarbpályázatok később átkerültek más alapítványok tárgykörébe.

1834-ben Vitéz József udvari ágens kétezer forintos alapítványt tett, ez lett a *Vitéz-juttalom*. Az alapítványtevő az adományt részben a Nemzeti Múzeum számára könyvvásárlásra, részben történeti munkák elismerésére szánta.

1839-ben Gorove László író, az MTA levelező tagja ezerforintos alapítványt tett olyan pályamű díjazására, amely a legalkalmasabb „erkölcs-javító” tanulmánynak bizonyul. Ez lett a *Gorove-juttalom*, amelyre csak 1843-ban érkezett érdemes pályamű. Az ezt követő években az alapítvány kiírást módosították, és csak 1858-ban találtak megfelelő, jutalmazható munkát. Ettől kezdve minden második évben osztották, harminc arany kíséretében. 1870-ben a Nyelv és Széptudományi Osztály megállapította, hogy a harminc arany már nem különösebben vonzó összeg, ezután a díj összegét hatvan aranyra emelték, s négyévente osztották ki. Gorove István 1872-es végrendeletében újabb jelentős összeggel egészítette ki az alapítványt. Ez évente száz aranyra emelte a Gorove-juttalmat. A legsikeresebb pályázatok közül néhány: Peregriny Elek *Bánya*, az ifjúság képzésére (1843), Ney Ferenc *A népvándorlás hatása Magyarhon népeinek erköl-*

csiségére (1847), Fraknoi Vilmos *A hazai és külföldi iskoláztatás a XVI. században* (1871), Alexander Bernát *A XIX. század pesszimizmusa* – Schopenhauer és Hartmann (1881), Jászi Oszkár *A művészet és erkölcs* (1902). Az utolsó Gorove-díjazás 1925-ben történt, s Horváth Barna jogászprofesszor *Az erkölcsi norma tekintete* című műve nyerte a díjat.

1841-ben újabb alapítványt ajándékoztak az Akadémiának, ezt Péczely József történész, az MTA rendes tagja tette. Az összege ötezer forint lett, ebből száz-száz arannyal kívántak jutalmazni egyik évben egy történelmi regényt, másik évben egy történelmi drámát. Ez volt a *Péczely-jutalom*. Noha a pénzt befizették, az alapítvány körül félreértések, mulasztások, derültek ki, s 1880-ban újra kellett fogalmazni a szöveget. A pontosításra bizottság alakult: Arany János, Gyulai Pál, Csiky Gergely Szász Károly és Hunfalvy Pál részvételével.

A Péczely-jutalom nyertesei között ott találjuk Bartók Lajos *Thurán Anna* (1888), Jókai Mór *A tengerszemű hölgy* (1890), *Sárga Rózsa* (1894), Herczeg Ferenc *Szabolcs házassága* (1898), Gárdonyi Géza *Egri csillagok* (1902), Herczeg Ferenc *Pogányok* (1904) című könyveit. Továbbá: Rákosi Viktor *Elnémult harangok* (1906), Pekár Gyula *Tatár rabság* (1910), Mikszáth Kálmán *A fekete város* (1910), Tormay Cécile *A régi ház* (1916), Kosztolányi Dezső *Néró, a véres költő* (1923), Gulácsy Irén *Fekete völgyek* című regényeit.

Érdekes, hogy a történelmi dráma megírására nyújtott lehetőség, szinte kihasználatlan maradt. Kevesen pályáztak és gyenge drámákkal. 1844-ben az elnök, gróf Teleki József is alapítványt tett. Ez volt a *Teleki-jutalom*. Teleki könyvtárának megszerezése után, 1844-ben nyílt meg az akadémiai könyvtár. Ez ihlette Vörösmarty híres *Gondolatok a könyvtárban* című versét. A Teleki-jutalom tizenkétezer forintról szólt. Ez a jutalom is a magyar drámaírást kívánta ösztönözni. Egyik évben egy tragédiát, másikban egy vígjátékot.

Hamarosan ennél a jutalomnál is értelmezési nehézségek merültek fel. Kemény Zsigmond abban kért jogi állásfoglalást, hogy mit kell érteni a „legjobb dráma” kitételén. Jókai Mórnak, mint a bíráló bizottság tagjának külön kérdése támadt. A bizottság tagjai inkább kritikusok, vagy inkább végrendelet végrehajtók? Ugyancsak Jókai indítványozta, hogy a drámák esetében figyelembe kéne venni a közönség-sikert is, mert drámaértéket nem nagyon lehet csak olvasással megállapítani. Lukács Móric azt javasolta, egyeztessenek az örökösökkel, hogy érdemes pályamű hiányában ne legyen kötelező jutalmazni. Eötvös József úgy pontosított, hogy a kritizált pályamunka tulajdonosa döntse el, kívánja-e nevét felfedni. Mondván: „az ócsárlással nyújtott jutalom pedig sértheti az író önértetét”. Gyulai Pál is figyelmeztetett, hogy „a gyenge pályaművek iránti elnézések, az Akadémia tekintélyét ingatják meg.”

A színdarabírás műfajában a legtermékenyebb szerzőnek Szigligeti Ede bizonyult. Először 1857-ben vehette át a jutalmat *Mama* című művével, aztán 1858-ban a *Fenn az ernyő, nincsen kas* cíművel, és aztán még sokszor. Az 1870-es évektől Csiky Gergely sikersorozata kezdődött. Utoljára 1918-ban adott az Akadémia Teleki-jutalmat.

1855-ben Sámuel Alajos majki prépost végrendelezett az Akadémia javára. A *Sámuel-jutalom* ezer forintot ajánlott „nemzeti nyelvünk hű előmozdítójának”. A nyelvi bizottság tagjai (Toldy, Czuczor, Fogarasi János) úgy módosítottak, hogy a nyelvi jutalmat olyan kisebb terjedelmű pályaműnek szánják, amely még nem részesült más pályadíjban.

Az értékes nyelvi dolgozatok közül érdemes kiemelni Brassai Sámuel *A magyar mondat* (1865), Vámbéry Ármin *Magyar, török és tatár szóegyezések* (1870), Négyesy László *A szegezi nyelvjárás* (1887), Gombocz Zoltán *A vogul nyelv idegen elemei* (1899) című munkáit. Továbbá Szabó Dezső *A vogul nyelvképzés* (1905), Horger Antal *A keleti székelység nyelvjárásai térképe* (1906), Czeglédy Károly *A keleti nyelvek* (1948) című tanulmányait.

1858-ban gróf Nádasdy Ferenc főrendiházi tag, vadászati szakíró adományozott díjat az Akadémiának, fiatal korában elhunyt testvére, gróf Nádasdy Tamás emlékére. A *Nádasdy-díj* minden páratlan évben száz arannyal jutalmazta a magyar történelmi tárgyú legjobb elbeszélő költeményt. Lehetek az évek akár páratlanok, akár párosak, ha nem íródott jelentős költemény. Ekkor nem adtak díjat. Született azonban időnként remekmű is, amely felértékelte a Nádasdy-díjat is. Ilyenek voltak Arany János *Buda halála* (1864), Szász Károly *Salamon* (1874), Palágyi Lajos *Az anyaföld* (1912), Vietórusz József *Senki Pál* (1924) című művei.

1855-ben gróf Karátsonyi Guidó főrendi házi tag emelkedett az Akadémia mecénásai közé. A *Karátsonyi-jutalom* tízezer forintos alappal, s évi száz arannyal kívánta támogatni a még mindig hátrányos helyzetű magyar drámát. A felajánlás sokban átfedte a Teleki-jutalom szempontjait, ezért a még élő alapítóval egyeztetés vált szükségessé. Úgy módosítottak, hogy egyik évben egy szomorújátékot, másik évben egy vígjátékot kívántak méltatni. De igazán jó művek nem akartak megszületni. Ezért inkább ritkábban adták ki, de kétszáz aranyra emelve, sőt, több év eredménytelensége esetén akár négyszáz aranyat fizetve. Szerencsére akadt néhány sikerült pályamunka, amely később a színpadon is sikert aratott: Szigligeti Ede *A trónkereső* (1898), Csiky Gergely *Az ellenállhatatlan* (1878), *A nagyratemett* (1890), Palágyi Lajos *A római rabszolgák* (1900), Tardos Viktor *György barát* (1906).

A kezdetektől végignézve az akadémiai irodalmi díjak nyertesait, a következő írók, költők kerültek az irodalomtörténet díjazott dicsőségablájára.

Arany János (négy akadémiai Nagyjutalom, egy Marczibányi-jutalom, egy Nádasdy-jutalom); Budenz József (egy akadémiai Nagyjutalom, öt Sámuel-díj); Csiky Gergely (hét Teleki-jutalom, négy Karátsonyi-jutalom); Herczeg Ferenc (egy akadémiai Nagyjutalom, három Péczely-jutalom); Horváth Mihály (három akadémiai Nagyjutalom); Jókai Mór (egy akadémiai Nagyjutalom, két Péczely-jutalom). Továbbá Melich János nyelvész (három akadémiai Nagyjutalom, egy Sámuel-díj); Prém József (négy Teleki-jutalom); Mikszáth Kálmán (egy akadémiai Nagyjutalom, egy Péczely-jutalom); Somló Sándor (kilenc Teleki-jutalom); Szász Károly (egy akadémiai Nagyjutalom, három Nádasdy-díj, két Marczibányi-jutalom, egy Teleki- és egy Gorove-jutalom); Szigligeti Ede (tizenhárom Teleki-, két Karátsonyi-, két Dráma-jutalom); Vörösmarty Mihály (három akadémiai Nagyjutalom, egy Marczibányi- és egy Dráma-jutalom).

A II. világháború utáni években alapvető változások következtek be az Akadémia működésében is. A tisztségviselőktől igazolást kértek háború alatti viselkedésükről. Radikálisan csökkentették az akadémikusok számát, kétszázötvenhét főről százharmincegy főre. Ezt elsősorban a Széptudományi Alosztály megszüntetésével érték el. Megszüntették az írók akadémiai tagságát, ilyenek voltak például Illyés Gyula, Herczeg Ferenc, Márai Sándor.

Újból kellett fogalmazni a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló alapszabályt. Amennyire lehetett, átvették a Szovjet Tudományos Akadémia alapszabályát. Az 1949. évi XXVII. törvény kimondta: „Az Akadémia célja, hogy a dialektikus materializmus tudományos világnézete alapján a tudományok valamennyi ágának művelésével járuljon hozzá a Magyar Népköztársaság társadalmi, népgazdasági és művelődési feladatainak megvalósításához.” Az Akadémia könyvtárának gyűjtőköre is bővült, gyűjti: „a marxizmus-leninizmus irodalmát”.

Az Akadémia vezetősége 1960-ban gondolt ismét arra, hogy az Akadémia oszthatna díjakat is. Ettől kezdve létezik az úgynevezett *Akadémiai-díj*, amelyet az Akadémia elnöke ad át évente egyéni tudós kutatóknak, vagy kutatócsoportnak. A díj díszoklevélből, emlékéremből és pénzjutalomból áll. Évente tíz-tizenkét akadémiai díjat osztanak. A díjazandó tudományágak elsősorban a természettudományok, részben pedig a társadalomtudományok.

Irodalmi tevékenységért a legfontosabb díjat, a *Kossuth-díjat* nem az Akadémia, hanem a köztársasági elnök adományozza, a miniszterelnök előterjesztése alapján. ♣

LYUKASÓRA OLVASÓI LAP
XXVII. évfolyam, IX. szám. 2018/9.

A szerkesztőbizottság tagjai:
Alföldy Jenő, Ágh István, Bertalan Tivadar, Czigány György, Dobai Péter, Gyulai Líviusz, Iancu Laura, Kalász Márton, Pröhle Gergely, Rózsássy Barbara, Szakonyi Károly

Főszerkesztő: **Sághy Ildikó**
Főmunkatárs: **Szakonyi Károly**
Művészeti vezető: **Kő Pál**
Művészeti szerkesztő: **Réti Attila**
Olvasószerkesztő: **Bognár Antal**
Rovatvezető: **Ughy Szabina**
Lektorálás: **Kállay Sarolta**
Titkárságvezető: **Öri-Kiss Gyöngyi**

Szerkesztőségi postacím:
1052 Budapest, Városház u. 7.
Telefon: 233-6951.
Mobil: 06-20-465-9232.
E-mail: iroegy@gmail.com.
Kiadja: **Magyar Írók Egyesülete**
Elnök, kiadóigazgató: **Szakonyi Károly**

Nyomdai kivitelezés:
Pharma-Press Kft.
1037 Budapest, Vörösvári út 119–121.
Felelős vezető: **Dávid Ábel Dániel**

Terjeszti: Magyar Posta Zrt.
Hírlap Üzletága és regionális társaságai.
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.
Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu
Előfizetési díj: fél évre 1320 Ft, egész évre 2640 Ft
Egy példány ára: 450 Ft
Megjelenik: kéthavonta

Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza

LEXIKON

HIC ET NUNC – ITT ÉS MOST
PRO FUTURO – A JÖVŐÉRT
ESCA DEORUM – ISTENEK ELEDELE
PRO BONO PUBLICO – A KÖZJÓÉRT
VESTIBULUM – ELŐCSARNOK, BEJÁRAT

TARTALOM

Makovecz-kiállítás Mongóliában **B/2**

Szakonyi Károly: A prágai fogoly **1**

A HÓNAP KÖLTŐJE **LATOR LÁSZLÓ**

Áhítat, Most minden más lehet, Testünk felett,

Hajnali vázlat, A kert, Átlátszó víz,

Reggel, Add nekem gyöngeségedet,

Arcood tóba ejted, Fa a sziklafalon **2–3**

Alföldy Jenő: „A szem-mögötti ország” **4–5**

Seres Gerda: Beszélgetés Baán Lászlóval a

Szép művészeti Múzeum megújulásáról **6–9**

Olvassuk újra!

Szakonyi Károly: Erdők, rétek szerelmese **10**

Fekete István: A bagoly **11**

Makovecz-kiállítás Ulánbátorban **12–13**

Lázár Ervinre emlékezve **14–17**

Mensáros László – Arany **18**

Boka László:

A szintézisíró ifjú Kuncz Aladár **19–21**

Mózes Huba:

Kuncz Aladár és az Erdélyi Helikon **22–23**

Beszélgetés **Oláh Vilmos**

hegedűművésszel **24–26**

Döbrentei Kornél:

Dévai Nagy Kamilla köszöntése **27**

Falcsik Mari: Sztartások **28**

Térey János: A hajdú, a nagykun,

a tót meg a jász **28**

Weltler Ildikó:

Salvatore Quasimodo-emlékdíj **29**

Wehner Tibor:

Kő Pál budapesti portrékiállítása **30–32**

Antal Barnabás: November, Szabadság, Ma **33**

Taxner Tünde: Ismerősök **33**

Juhász Ferenc: Élni! Élni! Élni! **34**

Ughy Szabina: Interjú Juhász Annával **35**

Az állami kultúrafinanszírozás státusza **36–39**

Borbély László: Újra a Kispipában

Seress Rezsővel **40–41**

Czigány Ildikó: Vigyázz, kész, jazz! **42–43**

Borbély László:

Hazai pályán Temesi Ferencsel **43**

Weltler Ildikó: Év végi könyvkináló **44–45**

Csukás István:

Sajdik Ferenc kiállításáról **46–47**

Seregélyesi János:

Az Akadémia irodalmi díjai **48–49**

A Képzőművészet Ünnepe Szolnokon

51–B/3–B/4

Varga Bótos Anna: Éljen a művészet! **51–52**

KÜLÖNSZÁM

Mátyás király emlékére, a kiállítás megnyitója
(A szerk.) **2–3**

Ughy Szabina: Interjú Zsupán Edina kurátorral
4–5

A Corvina könyvtár budai műhelye kiállítása –

Virtuális tárlatvezetés **Zsupán Edina** kurátor

fal-és képszovegei alapján **6–21**

A kódexek kalandos sorsa – **Szörényi László**

megnyitója alapján **22–23**

Bibliotheca Corvina Virtualis **24–25**

Rozsondai Marianne: Csillagok, csillagképek –

Tudomány Mátyás király udvarában **26–28**

Kedves Olvasóink!

Kérjük önöket, hogy támogassák a Lyukasóra folyóirat megjelentetését azzal, hogy előfizetőink lesznek (lásd: postai előfizetésnél), de segíthetnek alkalmassal támogatással is. És a jövőben ezt (2017-től) adójuk 1%-ának felajánlásával is megtehetik. Adószámunk: 19677419-1-41 Bankszámlaszámunk: Kereskedelmi és Hitelbank 10200940-21519541-00000000. Ha erre a bankszámlára nevük és címük feltüntetésével mellett befizetik az éves előfizetési díjat, vagyis a 2640 forintot, a szerkesztőségéből is folyamatosan megküldhetjük önöknek a Lyukasóra aktuális számait. Előre is köszönjük, üdvözlettel: a Szerkesztőség.

A MEGJELENÉS TÁMOGATÓI

Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap
Pest Megyei Kormányhivatal
Szerencsejáték Zrt.
NMI Művelődési Intézet
Nonprofit Közhasznú Kft.
Arany János Emlékbizottság
Ferencvárosi Önkormányzata
Körmenyi Galéria
Márkus Antikó Bt.

Számunkat Makovecz Imre rajzaival és festményeivel, a Szép művészeti Múzeum fotóival, Oláh Vilmos művészfotóival, Kő Pál szoborportréival, a Józsefvárosi Galéria enteriőr-fotóival, Juhász Anna családi fotóival, az Örökség Műhely felvételeivel, Csányi Krisztina fotóival, a Hot Jazz Band felvételeivel, Sajdik Ferenc karikatúráival, a Szolnoki Művésztelep az *A Képzőművészet Ünnepe Szolnokon* kiállításainak műtárgyfotóival, az Országos Széchényi Könyvtár az *A Corvina könyvtár budai műhelye* című kiállításának anyagával, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ *Csillagok, csillagképek* című kiállításának anyagával és a Lyukasóra folyóirat archív anyagával illusztráltuk.

SZERZŐINK

Alföldy Jenő, 1939
Antal Barnabás, 1942
Boka László, 1974
Borbély László, 1968
Czigány Ildikó, 1961

Csukás István, 1936
Döbrentei Kornél, 1946
Falcsik Mari, 1956
Fekete István, 1900–1970
Juhász Ferenc, 1928–2015
Lator László, 1927
Mózes Huba, 1941

Réfi Zsuzsanna, 1974
Rozsondai Marianne, 1945
Sághy Ildikó, 1941
Seres Gerda, 1983
Seregélyesi János, 1948
Szakonyi Károly, 1931
Szörényi László, 1943

Taxner Tünde, 1999
Térey János, 1970
Ughy Szabina, 1985
Varga Bótos Anna, 1971
Wehner Tibor, 1948
Weltler Ildikó, 1970
Zsupán Edina, 1973

A Képzőművészet Ünnepe Szolnokon

Minden év októberében a Magyar Festészet Napja alkalmából a Szolnoki Képzőművészeti Társaság éves nagy kiállításának köré többnapos rendezvénysorozatot szerveznek Szolnokon, amely A Képzőművészet Ünnepe Szolnokon nevet kapta.

Ez évben több száz művészember jelent meg az eseményen, s a művészek összesen mintegy félezer alkotással képviseltették magukat a város hat kulturális helyszínén.

VARGA BÓTOS ANNA

ÉLJEN A MŰVÉSZET!

A Rész és Egész kiállításának megnyitója Szolnokon

SZolnok, az alföldi festészet patinás bölcsője a nagy múltú, immár száztizenhat éves művészteleppel és a körülötte csoportosuló képzőművészekkel, rangos színházával, kiállítótermeivel, rendezvényeivel már nem csak regionális központ, hanem az ott élő és dolgozó művészek, művészeti vezetők és városatyák egy cél felé mutató összefogásának, a fiatal generáció felkarolásának köszönhetően mára már országos jelentőségű kulturális és művészeti centrummá nőtte ki magát. A szolnoki kulturális események visszhangja elérte a nagy országos és fővárosi művészeti fellegrájakat is, s többé már nem a provincia megnyilvánulásának, hanem színvonalas élményeket jelentő, fontos kulturális eseménynek számít egy-egy szolnoki tárlat, színházi premier, művészeti ünnep vagy fesztivál.

Az *A Képzőművészet Ünnepe Szolnokon* eseménysorozatra október 12. és 20. között került megrendezésre. Középpontja és mozgatója a Szolnoki Művésztelep alkotógárdája és vezetősége, élükön Verebes Györggyel, a művésztelep művészeti vezetőjével, a Szolnoki Művészeti Egyesület alapító tagjával, aki egyben az *Magyar Festészet Napja Alapítvány* elnöke is. Bár a művésztelepen éppen javában tartanak az intézmény fennállása óta a legátfogóbbnak nevezhető felújítási és rekonstrukciós munkálatok, amelyeknek során a középkori szolnoki vár falai is feltárással a közszemlére kerülnek, így az ünnep képzőművészeti eseményeinek fókuszba ideiglenesen a művésztelepről áttevő-

dött más helyszínekre, maga a szervezőgárda maradt a régi s a kiállító művészekkel karöltve továbbra is töretlenül munkálkodtak az esemény sikerén. A Szolnoki Képzőművészeti Társaság hagyományt teremtett azzal, hogy minden évben megrendezi a képzőművészet ünnepét Szolnokon a *Magyar Festészet Napja* országos rendezvénysorozat keretében és az *Alexandre Trauner ART/FILM Fesztivál* társrendezvényeként, rendkívül gazdag programfolyammal, egyidejűleg több helyszínen és időpontban. Az eseménysorozat október 12-én kezdődött, s több mint egy héten keresztül számos kiállítással, installációval, kapcsolódó programmal, valamint díjkiosztó gálával ünnepelte a képzőművészetet.

Hat művésznek nyílt egyéni tárlata, ezenkívül két nagyszabású csoportos képzőművészeti kiállítás hivatott szélesre tárt kapukkal bemutatni nemcsak a szolnoki, hanem az ország különböző részeiben dolgozó festőművészek, grafikusok és szobrászok legfrissebb munkáit, teret adva ezzel annak, hogy megítélhetők, megfigyelhetők lehessenek a legmarkánsabb jelenkori képzőművészeti tendenciák, irányzatok, hogy körvonalazódjon, mi foglalkoztatja a legjobban a kortárs művészeket, milyen válaszokat adnak a körülöttünk kavargó világ kihívásaira, merre mutatnak útkereséseik. Tudnak-e még újat mondani a nagyközönségnek, tudják-e még alakítani a szemlélődő, befogadó közeget, tudnak-e gyorsan reagálni a változásokra, képesek-e maguk is változni, átalakulni, s milyen szerepet töltenek be a kortárs

művészet egészében? Megannyi elemi kérdés, amelyre a legszembeötlőbb választ talán az eseménysorozatra érkező érdeklődők hatalmas serege adta meg jelenlétével. Ezek szerint a művészetek, ezen belül a képzőművészet iránti érdeklődésre még mindig lehet számítani, van tehát értelme a munkának, mert van értő és nyitott befogadó közeg.

Az ünnepi kínálatból jómagam az október 20-i, szombati záró eseménysorozaton vettem részt. Erre a napra koncentráltam az események többsége, két egyéni tárlat és két csoportos kiállítás megnyitója a díjátadó gálával egyetemben, s ezen a napon jöttem legtöbbször a fővárosból és az ország más részeiből a sajtó és a szakma képviselőin túl a művészetek lelkes szerelmesei.

A japán kert árnya

A fenti címmel *Sinkó István* grafikusművész tizenöt darabból álló akvarellgyűjteményt állított ki a Verseggy Ferenc Könyvtár és Közművelődési Intézmény Művészeti Szalonjában. *Szávai István* rajztanár megnyitójában a művész tanári erényeit is méltatta, hiszen mély nyomokat hagyott benne a vele való első találkozása a Szegedi Tanárképző Főiskolán az akkori beszűkült világ kisserűségének szűk kereteit feszegető erőteljes és határozott egyéniségével. A tudattágító munkálkodás azután egész életének része lett. Tanítványaira irányított figyelme meghosszabbított karokként szinte még ma is érezteti hatását növendékei körében. Eleinte a festményeit is ilyen meghosszabbított karokként használta – hangsúlyozta Szávai István. A művész munkáival fejezte ki, mit gondol napjainkról, amit egyfajta orgia utáni állapotként definiált, a tudattalan ösztönök uralta felszabadultság állapotaként. Józan ésszel próbálja a tudat szabadságának az útját keresni, s a nézőnek is az lenne a dolga, hogy ezzel a szemlélettel a tarsolyában a való keresésére induljon. Kiállított akvarelljein a pasztell, a szürke-fehér kombinációk, a fekete-piros párosítás színvilágában egyszerű eltolt, torzított négyzetekkel fókuszál valamiféle leegyszerűsített szubsztanciális lényegre, az általa fontosnak tartott valóságra.

A tudat és a tudattalan határán

A másik egyéni kiállító, *Szabó Tamás Munkácsy-díjas képzőművész*, akinek a tudat és tudattalan határait feszegető tematikus festményei és szobrai a könyvtár Verseggy Termében kaptak nyilvánosságot. A tárlatot megnyitó *Verebes György* a saját benyomásait, személyes vonatkozásokat összegezve rámutatott, hogy már évek óta tisztelettel figyeli alkotótársra munkásságát, s fel is használja azokat az élményeket, amelyeket munkáiból merít. Mind a témájuk, mind az erőteljességük s az érzések árnyaltsága számára meghökkentő, olyan benyomások érik ezáltal, amelyek nem a képzőművészet talajáról származnak. Szerinte a művészet dolga az ember egzisztenciális kérdéseinek mélyére hatolni. Létkérdésekről, önazonossági kérdésekről szól, amely a művészetet komolyan művelők számára a művészet alapját képezi. Azok a művek, amelyek nem képesek az őseredeti létkérdéseket megmutatni, talán nem is tekinthetők műalkotásoknak. A művészetten kívül talán nincs is a világon még egy olyan eszköz, amely azokat a folyamatokat, amelyeket e karizmatikus pillanatokban átél az ember, vissza tudná tükrözni. Mindez akár a vallások funkcióját is felülmúlhatja. Az önmagunkkal megvívott harcoknak olyan megnyilvánulásai ezek, amelyek megrázó ereje szembeötlő. Az *A kettős én* című sorozat ezt jól példázza. A másik sorozat a *Tanú*. Itt a kinagyított arcokon nagy hangsúlyt kapnak egyes részletek, mint az orr és a száj, mint valami szelepek, amelyeken keresztül a testünk a külvilággal érintkezik, s tanúi annak, hogy nem végzödünk a testünk határainál. Az érzékelés jelen van a tudatban, amely a külvilág tanúja. Nem szükséges ehhez, hogy megjelenjenek a vásznon tájak, szobabelső, fák, virágok, bokrok vagy fegyverek, elég ha megjelenik egy forma, amelynek nincs egyénisége, de személyisége van, s ez a mi személyiségünk is. Egy energiával telt ember személyes harcainak dokumentációja a tárlat, ami elvezet ahhoz, hogy valahol az álom és az ébrenlét határán ezeket a lényeket önmagunkban is felfedezzük – világtott rá Verebes György alkotótársa művészetének belső lényegére. A képeken kívül Szabó Tamás négy kisplasztikája is látható. Jellegzetességük az első látásra meghökkentő erős kék szín. A kiállításmegnyitón *Varga Erik Riki* különös, ősmagyar dallamvilágra komponált zenéje segítette a transzcendentális ráhangolódást a művek befogadására.

Rész és Egész

A csoportos kiállításokat a beérkezett munkák nagy száma miatt két helyszínen lehetett megtekinteni. A *Rész és Egész* című képzőművészeti seregszemle keretében az *V. Szolnoki Bronzszobrászati Szimpóziumnak*, valamint a *Rész és Egész* képzőművészeti kiállításnak az *Aba-Novák Agóra Kulturális Központ* és a *Szolnoki Galéria* adott otthont. Hangvételük és mondanivalójuk alapján hangolták és rak-

ták egymás mellé a műveket a kurátorok. A bronzszobrászati tárlat kiállító művészei: *Baráth Fábán, Boros Miklós János, Gergely Réka, Gilly Tamás, Pogány Gábor Benő, Révi Norbert, Szabó György, Gálhidy Péter, Székó Gábor, Kotormán Ábel*.

Az eseményt megnyitó *Kondor-Szilágyi Mária* művészettörténész rámutatott, a szimpózium fő célja, hogy ne az anyagi érdekeknek, hanem a belső indíttatásból alkotó művészek törekvéseinek adjanak prioritást és lehetőséget, nemcsak a közös helyen való munkára, hanem a szakmai és filozófiai megmutatkozásra is. A bronzra kiváló öntési tulajdonságai miatt esett a választás, s főleg kisplasztikák készültek. Témáit tekintve igen sokrétű a kiállított anyag az alkotói személyiség függvényében: vannak természeti jelenségekre fókuszáló, organikus formák, keleti, japán hagyományvilágtól kölcsönöztek, a forma és vetülete harmóniáját hordozó tárgyak, egyiptomi istenségeket idézőek, vannak asszociációs rendszert alkotók, emberi drámákat felelevenítők (*Ikarosz*). A műveket a nemegyszer nyelvi humorral és leleménnyel megválasztott címeik viszik még közelebb a nézőkhöz. A szimpózium 2018. december 16-áig látogatható.

A *Rész és Egész* képzőművészeti seregszemle címének és tematikájának értelmezésekor *Wehner Tibor* művészettörténész rámutatott, hogy a tárlat a jelenkori helyzetre reflektáló gondolatokat lett volna hivatott bemutatni. A művészek azonban benső indíttatásukból a saját életművüket építik és a saját problémájukkal foglalkoznak, ezáltal a látogató átfogó képet kap a jelenkori művészekről. A szobrászat dinamikus, meglepő, erőteljes produktumokkal van jelen, ezáltal Szolnok erőteljes szobrászati centrummá kezd válni a főként inkább hagyományos irányultságú festészet mellett. A mai művészek nem nagyon fogadják el a tematikus kereteket, az alkotói szabadság vezérli őket. Bár megjelennek konfliktusok, problémák a vásznon, nincsenek nagy, éles hangok, érzelemkitörések, furcsa lázadások. A művek kifejezéseiben a dolgok megszokott rendje munkál, s a meditatív karakter dominál.

A *Rész és Egész* nemcsak a szolnoki művészek bemutatója, hanem keresztmetszete az országos tendenciáknak, sőt határon túli alkotók képzeletet megmozgató, magas esztétikai élményt nyújtó munkái is láthatók. *Verebes György* a *Rész és Egész* című nagyszabású csoportos kiállítás kurátoraként a tárlat megnyitóján hangsúlyozta: „Ma, mikor kurátori kiállítások napjait éljük, s témák körül központosítanak, egyedinek tűnik az olyan csoportos kiállítás, amelynek nincs vezérfonala. A *Rész és Egész* olyan cím, amely nem annyira tematika, inkább az együttlétet hangsúlyozza, együtt beszélgetnek művészkollégák s olyanok is, akik csak ritkán találkoznak. A mai korban, amikor minden rettentően individuális, főként pedig a képzőművészet az, mert a művész egyedül

alkot a műterem magányában, ennek ellenére a képzőművészet is csak közös szellemi térben jöhet létre. A képzőművész is közösségi ember, s minden képzőművészeti tér közösségi tér. Egységes tér. Ez a képzőművészet ma. A művészet alapértékei tértől és időtől függetlenül változatlanok, a befogadó számára pedig a folyamatos tökéletességre való törekvést tesztelik meg.” Ebben foglalható össze a szolnoki nagyszabású csoportos képzőművészeti seregszemle alap gondolata. Ezért mindenfajta aspektust mellőzve kell szemlélődni. A kiállító művészek nagy száma nem teszi lehetővé teljes névsoruk közzétételét, ehelyett egy-egy kiragadott fotó, pillanatkép próbálja érzékeltetni a szolnoki képzőművészeti ünnep hangulatát. A tárlat december 16-áig látogatható.

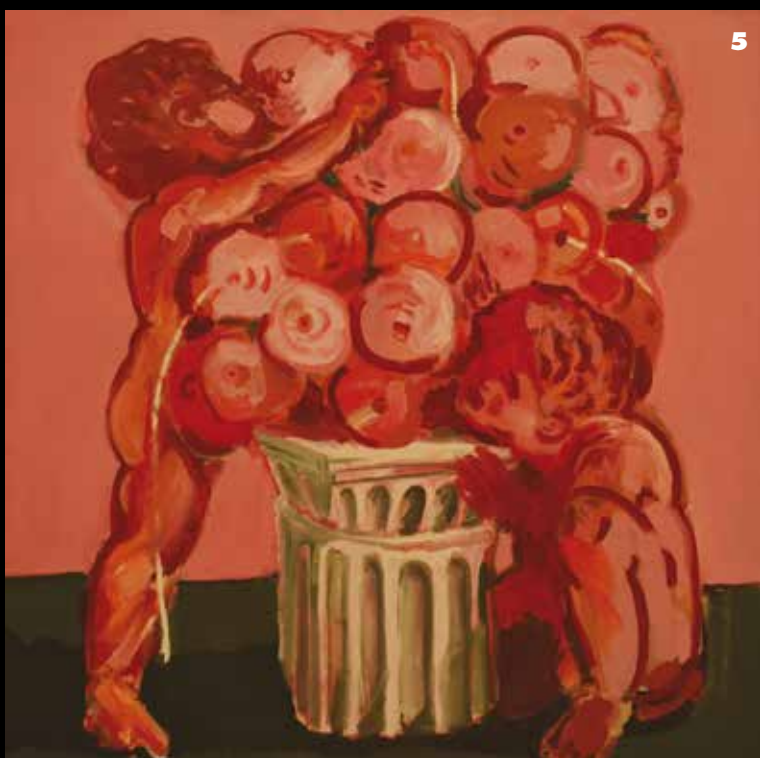
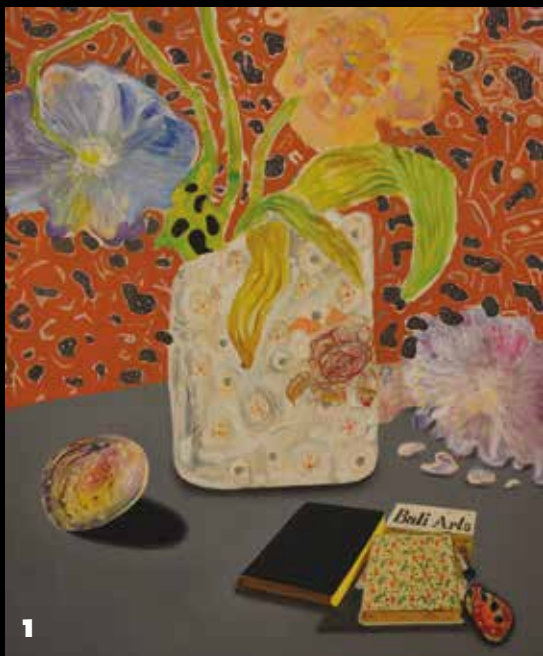
S hogy az ünneplésből a fiatalok, az utánpótlás se maradjon ki, a művészeti iskolák diákjai (a *Magiszter Fényes Adolf Szakgimnáziuma* és *Alapfokú Iskolája*) *Mail art, festett üzenetek* című installációjukkal minden egyes kiállító művészenek saját készítésű képeslappal kedveskedtek.

A szolnoki képzőművészeti ünnep záróakordjaként sor került a szakmai díjak átadására. Az idei díjazottak: *Szabó Virág szobrászművész* (az *Aba-Novák Agóra* és a *Szoboszlai Galéria* különdíja), *Varga-Amár László festőművész* (a *Szolnoki Művésztelep* különdíja), *Eszik Alajos festő- és grafikusművész* (a *Damjanich János Múzeum* különdíja), *Cservenka Edit festőművész* (a *Béres Gyógyszergyár Zrt.* munkajuttalma), *Baksai József festőművész* (Borbereki Kovács Zoltán-díj), *Varga Éva szobrászművész* (Gácsi Mihály-díj), *Gálhidy Péter szobrászművész* (a *Magyar Művészeti Akadémia* által támogatott *Meggyes László-díj*). Az *Aba-Novák Vilmos Életműdíjat* több évtizedes kulturális tevékenységéért *Szabó Ágnes* festőművésznek ítélte oda a zsűri.

Az eseményt megtisztelte jelenlétével és köszöntőt mondott *Szalay-Bobrovinczky Vince*, a Miniszterelnökség helyettes államtitkára, *Szalay Ferenc*, Szolnok megyei jogú város polgármestere, valamint jelen volt *Pogány Gábor Benő*, a Szolnoki Művészeti Egyesület elnöke is.

A megnyílt kiállításokról és a Képzőművészet Ünnepe Szolnokon rendezvénysorozat más programjairól bővebben a www.festesznetnapja.hu/kiemelt-helyszinek/kepzuveszet-unnep-szolnokon/ internetes oldalon található információ. ♦

1. Makó Judit: Bali art
2. Nagy Árpád Pika: Európa elrablása
3. László Dániel: Családom
4. Nagy Dénes: Tárhely
5. Kecő Endre: Artemisz-kút
6. Rózsa Luca Sára: Piéta
7. Szabó Ábel: Épület reklámtáblákkal
8. Tenk László: Egy filozófus
9. Hegedűs Endre: Római part, Óbuda
10. Sváby Lajos: Szeriár
11. Vidovits Iván: Rész és egész
12. Palkó Tibor: Szembe-fény

A Képzőművészet Ünnepe
Szolnokon
RÉSZ ÉS EGÉSZ

Cikkünk az 51. oldalon

